

Vrijetijdsbeleving van kinderen in armoede

Eindrapport 15 februari 2011

Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, CJSM, Afdeling Jeugd

Onderzoekers: Filip Coussée & Griet Roets

Promotoren: Maria Bouverne-De Bie & Nicole Vettenburg

Inhoud

I Situering van het onderzoek

- 1.1. Het participatiedecreet: kader van de onderzoeksopdracht
- 2.2. Over toegankelijkheid en bruikbaarheid

II Cartografie

- 2.1. Methodologie
- 2.2. Analyse kader
- 2.3. Lokaal beleid in een Vlaamse context
- 2.4. Cartografie Leuven
- 2.5. Cartografie Oostende
- 2.6. Cartografie Ronse
- 2.7. Synthese van de bevindingen op basis van de cartografie

III Perspectief van kinderen en ouders in armoede

- 3.1. Methodologie
- 3.2. Analyse kader
- 3.3. Bevindingen
- 3.4. Synthese van de bevindingen op basis van het belevingsonderzoek bij kinderen en ouders in armoede

IV Synthese en beleidsaanbevelingen: een actuele ‘derde milieu benadering’ als verruimend perspectief op vrijetijdsparticipatie?

- 4.1. De versteende pedagogiek van het ‘sociaal werk’
- 4.2. De versteende pedagogiek van het jeugdwerk
- 4.3. De nieuwe maakbaarheid en de functionaliteit van het derde milieu
- 4.4. Jeugdwerk: sociaal pedagogisch ‘werken met jeugd in de vrije tijd’?
- 4.5. Perspectieven voor de toekomst?
- 4.6. Tot besluit

I. SITUERING VAN HET ONDERZOEK

1.1. Het participatiedecreet: kader van de onderzoeksopdracht

Twaalf procent van de kinderen in Vlaanderen groeit op in armoede. Dat is bijna een verdubbeling tegenover de (crisis)jaren tachtig. Van de kinderen die opgroeien in een éénuoudergezin leeft zelfs 36 % onder de armoedegrens (Cantillon, 2010a). Armoede is fundamenteel een probleem van een gebrekkige (her)verdeling van de rijkdom in een samenleving. Armoede is echter ook een probleem van gebrekkige verdeling van maatschappelijke hulpbronnen, wat zich onder meer uit in gebrekkige toegang tot cultuur, sport, jeugdwerk, ... Net als het onderwijs is het vrijetijdsaanbod in onze samenleving grotendeels afgestemd op de leefwijze en –stijl van de brede middenklasse. Dat maakt het aanbod weinig toegankelijk – in meerdere betekenissen – voor personen die in armoede leven. Sinds het AVA (Algemeen Verslag over de Armoede, 1994) is in het armoedebeleid meer aandacht gekomen voor cultuur. “*Men crepeert van eenzaamheid en verveling vooraleer te creperen van de honger*”, zo wordt gesteld in het AVA (1994: 206). Er is al geruime tijd, en ook recent, veel aandacht voor participatieverhoging en er worden veel inspanningen geleverd (zie Wijckmans & Dierckx, 2009), maar recente cijfers tonen nog steeds een duidelijke ondervetegenwoordiging van ‘kansengroepen’ in het doorsnee vrijetijdsaanbod. De maatregelen goedgekeurd door het Participatiedecreet, hernieuwd op 18 januari 2008, stipuleren dat lokale netwerken gestimuleerd moeten worden in het belang van specifieke doelgroepen. Artikel 10 in het Participatiedecreet bepaalt “*om de verdieping en vernieuwing van de participatie van kansengroepen te realiseren, subsidieert de Vlaamse Regering een vereniging zonder winstoogmerk die, vertrekkend vanuit de leefwereld en het perspectief van kansengroepen, de participatie van deze groepen aan cultuur, jeugdwerk en sport versterkt*” (art. 10). In die optiek krijgen lokale netwerken in gemeenten de mogelijkheid om via een *afsprakennota vrijetijdsparticipatie* (zie Participatiedecreet 2008, art. 22) te werken aan een plaatselijk en structureel samenwerkingsverband om participatiedrempels voor personen in armoede te verlagen. Samenwerking tussen gemeentelijke dienst(en) die zich (onder meer) richten op organisatie en ondersteuning van de vrije tijd (de lokale jeugd-, sport en cultuurdiensten), het OCMW en vertegenwoordigers van personen in armoede wordt hierbij voorop gesteld. Het participatiedecreet wil complementariteit realiseren tussen de werking van het ‘**Fonds Vrijetijdsparticipatie**’ (voorheen Fonds Cultuurparticipatie) en de nieuwe subsidieregeling. In het participatiedecreet wordt gesteld dat gemeenten met een afsprakennota (zoals Oostende, Ronse en Leuven) geen beroep meer kunnen doen op het Fonds Vrijetijdsparticipatie. Er worden ook federale middelen ingezet om individuele toelidingsstrategieën te bevorderen (de socio-culturele participatie toelage aan de OCMW’s bv., zie Clé, 2005).

De centrale doelstelling van het participatiedecreet is om op termijn jeugdverenigingen te stimuleren in hun werking waarin jongeren in armoede ervaringen kunnen uitwisselen te ontwikkelen. Dit werd in de praktijk vaak ingevuld als het stimuleren van *meer* participatie van kinderen en jongeren in armoede aan het zogenaamde *reguliere vrijetijdsaanbod*. Dat blijkt geen gemakkelijke opdracht. Kijken we maar naar de recente ervaringen van de proeftuinen ‘kinderen in armoede’. De tien erkende proeftuinen hebben als opdracht een brug te slaan met het reguliere aanbod en kinderen en jongeren *toe te leiden*. De verlengde subsidiëring van twee proeftuinprojecten werd zelfs aanvankelijk geschrapt omdat de toelidingsdoelstelling onvoldoende kon waargemaakt worden. Die beslissing werd

ingetrokken, maar het illustreert wel de moeilijke situatie waarin deze werkingen zich bevinden. Het gaat hier zeker niet alleen om de vraag hoe ‘bijzondere’ werkingen kunnen toeleiden naar ‘reguliere’ werkingen. Immers, ook de bestaande (‘reguliere’) jeugdwerkingen hebben het bijzonder lastig om ‘toegeleide’ kinderen op te nemen in hun werking. Dat blijkt onder meer uit het recente praktijkonderzoek van Steunpunt Jeugd: *‘Jeugdorganisaties kiezen om inclusief te werken en doen daar ook echt moeite voor, maar in de praktijk is men nog niet geslaagd in echt 'inclusief werken' door alle kinderen en jongeren een plek te geven in de bestaande werking. We concluderen dat het om een gedeeltelijke inclusie gaat, omdat de jeugdorganisaties die hierop inzetten vaak een apart aanbod uitwerken voor bijzondere doelgroepen’* (Janssen, 2010: 26).

In de sportwereld krijgen we dat zelfde fenomeen, waarbij het particuliere verenigingsleven aangevuld wordt met initiatieven aangestuurd door de (lokale) overheid. De samenwerking tussen die twee (zeker op het vlak van de zogenaamde toeleiding) blijkt vervolgens moeilijk op gang te komen (Theeboom et al., 2005). Zo wordt in het Leuvense Sportbeleidsplan (p.54) gesteld: *‘De uitbreiding van de dualistische maatschappij heeft als gevolg dat er meer vraag is naar anders georganiseerde sport, doordat velen geen aansluiting vinden bij een sportvereniging (door verschillende drempels). Buurtsport dient nauw samen te werken met de verenigingen, maar dit is niet altijd vanzelfsprekend. Er dient wel aandacht geschonken te worden aan het feit dat het niet de bedoeling is om als concurrent op te treden.’* De discussie is herkenbaar en ook in de sportwereld loopt ze uit op het gekende en-en verhaal: *‘Het is een en-en-situatie en geen of/of-situatie. Voor de (sport)kansarme doelgroep is een eerste sport- of bewegingsactiviteit in een vertrouwde context dikwijls een goede opstap naar verdere sportparticipatie.’*

Toch lijken toeleiding naar het cultuur- en zeker naar het sportverenigingsleven minder problematisch dan toeleiding naar het ‘reguliere’ jeugdwerk. Dat blijkt ook uit het gebruik van de socio-culturele participatietoelage door OCMW’s (Clé en Mechbal, 2004). Voor wat betreft sportparticipatie geeft Scheerder (2007) aan dat niet-sportactieve jongeren significant meer voorkomen in de lagere socio-economische klassen. *‘Hoe lager opgeleid de ouders en hoe lager de beroepsstatus van de ouders, hoe meer kans het kind heeft om niet sportactief te zijn. Bijna een kwart van de meisjes uit de laagste socio-economische statusgroep behoort tot de sportinactieven. Bij de jongens ligt dit cijfer iets lager, maar ook hier is sprake van een sociale ongelijkheid’* (Scheerder, 2007, p. 24). De participatiecijfers liggen evenwel beduidend hoger dan de deelnamecijfers aan het jeugdwerk, zoals ook nog eens aangetoond in het meest recente jeugdbewegingsonderzoek (De Pauw et. al, 2010).

Het platform Jeugdbewegingen Overleg en Samenwerking (JOS) heeft alvast besloten om een gezamenlijk jaarthema uit te werken rond ‘armoede in Vlaanderen’ (2011-2012). Dat is goed, want het jeugdwerk is duidelijk een buitenbeentje. Daar komen we in dit onderzoek zeker nog op terug. Uit het bestuderen van de geschiedenis van het jeugdwerk tijdens de voorbije honderd jaar wordt immers duidelijk dat die toeleiding altijd al bijzonder moeilijk lag (Coussée, 2010). Ook vandaag zien we dat de inspanningen in het kader van het participatiedecreet zich richten op toeleiding. Zoals ook het onderzoek van Wyckmans en Dierckx (2009: 41) illustreert focussen de lokale netwerken die werden opgericht quasi volledig op het ‘slechten van participatiedrempels’. In de door ons bestudeerde steden merken we echter dat er inspanningen geleverd worden om toe te leiden naar sport en cultuur, maar toeleiding naar het reguliere jeugdwerk komt minder vaak voor.

Naast deze toeleidingsstrategieën (waarbij uitgegaan wordt van een inherente bruikbaarheid van het aanbod, ook voor kansengroepen), worden in het participatiedecreet mogelijkheden geopperd om het aanbod te verruimen. Een uitbreiding van het aanbod wordt wel eerder gepercipieerd als een aanvulling of alternatief. Het mee vorm geven aan een rijk en divers jeugdwerk-, sport- en cultuurleven krijgt dus veel minder aandacht in het decreet en in de door ons bestudeerde beleidspraktijk leeft die mogelijkheid niet echt. Het lijkt voor beleidsmakers geen aantrekkelijke piste om een apart circuit uit te bouwen, hoewel het in de praktijk van het jeugdwerk vaak daarop uitdraait, zoals het citaat uit het praktijkonderzoek hierboven illustreert.

1.2. Over toegankelijkheid en bruikbaarheid

Het uitwerken van een ‘aanbod op maat’ om *meer* participatie van kinderen in armoede aan cultuur, jeugdwerk en sport te versterken blijkt geen makkelijke opdracht. In dit onderzoek stellen we het “vertrekken vanuit de leefwereld en het perspectief van kansengroepen” (Participatiedecreet 2008, art. 10) centraal. We focussen dus vooral op de vraag naar *wat bruikbaar en kwaliteitsvol is voor kinderen en ouders in armoede*, veeleer dan enkel de *toegankelijkheid van het aanbod* centraal te stellen. Uit voorgaand onderzoek blijkt onder meer het risico van een te exclusieve focus op de *toegankelijkheid van het aanbod* om de participatie van kinderen in armoede te verhogen: op die manier kunnen gescheiden circuits tegelijkertijd ontwikkeld worden die bestaande maatschappelijke breuklijnen opnieuw kunnen versterken (Coussée, 2006; Coussée, Roets & Bouverne-De Bie, 2009). Dit impliceert moeilijke discussies die - impliciet of expliciet - in elk van de drie steden aan bod komen. De onderzoeksdoelstellingen, geformuleerd door de Afdeling Jeugd, zijn dan ook goed gekozen:

- **Inzicht krijgen in het bestaande vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren in armoede** tijdens de zomervakantie (juli-augustus), en dan vooral binnen het samenwerkingsverband van gemeentelijke diensten, OCMW en vertegenwoordigers van personen in armoede in Leuven, Oostende en Ronse. Hierbij wordt gevraagd relevante spelers en netwerken in kaart te brengen, en hierbij gehanteerde methodieken, subsidiekanalen, referentiekaders en netwerken bloot te leggen.
- **Inzicht krijgen in de impact van dergelijke werkingen op kinderen en jongeren in armoede tot 12 jaar via belevingsonderzoek** bij gebruikers, niet-gebruikers en dienstverleners om een beeld te krijgen op de positieve en negatieve ervaringen van kinderen en jongeren in armoede en hun ouders, zoals het ervaren van drempels om te participeren, ten opzichte van het bestaande aanbod. Hierbij wordt gevraagd specifieke aandacht te hebben voor groeikansen binnen het specifieke vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren in armoede, en dit in het bijzonder in Leuven, Oostende en Ronse.
- **Inzicht krijgen in eventuele hiaten en kansen in bestaande beleidsinstrumenten** en via het onderzoek mogelijkheid bieden **nieuwe linken te identificeren voor regulier jeugdwerk en jeugdwelzijnswerk voor kinderen en jongeren in armoede** aan de hand van **informatieverspreiding van voorbeelden van ‘good practice’ in de jeugd-, armoede- en welzijnssector.**

Waarom Oostende, Ronse en Leuven?

Het onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap in drie Vlaamse gemeenten. We gingen op zoek naar diverse indicatoren die op een relatief hoge graad van armoede wijzen. Dat blijkt al uit de criteria die gehanteerd worden voor de toekenning van een extra bijdrage om te focussen op maatschappelijk kwetsbare jeugd in het kader van het jeugdbeleid (de drie steden scoren hoog op alle van de acht indicatoren, zie verder). Ook relevant is het gegeven dat in alle drie de steden een afsprakennota werd gemaakt in het kader van het Participatiedecreet.

II. CARTOGRAFIE

2.1. Methodologie

In deze cartografie gaat het ons niet enkel om de kaart van het aanbod, maar ook om een analyse van de omgeving waarin dat aanbod opereert en van de probleemdefiniëringen die voor en door 'het aanbod' geconstrueerd worden. In wat volgt geven we een aanzet tot cartografie van het **maatschappelijke aanbod** (zowel instellingen/organisaties als beleidsmaatregelen), maar proberen we ook **probleemdefiniëringen** in kaart te brengen:

- Hoe wordt het probleem 'de vrijetijdsparticipatie van kinderen die in armoede leven' geconstrueerd?
- Wat is de motivering om vrijetijdsparticipatie te bevorderen?
- Hoe wordt vrijetijdsparticipatie voorgesteld?
- Hoe wordt de groep 'kinderen in armoede' gedefinieerd/geïdentificeerd?
- Welke partners spelen daarin mee?
- Welke mogelijkheden en moeilijkheden worden daarmee geopend?

In de analyse gaan we na hoe probleemdefiniëringen al dan niet op elkaar aansluiten en hoe probleemconstructies de aanpak van het probleem sturen. Wat wordt (on)mogelijk gemaakt door het probleem 'vrijetijdsparticipatie van kinderen in armoede' als dusdanig te construeren?

De cartografie wordt opgemaakt met informatie verkregen uit diverse bronnen. De eerste leidraad werd gevormd door onze *interviews* met sleutelfiguren. Meestal waren dat actoren in het lokaal 'sociale beleid' (zowel private organisaties als publieke diensten), soms lieten we ons ook leiden door informele gesprekken met sleutelfiguren in het maatschappelijke leven: een wijkagent, een huisarts, een bakker, een groepsleider van de lokale jeugdbeweging, ...

2.2. Analyse kader

De informatie die we verkregen uit dit 'belevingsonderzoek' bij sociaal werkers werd geordend en geanalyseerd aan de hand van een analyseschema geïnspireerd op de criteria die door Hubeau en Parmentier (2001, 2008) worden vooropgesteld om het rechtskarakter van de rechtshulp te beoordelen (ook wel de 5B's genoemd): betaalbaarheid, bereikbaarheid, beschikbaarheid, begrijpbaarheid en bruikbaarheid. Naar analogie met de minimumvereisten voor de rechtshulp werden deze criteria ontwikkeld voor de maatschappelijke dienstverlening (zie Bouverne-De Bie, 2005; Claeys et al., 2002). Van daaruit worden deze kwaliteitscriteria in ons onderzoek aangewend om de vraag hoe kinderen en ouders in armoede het vrijetijdsaanbod ervaren als kwaliteitsvol te toetsen bij sociaal werkers. Deze analyse werd aangevuld met *facts and figures* (cijfergegevens uit allerhande databanken), de gegevens die we kennen over de *historisch-maatschappelijke* context (belangrijke contextuele gegevens uit heden en verleden) en de data die we verkregen uit een screening van de lokale *beleidsplannen* (beleidsplanning in diverse domeinen).

Deze werkzaamheden leverden ons een overzicht op van bestaande initiatieven die zich richten op de vrije tijd van kinderen in armoede, maar geven vooral ook zicht op de geldende probleemdefinities die praktijk en beleid inzake vrijetijdsparticipatie onderbouwen.

Vooraf beschrijven we kort een aantal relevante kaders, beleidsinitiatieven en praktijken op het Vlaamse niveau die een substantieel sturende en/of voorwaardenscheppende betekenis hebben voor het lokale niveau. In de drie volgende hoofdstukken werken we de cartografie uit op maat van elke stad. Deze hoofdstukken worden elk afgesloten met een beknopte analyse op basis van deze lokale cartografie.

In een laatste hoofdstuk maken we een synthese op basis van alle verzamelde informatie en formuleren we een aantal handelingsperspectieven en beleidsaanbevelingen.

2.3. Lokaal beleid in een Vlaamse context

2.3.1. Facts en Figures

Van de min 6-jarigen leeft in ons land 18% onder de armoederisicogrens. Voor de totale leeftijdsgroep van 0 tot 17 jaar is dat 16,9% (Oases). 7,4% van de kinderen wordt geboren in een kansarm gezin. Bijzondere aandacht is gewenst voor kinderen van alleenstaande ouders (36% groeit op in armoede) en voor kinderen die opgroeien in een gezin zonder arbeidsinkomen (tot 78% leeft in armoede).

In de respectievelijke hoofdstukken zullen we enige indicatoren ophijsten per stad. We gaan daarbij op zoek naar indicatoren die gerelateerd zijn aan kansarmoede, maar we proberen ook een beeld te vormen van het aanbod op het vlak van cultuur, sport en jeugdwerk en van de participatie aan dat aanbod. Gehanteerde bronnen:

- cijferboeken cultuur, jeugd en sport (<http://www.cijferboek.be/>)
- Administratie planning en statistiek
  - lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm
  - gemeentelijke profielschetsen: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/pdf/Gemeente_2007/oost-vlaanderen/Ronse.pdf)
- stadsmonitor: www.thuisindestad.be
- K&G (Kind in Vlaanderen)
- Steunpunt Armoedebestrijding
- Provinciale Steunpunten Sociale Planning
- Oases (Universiteit Antwerpen)
- POD Maatschappelijke Integratie
- FOD Economie, afdeling Statistiek (NIS)
- Kansarmoede-atlas (<http://www.grootstedenbeleid.be/content/what/expertise-development/knowledge-production/researches/atlasnl.pdf>)

2.3.2. Historisch-maatschappelijke context

Het is van belang om een zicht te hebben op de demografische, economische, sociale, technologische, ecologische en politieke ontwikkelingen die de context uitmaken van het

sociaal beleid. Het zou ons te ver leiden om de onderscheiden steden op elk van deze zogenaamde destep-factoren uitgebreid te bestuderen. We beperken ons dan ook tot wat de meest belangrijke contextfactoren blijken voor wat betreft de algemene ontwikkeling van de steden en meer specifiek hun sociaal beleid en de manier waarop het probleem ‘vrijtijdsparticipatie van kinderen in armoede’ geconstrueerd werd en wordt.

Twee evoluties willen we hier al aanhalen omdat ze een relevant kader vormen waarbinnen het lokaal sociaal beleid vorm krijgt: ontwikkelingen naar een activerende welvaartsstaat (en de bijhorende voorwaardelijkheid de maatschappelijke dienstverlening) en de decentralisering van het sociale beleid van Vlaanderen naar de lokale overheden.

2.3.2.1. Ontwikkelingen naar een activerende welvaartsstaat

In een activerende welvaartsstaat wordt afgestapt van een passief uitkeringsbeleid. Uitkeringen worden niet langer beschouwd als ‘een compensatie voor uitsluiting’, maar als een startsubsidie om te reïntegreren (Rosanvallon, 1995). De uitkering staat immers in functie van maatschappelijke integratie. Naast de uitkering wordt ook tewerkstelling ingezet en/of een geïndividualiseerd project van maatschappelijke integratie. De situatie waarin arme mensen leven beantwoordt niet aan de wenselijke normsituatie. Vanuit het sociaal beleid wordt van mensen dus verwacht dat ze de nodige inspanningen leveren om een bestaanssituatie uit te bouwen die beantwoordt aan de dominante normen. Het sociaal beleid is er om hen daarbij te ondersteunen, maar vraagt als tegenprestatie het tonen van bereidwilligheid om zich te conformeren aan de maatschappelijke verwachtingen.

Dit sterk beklemtonen van de voorwaardelijkheid van het sociaal beleid is een duidelijke terugslagbeweging. De OCMW-wet verwijst immers uitdrukkelijk naar de ‘*dienstverlening waartoe de gemeenschap gehouden is*’ (art. 57 wet 8 juli 1976) ‘*opdat eenieder in de mogelijkheid zou zijn een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid*’ (art. 1 wet van 8 juli 1976). In dit licht valt de maatschappelijke dienstverlening niet te herleiden tot een instrument om mensen bij te staan tot hun ‘behoefte situatie’ opgeheven is en ze een bestaanssituatie hebben uitgebouwd die beantwoordt aan de dominante normen, maar heeft ze een eigen finaliteit. Deze finaliteit ligt in het realiseren van hefboomen naar maatschappelijke verandering, zodat er een grotere gelijkheid ontstaat in de mogelijkheden om een menswaardig bestaan te realiseren, inclusief het bepalen van wat criteria hiervoor zijn (Bouverne-De Bie, 2007).

Het is aannemelijk dat eenzelfde instrumentele activeringsreflex dominant is bij het uittekenen van een beleid ter verhoging van de vrijtijdsparticipatie van kinderen in armoede. Beogen we hier het realiseren van grotere gelijkheid in de mogelijkheden om de vrije tijd vorm te geven of richten we ons in eerste instantie op een externe finaliteit: preventie van ontwikkelingsstoornissen, bevorderen van sociale cohesie, taalondersteuning, ...? De inbreng van externe finaliteiten sluit niet per definitie uit dat kinderen en hun ouders hefboomen vinden in het aanbod om hun situatie te veranderen. Dat we in dit onderzoek ook plaats inruimen voor het perspectief van kinderen en hun ouders, is dan ook uiterst belangrijk.

2.3.2.2. Decentralisatie van jeugd-, cultuur, sport en -welzijnsbeleid

In veel centrumsteden in Vlaanderen werden in de 1980s en 1990s Gemeentelijke Jeugdcentra opgezet (cf. Izegem, Ieper, Roeselare, Turnhout, Geel, Kortrijk, ...). Vaak stond zo een gemeentelijk jeugdcentrum voor de integratie van de lokale jeugddienst in een bredere vrijetijdswerking, al dan niet op eenzelfde locatie (een open jeugdwerking, vergaderlokalen, speelpleinwerking, grabbelpasactiviteit, repetitielokalen, skate-infrastructuur, ...).

Deze evolutie in de richting van een lokaal geïntegreerd jeugd welzijnsbeleid werd gestimuleerd door het decreet uit 1993 op de decentralisering van het jeugdwerkbeleid. Daarbij werd het gemeentelijk initiatief aangestuurd om een eigen aanbod uit te bouwen complementair aan wat al bestond. Die situatie was lokaal heel verschillend (wat precies ook een van de redenen was om de financiële middelen te herverdelen op basis van het aantal jonge inwoners, gecorrigeerd met enige kansarmoedecriteria). In Leuven en in Oostende waren er bijvoorbeeld al Werkingen Kansarme Jeugd, in Ronse was hier nog een hiaat te vullen en nam de lokale jeugddienst het voortouw.

Van bij het begin werden openingen gelaten voor een breder jeugd beleidsplan. Dat werd een noodzaak toen in de tweede helft van de 1990s nog tal van andere domeinen in het brede sociaal beleid werden gedecentraliseerd. Veel stadsdiensten groeiden uit van vnl. administratieve diensten naar ook inhoudelijk 'regisserende' diensten. Er kwamen geprofessionaliseerde welzijnsdiensten (vandaag vaak 'dienst samenleven') en cultuurdiensten die convenanten afsloten met particuliere actoren. De lokale jeugddienst zag zich in vele gevallen heel wat taken ontnomen worden en plooidde vaak terug op haar rol als 'dienst vrije tijd', een dienst die zich bekommert om de organisatie van de vrije tijd van jeugdigen. Zorg- en welzijnsvraagstukken, opvoedingsondersteuning, bijzondere doelgroepen, ... kwamen onder (de regie van) welzijnsdiensten wat de facto resulteerde in de situatie dat veel jeugddiensten dienstverlening organiseren voor een middenklassepubliek. Voor zover er nog direct contact is met kinderen en jongeren gaat het om grabbelpas en eventueel ook speelpleinwerk. De aandacht voor kinderen in armoede wordt vandaag door veel jeugddiensten ervaren als een bijkomende opdracht. Ook als dat niet zo is, blijkt het voor jeugddiensten niet eenvoudig om buiten het vrijetijdsmandaat te treden, en om zelfs ondanks alle overlegfora, netwerken, stuurgroepen en managementteams in de nog groeiende lokale expertocratieën aansluiting te zoeken en te vinden bij andere sectoren en voorzieningen. Alle overlegfora, netwerken, stuurgroepen en managementteams ten spijt.

Die situatie is historisch bepaald en is niet overal gelijk. In Ronse bijvoorbeeld was er weinig particulier initiatief op het vlak van maatschappelijk kwetsbare jeugd. Daar neemt de jeugddienst nog veel van het uitvoerende werk op zich, al worden ook daar vandaag activiteiten verkast naar sportdienst (buurtsport) en preventiedienst (vindplaatsgericht werken).

2.3.3. Actuele beleidsmaatregelen

Het sociaal beleid mag dan in haar welzijns-, cultuur-, sport- en jeugdaspecten gedecentraliseerd zijn, er worden nog steeds kaders bepaald op federaal en Vlaams niveau waarbinnen het lokaal *sociaal* beleid (in ruime zin) zich kan ontwikkelen. De ontwikkelingen in de richting van een actieve welvaartstaat werden hierboven reeds vermeld. Hieronder staan

we stil bij een aantal specifieke maatregelen gericht op de verhoging van de vrijetijdsparticipatie van groepen in armoede. In de lokale cartografieën gaan we dan na hoe deze Federale en Vlaamse maatregelen en incentives omgezet en geflankeerd worden in het lokaal beleid van Oostende, Leuven en Ronse. Dat doen we aan de hand van de beleving van sociaal werkers, maar ook door middel van een screening van diverse lokale beleidsplannen en convenanten, zoals: jeugdwerkbeleidsplan, cultuurbeleidsplan, sportbeleidsplan, afsprakennota lokaal netwerk participatiedecreet, lokaal sociaal beleidsplan, omgevingsanalyse onderwijsbeleidsplan, omgevingsanalyse CBJ, strategisch veiligheids- en preventieplan, overeenkomst stedenfonds, drugsbeleidsplan, ...

2.3.3.1. Federale toelage voor socio-culturele participatie (ook wel 'de middelen Arena')

De OCMW's krijgen sinds 2003 middelen vanuit de federale overheid om de culturele, sportieve en sociale participatie van hun cliënten te bevorderen. In 2010 kwam bovenop dat budget van 7.000.000€ nog een bedrag van 4.200.000€ in het kader van de bestrijding van kinderarmoede. Het KB wordt sinds 2003 jaarlijks verlengd. De steeds terugkerende onzekerheid omtrent de verlenging leidt tot frustraties op het werkveld.

Deze maatregel wil participatie van kansarmen aan het maatschappelijke leven verhogen. De maatregelen richten zich op het verhogen van de deelname aan cultuur, sport en informatie- en communicatietechnologie. Maatschappelijke participatie wordt gezien als een opstap naar volwaardige deelname aan de samenleving. Deze maatregelen zijn dus niet eng gericht op toeleiding naar de arbeidsmarkt. Het OCMW 'bemiddelt' als het ware tussen doelgroep en aanbieders en verlaagt ook de financiële drempel. Het gaat hier niet alleen om leefloontrekkenden, maar over de sociale, culturele en sportieve ontplooiing van de gebruikers van de OCMW dienstverlening te bevorderen. Het KB maakt volgende aanwendingsvormen mogelijk (Clé, 2005):

1. de volledige of gedeeltelijke financiering van de deelname door de gebruikers aan de sociale, culturele of sportieve manifestaties;
2. de volledige of gedeeltelijke financiering van de deelname door de gebruikers aan het sociale, culturele of sportieve verenigingen met inbegrip van het lidgeld en de voor de deelname noodzakelijke benodigdheden en uitrustingen;
3. de ondersteuning en financiering van initiatieven van of voor de doelgroep op sociaal, cultureel of sportief vlak;
4. de ondersteuning en financiering van initiatieven die de toegang tot de nieuwe informatie en communicatietechnologieën bevorderen (individueel of groepsaanbod)

Deze subsidie wordt doorgaans besteed aan individuele tegemoetkomingen (kost van tickets en lidmaatschappen en schooluitstappen). Een vrij groot aantal OCMW's realiseren ook groepsuitstappen (museum, pretpark, manifestatie). En meer recent is ook het fenomeen van de kortingssystemen (kaartenbank, vrijetijdspas, ...) relatief wijd verbreid.

De moeilijkheden die aangegeven worden in evaluatierapporten m.b.t. deze federale toelage:

- klassieke drempels: bereikbaarheid, betaalbaarheid (resterend bedrag + vaak bijhorende kosten in de vorm van versnaperingen, kledij, ...), begripbaarheid, kinderopvang, ...
- nog te veel OCMW-maatschappelijk werkers die de regeling niet kennen of althans niet gebruiken

- aanbieders die ook de stap niet zetten: sportclubs die wel willen extra inspanningen doen, maar de weg niet vinden (naast sportverenigingen die niet van plan zijn om extra inspanningen te leveren).

2.3.3.2. Het Vlaamse participatiedecreet

Op Vlaams niveau is er sinds 2008 het participatiedecreet, voluit het 'decreet houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport'. Het participatiedecreet erkent dat er al veel gebeurt in diverse sectoren ten aanzien van diverse groepen door diverse opdrachtgevers op diverse niveaus (publiek-particulier) op diverse wijze (projectmatig-structureel). Het decreet wil al die inspanningen ondersteunen.

Afsprakennota vrijetijdsparticipatie

Een gemeente - of een samenwerkingsverband van meerdere gemeenten - kan een beroep doen op een bepaald subsidiebedrag (trekkingsrecht), op basis van een aantal inwonerscriteria (aantal rechthebbenden op een verhoogde verzekeringstegemoetkoming en aantal gerechtigden op maatschappelijke integratie). OCMW's, gemeentebesturen en verenigingen waar armen het woord nemen zijn noodzakelijke partners. Het decreet mikt op de verankering van samenwerkingsverbanden in lokale netwerken die uitgenodigd worden om een 'afsprakennota vrijetijdsparticipatie' op te stellen waarin ze aangeven hoe de vrijetijdsparticipatie van personen in armoede zal ondersteund worden in de volgende beleidsperiode. De gemeente en het OCMW leggen elk een derde van de middelen in voor het Fonds. Vlaanderen financiert het andere derde deel. De vrijetijdsparticipatie zoals die wordt geregeld via de afsprakennota's is in vele steden overgenomen van het bestaande Fonds Vrijetijdsparticipatie.

Proeftuinen

Het participatiedecreet maakt ook ruimte vrij voor proeftuinen. Deze zijn bedoeld om vernieuwing te stimuleren en nieuwe praktijken te ontwikkelen die een voorbeeldrol kunnen vervullen voor anderen. Ze moeten ondanks hun projectmatige karakter (maximum 5 jaar) een duidelijke toekomstvisie etaleren, waarbij de verankering van de vernieuwing op termijn niet verzekerd kan worden door dit projectmatige karakter. Voor de periode 2008-2012 zijn er een aantal proeftuinthema's vastgelegd die allemaal in mindere of meerdere mate raakvlakken hebben met de leefwereld van kinderen en jongeren.

1. Brede school: subsidies bestemd voor het verhogen van de actieve betrokkenheid van jeugdwerk-, sport en cultuurverenigingen in een breed netwerk ten behoeve van de maximale persoonsontwikkeling van kinderen en jongeren.
2. Projecten die de organisatie van sportclubs kwalitatief verbeteren en de laagdrempeligheid en de toegankelijkheid van het sportaanbod verhogen.
3. Opleiding en vorming van buurtsportbegeleiders die de sportieve recreatie in de eigen woon- en leefomgeving stimuleren.
4. Kansengroepen stimuleren tot en begeleiden bij het ontwikkelen van jeugdverenigingen.
5. Profvoetbalclubs aanzetten tot het opnemen van een kwaliteitsvol en duurzaam sociaal-maatschappelijk engagement in hun buurt of stad.
6. De sportclubs uit de centrumsteden Antwerpen en Gent en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad versterken om beter hun maatschappelijke rol te kunnen opnemen

ten opzichte van jongeren en hun ouders die behoefte hebben aan een breed ondersteuningspakket.

7. Proeftuinen ter stimulering van e-cultuur.

2.3.3.3. Het Fonds cultuurparticipatie (sinds 2009 Fonds Vrijtijdsparticipatie)

In 2002 werd het Fonds Cultuurparticipatie opgericht. Dit fonds probeert de financiële drempels voor cultuurparticipatie te verlagen. Concreet kunnen mensen die in armoede leven 80% van de gemaakte onkosten (toegangsgelden, vervoersonkosten, babysit...) terugbetaald krijgen uit het Fonds (wordt ook wel de 80/20 regel genoemd). Het Fonds wordt beheerd door: Welzijnsschakels, het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, Samenlevingsopbouw Vlaanderen en Vlaams Ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs (VOCVO, voorheen VOCB). De toeleiding gebeurt door private welzijnsorganisaties (openbare besturen en verzorgingsinstellingen komen niet in aanmerking).

Indien een lokaal netwerk een afsprakennota vrijtijdsparticipatie afsluit, kan geen beroep meer worden gedaan op middelen van dit Fonds. Voor daguitstappen en individuele uitstappen kan wel het Steunpunt Vakantieparticipatie worden aangesproken.

2.3.3.4. Het Steunpunt Vakantieparticipatie

Het Steunpunt Vakantieparticipatie is een dienst van Toerisme Vlaanderen. De dienst werkt een vakantieaanbod uit voor mensen met een laag inkomen (daguitstappen, vakantieverblijven, groepsuitstappen of georganiseerde reizen). Het Steunpunt zoekt partners in de sociale en toeristische sector en bemiddelt voor vakanties op maat. Enkel mensen met financiële beperkingen komen in aanmerking. Welzijnsorganisatie kunnen fungeren als tussenpersoon, maar dat hoeft niet. De Europese armoedegrens wordt als norm gehanteerd, maar ook andere factoren zoals ziektekosten, schuldenlast..., worden in aanmerking genomen.

2.3.3.5. Bijzondere aandacht in het jeugdwerkbeleidsplan (JWBP)

In het decreet houdende de ondersteuning en de stimulering van het gemeentelijk, het intergemeentelijk en provinciaal jeugd- en jeugdwerkbeleid worden selectiecriteria bepaald om als gemeente in aanmerking te komen voor een extra subsidie ter ondersteuning van het jeugdwerkbeleid gericht op kwetsbare groepen. Het trekkingsrecht voor een gemeente wordt bepaald op basis van een set van indicatoren (zie BvR 12 september 2003 ter uitvoering van het decreet van 14 februari 2003):

- gemiddeld aantal bewoners, jonger dan 25 jaar;
- het gemiddeld aantal inwoners, jonger dan 25 jaar, uit een land dat niet behoort tot de groep van de rijkste landen
- gemiddeld aantal kinderen geboren in kansarme gezinnen (volgens typologie van Kind en Gezin);
- gemiddeld aantal jongeren onder maatregel binnen de bijzondere jeugdbijstand;
- gemiddeld aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, jonger dan 25 jaar;

- gemiddeld aantal leefloontrekkers, jonger dan 25 jaar; gemiddeld aantal kinderen en jongeren die onderwijs volgen in de types 1, 3 en 8 (BLO) of 1, 2 en 3 (BuSO);
- gemiddeld aantal jongeren in deeltijds onderwijs;
- gemiddeld aantal jongeren in het gewoon voltijds secundair beroepsonderwijs.

2.3.3.6. Het decreet ‘Sport voor Allen’

Naar analogie met het JWBP worden gemeenten door de Vlaamse Gemeenschap gesubsidieerd voor het opstellen van een sportbeleidsplan. Naast aandacht voor infrastructuur en ondersteuning van de bestaande sportclubs is er in dat beleidsplan ook aandacht voor diversiteit en toegankelijkheid, en voor ‘andersgeorganiseerd’ sporten (buurtsport, schoolsport).

In het decreet ‘Sport voor Allen’ wordt voorzien in een impulssubsidie die de *sociaal-pedagogische kwaliteit* van het lokale sportverenigingsleven moet verhogen (Art. 5. §1): Om in aanmerking te komen voor de impulssubsidie, moeten de maatregelen en acties in het kader van het impulsbeleid rechtstreeks gericht zijn op:

1. de verhoging van de kwaliteit van de jeugdsportbegeleider zelf inzake de begeleiding op het sporttechnische, tactische of sociaal-pedagogische vlak;
2. de verhoging van de kwaliteit van de jeugdsportcoördinator zelf inzake de coördinatie van het jeugdsportbeleid in de sportvereniging op het sporttechnische, beleidsmatige, sociaal-pedagogische en organisatorische vlak;
3. de verhoging van het aantal en van de sportkwalificatie van de jeugdsportbegeleiders en de jeugdsportcoördinatoren;
4. de verhoging van het aantal erkende sportverenigingen die werken met sportgekwalificeerde jeugdsportbegeleiders en die beschikken over een jeugdsportcoördinator.

2.3.4. Het bovenlokale vrijetijdsaanbod voor kinderen in armoede in Vlaanderen

Er zijn tal van (kleinschalige) organisaties die kampen organiseren voor kinderen in armoede en/of gezinnen in armoede. Dit is een boom met al wat oudere takken, maar ook vrij veel relatief jonge loten. Vele organisaties staan in principe open voor kinderen en jongeren uit gans Vlaanderen, maar richten zich in de eerste plaats op de ruimere regio waarin ze zelf gevestigd zijn:

- *Ajok* (Alle Jongeren op Kamp), Leuven: richt zich op maatschappelijk kwetsbare jeugd (8-17 jaar).
- *Akindo* (Don Bosco), Lommel: kinderen, jongeren en gezinsvakanties
- *A Place to live*, Brussel: jongeren en moeders in armoede, bereiken jaarlijks een 200-tal kinderen
- *Banaka* (Basic Natuurkampen), Aalst: 3 kampen, 200 kinderen uit residentiële instellingen of kansarme gezinnen
- *Bijeva* (Bijzondere Jeugdvakanties), Lede: 150-tal kinderen
- *Bizon* (voorheen Harlekino), Gent: specifieke aandacht voor kinderen en jongeren in residentiële voorziening

- *Gandalf*, Zedelgem: 1 kinder- en 1 gezinsvakantie
- *Jeugd & Vrede*, Mechelen: 8-tal kampen, gericht op vluchtelingen en maatschappelijk kwetsbare kinderen.
- *Kansen voor Kinderen*, Kortrijk: 2 kampen, 50-tal kinderen
- *Open Kampen Scouting*: gericht kinderen en jongeren uit maatschappelijk kwetsbare gezinnen die niet bij Scouts en Gidsen Vlaanderen zijn aangesloten. Momenteel zijn er tien ‘Open Kampen’ in Vlaanderen.
- *Pirlewiet*, Gent: meer dan 500 kinderen en tieners, ook gezinsvakanties
- *Rode Kruis Vakanties*: 12 kampen, meer dan 500 kinderen, Sociale Hulpverlening van het Rode Kruis ondersteunt ook het Brugfigurenproject
- *Sogeha*, Gent: 3 kampen, 150 kinderen

Verder zijn er (sport)kampen die zich richten op een algemene doelgroep, maar waarvan de deelnameprijs mee kan gedragen worden door het Steunpunt Vakantieparticipatie (Koning Kevin/Spelewei, Sporta, Top Vakanties, Activak, Sportivak, Creafun, Elegast, Free-Time, Hujo, Idee Kids, ...). Hierbij horen ook de vakanties aangeboden door jeugddiensten van de gezinsbond (Crefi, Afya) of van de mutualiteiten (Joetz, Kazou, Jeugdtip, ...).

Andere organisaties zijn lokaal op te sporen en zijn hoofdzakelijk gesitueerd in het jeugdwerk. Soms vinden we ook initiatieven vanuit onderwijs, kinderopvang, algemeen welzijnswerk, samenlevingsopbouw of bijzondere jeugdbijstand. Ook vanuit caritatieve en filantropische hoek is er hernieuwde interesse om te investeren in de vrijetijdsparticipatie van kinderen die opgroeien in armoede.

2.4. Cartografie Leuven

2.4.1. Context

Leuven is de hoofdstad van Vlaams Brabant. De stad heeft een centrumfunctie en is vooral bekend omwille van haar universiteit en als vestigingsplaats van Multi-national Stella-Artois. Sinds 1 januari 1977 bestaat Leuven officieel uit de deelgemeenten Heverlee, Leuven, Kessel-Lo en Wilsele. Gedeelten van de vroegere gemeenten Wijgmaal, Korbeek-Lo en Haasrode werden geïntegreerd.

In de atlas van Kesteloot worden negen ‘buurten in moeilijkheden’ naar voor geschoven (met in totaal 6.000 inwoners): Mannenstraat, Ridderstraat, Sint-Maartensdal, Kessel-Lo (met Casablanca), Schorenshof Wilsele, ... Deze zijn vooral gesitueerd in het noorden van Leuven, in de nabije omgeving van de Vaart waar de industriële ontwikkelingen vroeger veel kansen op tewerkstelling boden.

Diverse respondenten gaven doorheen de interviews aan dat in het Leuvense sociaal beleid de klemtoon overwegend veranderd is van ‘**armoedebestrijding**’ naar ‘**integratie van nieuwkomers**’. De respondenten zijn het niet eens over de vraag of de groep ‘generatie-armen’ effectief gemarginaliseerd worden in en door het beleid. Sommigen menen van wel, anderen geven aan van niet, anderen geven aan dat mensen in armoede deels verhuisd zijn naar omliggende gemeentes waar de huisvesting minder duur is. De mobiliteit onder de groepen armen lijkt in elk geval groter geworden, waardoor maatschappelijk werkers en jeugdwerkers hun cliënten/gasten niet altijd even goed meer kennen.

In een aantal voorzieningen wordt uitdrukkelijk aangegeven dat de relatie met cliënten de laatste jaren **zakelijker** is geworden. Dat heeft te maken met de veranderende samenstelling van de cliëntgroep (*‘nieuwkomers zijn doorgaans directer en vragen zonder schroom waar ze recht op hebben’*). Anderzijds zijn er ook de evoluties in de richting van een actieve welvaartstaat (zie inleiding) die verzakelijking en contractualisering kunnen in de hand werken. Tegelijk wordt door diverse mensen aangegeven dat er bij al die nieuwe zakelijkheid toch nog wel wat **discretionaire** ruimte gevrijwaard is gebleven: sociaal werkers kunnen hun handelingsruimte vrijwaren en gebruiken in het belang van hun cliënten.

Enige relevante cijfers:

	Oostende	Ronse	Leuven	Vlaanderen
<i>Aantal inwoners</i>	69.119	24.426	91.942	
Kinderen tussen 6 en 12 jaar	3.474			
<i>Welzijn en kansarmoede</i>				
Gemiddeld inkomen per aangifte	20.305	20.965	27.729	25.163
Personen met overmatige schuldenlast	4,6%		2,3%	3,5%
Kinderen geboren in kansarme gezinnen (2007)	11,5%	23,3%	8,5%	7,4%

leefloontrekkers/1000 inwoners (2005)	7,6	7,4	6,5	3,5
Aantal nieuwkomers/1000 inwoners	7,5	7,5	26,4	
Aandeel eenoudergezinnen op totaal aantal gezinnen	22%		6,3%	7,2%
Schoolse vertraging in het LO (2006)	20%	27%	11,7%	15,1%
Werkloosheidsgraad (2005)	12,2%	14,1%	8,2%	8,3%
Kinderopvangplaatsen/100 min 3-jarigen (2006)	28,2	28,6	65,5	35,5
Kinderen en jongeren in bijzondere jeugdzorg	315	151	202	

In het lokaal sociaal beleidsplan (2008-2013) wordt gesteld dat de stad en het OCMW het probleem van kinderarmoede zullen aanpakken. Deze strategische doelstelling valt uiteen in vier doelstellingen:

- de stad en het OCMW ondersteunen en nemen mee initiatieven op vlak van opvoedingsondersteuning voor kansarme gezinnen
- het OCMW leert gezinnen preventief omgaan met hun budget
- het OCMW grijpt in op het inkomen van de gezinnen en de huisvestingskost
- het OCMW stimuleert maatschappelijke participatie van kinderen vanaf een vroege leeftijd door de maximale sensibilisering van de scholen om de kosten van het onderwijs beperkt te houden en door ervaringsdeskundigen in de armoede in te schakelen bij de werking van het OCMW

Hieruit blijkt dat opvoedings- en leerondersteuning worden gepercipieerd als belangrijke hefboomen om kinderarmoede te bestrijden. In de interviews gaan we hier verder op in, ook om na te gaan of vanuit het jeugdbeleid andere of/en eigen finaliteiten worden vooropgesteld.

2.4.2. Vrijtijdsaanbod – en beleid

2.4.2.1. Enige relevante cijfers:

	<i>Oostende</i>	<i>Ronse</i>	<i>Leuven</i>	
<i>Jeugdwerk</i>				
Aantal jeugdwerkinitiatieven	56	23	79	
<i>Sport</i>				
Aantal sportverenigingen	65	32	376	
<i>Cultuur</i>				
Aantal podiumvoorstellingen /1000 inwoners (2004)	5,6	0,7	8,7	3,5
Leners bib (x/100)	32,3	28,4	27,9	26,5
Aantal culturele organisaties	141	62	400	

De participatiecijfers liggen vrij hoog in Leuven. Dat geldt voor zowel jeugdwerk, sport als cultuur. De Stadsmonitor toont ons dat het profiel van de cultuurparticipanten jong en hooggeschoold is. Het publiek dat deelneemt aan het sportverenigingsleven is eerder laaggeschoold. Het jeugdwerk bereikt zowel hoog- als laaggeschoolden (zij het doorgaans in gescheiden circuits).

2.4.2.2. Vlaamse en federale participatietoelages

Op het vlak van toegankelijkheid van het bestaande vrijetijdsaanbod worden diverse middelen ingezet via de Vlaamse Gemeenschap:

- Afsprakennota: € 34.732
- Extra middelen JWBP: € 121.146,53

Daarnaast zijn er nog de middelen die vanuit Vlaanderen besteed worden aan de proeftuinen 'kinderen in armoede' (Buurtwerk 't Lampeke/den Tube en Leren Ondernemen kregen zo een erkenning) en de middelen die vanuit de federale overheid naar het Leuvense OCMW vloeien in het kader van de socio-culturele participatietoelage.

In Leuven werd op 1 juli 2009 de **afsprakennota** vrijetijdsparticipatie ingehuldigd. Dat betekent dat men toen de overstap maakte van het Fonds Vrijetijdsparticipatie via Welzijnsschakels naar een lokaal Fonds Vrijetijdsparticipatie (<http://www.ocmw-leuven.be/attachments/1261398640045/Reglement%20Leuvens%20fonds%20vrijetijdsparticipatie%202010.pdf>). De 80/20 regel en de samenwerking met private welzijnsorganisaties werd behouden.

Deze toelage wordt voor een groot stuk gebruikt om het Leuvens Fonds voor Vrijetijdsparticipatie mee te spijzen. Toeleiding staat hier voorop. Structurele doorstroming is niet meteen een actiepunt. Het Fonds slecht immers hoofdzakelijk financiële drempels en non-participatie wordt gezien als veel meer dan een financieel probleem. Toch leeft de overtuiging wel dat mensen kleine stappen vooruit kunnen zetten. Het bezoeken van een sinterklaasfeest in de schouwburg bijvoorbeeld verlaagt misschien de drempel om er later nog eens binnen te stappen.

De **federale socio-culturele participatietoelage** komt al zeven jaar bij het OCMW. Pas recent wordt actiever gewerkt aan toeleiding. Officiële brieven schrijven naar de cliënten is niet meteen het meest geschikte kanaal. Momenteel is er een interne werkgroep en wordt er ingezet op verschillende zaken:

- Laagdrempelige groepsmomenten: Planckendael, Schlagerfestival, sinterklaasfeest, activiteiten in 30CC (het CC Leuven waar voor de meer populaire zaken die direct uitverkocht zijn een voorafname van aantal tickets kan voorzien worden), ...
- Individuele ondersteuning: elk gezin heeft recht op 50 euro per gezinslid. Het bedrag mag ook gecumuleerd worden en besteed worden aan 1 gezinslid.
- MURGA: een gekend straatfestival in Leuven. Deze sociaal-artistieke werking heeft 1 procesbegeleider en ook 4 begeleiders die zich toespitsen op muziek, woord, dans, ...
- Instellingen: tegemoetkoming aan instellingen die iets extra willen doen.

Hierbij vermijdt men niet actief dat mensen zowel ondersteuning krijgen vanuit het OCMW als vanuit het Leuvens Vrijtijdsfonds. Er zijn bovendien sport- en cultuurcheques. Mensen die van dat alles willen gebruiken maken, kunnen dat. Er worden geen extra drempels ingebouwd om te voorkomen dat mensen van ‘verschillende walletjes zouden eten’. Het belangrijkste is per slot van rekening dat mensen actief participeren.

Het is dus wel duidelijk dat niet alle Leuvenaars die in armoede leven gebruik maken van de mogelijkheid tot individuele ondersteuning.

- Er zijn cliënten die het niet weten en er niet op aangesproken worden. Niet alle maatschappelijk werkers zijn daar even sterk mee bezig.
- Er zijn mensen die niets doen in hun vrije tijd en ook niets willen doen.
- Voor sommige mensen is het moeilijk om een aanbod te vinden (in tegenstelling tot vroeger is nu zowat 70-80% van het cliënteel van allochtone afkomst, het aanbod is beperkter voor hen, alleen al omwille van de taal).
- De toeleidingsfunctie naar een vrijetijdsaanbod staat soms in een spanningsveld met de controlefunctie die OCMW-maatschappelijk werkers ook hebben. Het is niet altijd geloofwaardig, motiverend om vanuit een controlefunctie een vrijblijvend, ondersteunend aanbod te doen in de vrije tijd. Het kan uiteraard ook niet de bedoeling zijn dat mensen zich verplicht voelen om actief bezig te zijn in hun vrije tijd.

2.4.2.3. Jeugdwerkbeleid: een tweesporenbeleid dat permanent bevraagd wordt

Leuven voorziet in een extra toelage voor zogenaamd reguliere jeugdwerkingen die inspanningen leveren om kansengroepen te bereiken. Er is ook een relatief uitgebreid vrijetijdsaanbod in Leuven dat specifiek gericht is op kinderen in armoede. De meeste werkingen zijn buurtgericht.

Kameno is een vereniging die draait op Leuvense studenten. Op vrijwillige basis organiseren ze voor de kinderen (3 – 13 jaar) uit de wijk Hoogland een gevarieerd vrijetijdsaanbod. Kameno wordt gedragen door een kerngroep studenten, maar het programma wordt voor een groot stuk georganiseerd door studenten die eerder projectmatig meewerken en vanuit hun eigen interessesfeer een welbepaalde activiteit opzetten. Kameno wordt ondersteund door Welzijnzorg vzw en A place to live vzw en werd in 2006 ook erkend en gesubsidieerd als jeugdwerkinitiatief door de Stad Leuven.

De **Scouts Sint-Maarten Wilsele** hebben bijzondere aandacht voor de kinderen van de nabijgelegen sociale woonblokken van het Schorenshof. Ze proberen om de kinderen van de wijk bij hun werking te betrekken. Minstens twee maal per jaar worden de activiteiten georganiseerd tussen de woonblokken van het Schorenshof. Kinderen kunnen er vrijblijvend bij aansluiten. De ouders kunnen kennis maken met scouting. Het initiatief wordt ondersteund door de jeugddienst door de wijkmanager die het contact met de buurtbewoners onderhoudt, en door de buurtwerker. Vanuit de beleving van de sociaal werkers die we interviewden is dit geen onverdeeld succes (zie verder).

Verder zijn er ook de wijkgerichte jeugdwerkingen van

- **Buurtwerk ‘t Lampeke/Fabota** (kinderwerking) en **Buurtwerk ‘t Lampeke/den Tube** (jongerenwerking)
- **Casablanca** (onderdeel van het RISO)

- **Sint-Maartensdal** (onderdeel van het stedelijk wijkbureau)

Tijdens het afgelopen werkjaar bundelden deze drie wijk- en buurtgerichte werkingen hun krachten om een gezamenlijk beleidsplan uit te werken, waarin visie en missie op elkaar afgestemd werden en de diversiteit van de werkingen tegelijk behouden wordt. Fabota groeide als kinderwerking op schoot van Buurtwerk 't Lampeke, een vereniging waar armen het woord nemen. De drie werkingen zijn sterk gericht op het creëren van een sociale mix; door enerzijds te werken met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren die leven in situaties van armoede en sociale uitsluiting maar anderzijds met bewoners uit de middenklasse om verbindingen en contacten te ontwikkelen tussen een diversiteit van mensen en de leefbaarheid van te buurt te verbeteren. Er wordt met de methodiek van geïntegreerde basisschakels op drie niveaus gewerkt om de maatschappelijk kwetsbare doelgroep te schakelen naar, en bruggen te bouwen met, verschillende samenlevingsniveaus (micro, meso en macro) zonder toeleiding naar het reguliere als finaliteit voorop te stellen: een uitgebouwde en kwaliteitsvolle basiswerking, projecten die zorgen voor vernieuwing en inspelen op specifieke vragen en problemen, en het beleidsmatig werken.

Daarnaast is er de werking (vanuit de Integratiedienst, i.s.m. OCMW en Arktos) die zich richt op de 40 kinderen die verblijven op het **woonwagenterrein** (vnl. Romazigeuners).

Tot slot is er ook **Leren Ondernemen**, een gezinswerking met diverse facetten, waaronder ook een kinderwerking. Leren Ondernemen werkt niet specifiek buurtgericht, identificeert zich dus minder met een bepaalde buurt en lijkt minder sterk gefocust op netwerkvorming en doorstroming. De werking lijkt daarom wat een buitenbeentje in het geheel van de categoriale werkingen. Leren Ondernemen probeert leefwereldgericht en integraal te werken, en is sterk gericht op generatie-armen eerder dan op nieuwkomers. Interessant hier is dat Leren Ondernemen door een respondent benoemd werd als '*niet echt regulier jeugdwerk*'. Leren Ondernemen werd nog niet opgenomen in de recente studie die in opdracht van de stad Leuven uitgevoerd werd door Steunpunt Jeugd en JES (dit gebeurt binnenkort wel). In dit eindrapport wordt een gemeenschappelijke missie geformuleerd voor het Leuvense kinder- en jongerenwerk en wordt een apart profiel gecreëerd voor dit Leuvense burgergericht jeugdwerk (Steunpunt Jeugd & JES, 2010).

In het JWBP lezen we: 'Om een goed stedelijk beleid rond kansarmoedebestrijding te voeren is het noodzakelijk dat de stad en haar partners een gezamenlijke strategie volgen. In het verleden werden de WKJ's op een versnipperde manier ondersteund en betoelaagd. Hiermee willen we komaf maken. Bovendien willen we stappen zetten in de samenwerking tussen de verschillende werkingen bij het realiseren van hun kerndoelstellingen. We denken dan aan strategische partnerschappen, gezamenlijke planning en afstemming betreffende de hele werking. Een eerste stap in verdergaande samenwerking is de werkingen onderbrengen in hetzelfde beleidsplan, met een gelijkaardige overeenkomst en gelijklopende doelstellingen. Het stedenfonds is hiervoor het meeste geschikt (JWBP, p15)

Leuven is een van die steden die met de integratie van de jeugddienst in een gemeentelijk jeugdcentrum een geïntegreerd jeugdwerkbeleid wilde uitbouwen. Met de professionalisering en verdeskundiging van andere stadsdiensten gericht op welzijn en cultuur werden heel wat taken overgenomen van het GJC. De jeugddienst gaat zich daarom gaandeweg minder focussen op 'bijzondere doelgroepen'. Eén buurtwerking (en de kinderwerking daarbinnen, Sint-Maartensdal) wordt gecoördineerd vanuit de Dienst Welzijn.

De jeugddienst wordt wel gevraagd om private en stedelijke jeugdwerkingen inhoudelijk aan te sturen.

Dit is een vrij belangrijk gegeven omdat het impliceert dat de jeugddienst (en de jeugdraad) de gerichtheid op maatschappelijk kwetsbare jeugd en de buurtwerkingen impliciet kunnen ervaren als een bijkomende opdracht, eerder dan als de harde kern van het jeugdbeleid, zoals Van der Zande (1989) het ooit stelde.

De situatie ligt weliswaar iets complexer omdat een aantal buurtwerkingen stedelijk initiatief zijn en andere privaat. Concreet: Casablanca (RISO), Buurtwerk 't Lampeke en Leren Ondernemen zijn private initiatieven die een jarenlange traditie hebben. Toen in de 1990s gekozen werd voor een meer ingrijpend beleid vanuit de stad op het gebied van jeugdwerk, buurtwerk, welzijn en samenlevingsopbouw stond men voor de keuze: of een grote VZW creëren die alle buurtgerichte jeugdwerk in deze stad onder haar vleugels neemt (aangestuurd door de Stad of door het RISO) of zelf een paar jeugdwerkingen oprichten daar waar er blinde vlekken zijn: Wilsle, Sint-Maartensdal, Kessel-Dal en Mannenstraat-Van Wayenbergghlaan. Er werd gekozen voor de tweede optie vanuit de overweging dat een te grote versnippering wordt tegengegaan door de keuze voor een samenwerking met het RISO en Buurtwerk 't Lampeke, maar dat met de keuze voor eigen jeugdwerkingen de stad tegelijk zelf een deel van het terrein in handen houdt. Men koos in Leuven dus een andere weg dan in Genk, Brussel, Gent, Mechelen of Antwerpen. Het gaat dan om verschillende actoren aangestuurd door verschillende besturen, die gefinancierd worden uit het Stedenfonds en verondersteld worden dezelfde visie te hanteren waarbij de diversiteit van de verschillende werkingen behouden kan worden (Steunpunt Jeugd en JES, 2010).

Dat laatste blijkt niet vanzelfsprekend. Vooral Leren Ondernemen lijkt een buitenbeentje, omdat ze werkingsprincipes beklemtonen die niet goed stroken met de bepalingen die vooropgesteld worden in het stedenfondsconvenant. Interessant hier is dat Leren Ondernemen door een respondent benoemd werd als '*niet echt regulier jeugdwerk*', omdat ze minder sterk het uitgangspunt onderschrijven van toeleiding naar het reguliere jeugdwerk. Zowel beleid als praktijk zijn in Leuven wel vrij realistisch wat het toeleidingsverhaal betreft. Toeleiding naar het zgn. 'reguliere' jeugdwerk wordt weinig haalbaar geacht. Er wordt door diverse respondenten verwezen naar het scoutsproject in Wilsle (sociale woonwijk Schorenschhof). De scouts gaan naar de kinderen toe en niet omgekeerd. De lokale groep gaat spelen tussen de woonblokken en betreft de kinderen die daar wonen. Er wordt aangegeven dat dit project verdienstelijk is, maar ook heel intensief. Uiteindelijk brengt het project weinig op in termen van doorstroming. De vrijwilligers hebben te weinig draagkracht, zijn onvoldoende op de hoogte om met die gastjes om te gaan. De ene sociaal werker vindt dat er teveel energie gestopt wordt in een project dat uiteindelijk slechts een paar kinderen uit de sociale woonwijk naar de scouts heeft toegeleid. Andere sociaal werkers wijzen op de meerwaarde die het project ook bracht in tijdelijke ontmoetingen tussen kinderen met diverse achtergronden, de ontmoetingen tussen scoutsleiding en ouders, tussen leiding en wijkwerking en ook tussen ouders en wijkwerking. Dat leidt tot een meerwaarde die moeilijk in te schatten valt, maar de individuele toeleiding van kinderen in armoede naar het 'reguliere' aanbod ver overstijgt.

Er is een gelijkaardig project geweest met de Chiro in Casablanca, maar ook dat werkte niet optimaal. De vraag is hier wat de uiteindelijke bedoeling moet zijn. Als de kinderen uit de buurt geregeld meespelen met de jeugdbeweging, maar geen lid worden van de jeugdbeweging, is dat dan een mislukking?

Het zogenaamde reguliere jeugdwerk bereikt in elk geval weinig mensen in armoedesituaties of nieuwkomers. De speelpleinwerking slaagt daar wel in. Dat heeft volgens respondenten te maken met verschillende factoren:

- Losser in de omgang en qua afspraken
- Meer ingebed in het buurtgebeuren
- Het aanbod vult een ganse dag
- Het speelplein fungeert als goedkope, maar verantwoorde kinderopvang

De Stad heeft drie grote stedelijke speelpleinwerkingen (Heverlee, Kessel-Lo en Wilsele). Er zijn ook twee grote private speelpleinwerkingen (Buurtwerk 't Lampeke/Fabota, Casablanca) en een paar kleinere (Sint-Maartensdal, Groene Zone Don Bosco). Er is ook een mobiele werking.

De stad geeft ook 40, 60 of zelfs 80% korting op vele Grabbelpasactiviteiten en lijkt daardoor voor bepaalde activiteiten wel wat kinderen uit eerder kansarme milieus te kunnen aantrekken. Een van de ouders die we eerder toevallig spraken in een werking waar armen het woord nemen gaf expliciet te kennen dat haar zoon via Grappelpas enorm leuke ervaringen had gehad. Grabbelpas is de enige activiteit die voor haar kinderen toegankelijk was. De jeugdbeweging was dat niet. Niet omwille van de financiële drempel, maar omwille van de begeleiding die niet zag hoe haar kind werd buiten gepest.

2.4.2.4. Ook in de sport een tweesporenbeleid

Niet alle aspecten van het vrijetijdsaanbod en –beleid in een relatief grote stad als Leuven kunnen worden belicht. Toch proberen we ook enige aspecten van het sportbeleid in kaart te brengen voor wat betreft de (impliciete) aandacht voor kinderen in armoede.

Vanuit de integratiedienst van de stad en de dienst buurtsport worden er intensieve inspanningen geleverd om het andersgeorganiseerd sporten (zie inleiding) in Leuven te ondersteunen.

Sport is duidelijk een populaire vrijetijdsbesteding. Kleinere, recreatieve sportclubs worden overspoeld door jongeren. Vaak hebben ze te weinig ruimte, maar de sportzalen in Leuven zijn vaak volgeboekt. In de vakantie zijn hier ongetwijfeld meer mogelijkheden, gezien veel van de studenten dan huiswaarts trekken.

Buurtsport heeft zowel op het vlak van accommodatie als qua begeleiding (1 persoon op de integratiedienst, 1 persoon op dienst buurtsport) nog veel potentieel. Hier speelt dezelfde vraag als in het jeugdwerkbeleid: moeten we toeleiden naar het bestaande aanbod waar gasten zich misschien niet thuis zullen voelen of moeten we een volwaardig alternatief circuit inrichten?

2.4.2.5. Cultuur, welzijn, brede school, ... nestelen en schakelen

Doorheen de interviews kwamen nog veel aspecten van het ruime sociaal beleid aan bod. We kunnen niet alles even intensief behandelen in dit onderzoek, maar proberen doorheen dit

verslag en zeker in onze synthese wel alle belangrijke opmerkingen vanuit beleid en praktijk aan bod te laten komen.

Twee richtinggevende concepten die in het Leuvense sociaal werk geregeld opduiken zijn **empowerment** en **basisschakels**. De twee sluiten ook goed op elkaar aan. Het uitgangspunt is dat personen en gezinnen in (kans)armoede afgezonderd geraken van de algemeen aanwezige en aanvaarde leefpatronen en netwerken in de samenleving. Ze ervaren vaak een verbintenisproblematiek met zichzelf, met anderen en met de samenleving en slagen er niet in op eigen houtje (opnieuw) een verbinding tot stand te brengen omwille van moeilijkheden in diverse levensdomeinen (wonen, werken, weten, welzijn) tegelijk. Centraal in de basisschakelmethodiek staan een zeer laagdrempelige en kleinschalige aanpak met het actief contact zoeken met die personen en gezinnen en hen (vormings)kansen bieden via een groepsdynamische benadering met lotgenoten en vrijwilligers en professionals, gecombineerd met een individuele ondersteunende invalshoek. Typerend voor de basisschakelmethodiek zijn het ontwarren van het kluwen van basisnoden waardoor bind-kracht ontstaat en het schakelen van zodra het kan naar bestaande voorzieningen en diensten die door gerichte hulpverlening en vorming voor een *verdere sociale integratie* helpen zorgen.

Een belangrijke vraag is hierbij wat we precies verstaan onder verdere sociale integratie. Vaak lijken we dat te verengen tot ‘participatie aan de *reguliere* instituties en organisaties die tegemoet komen aan de sociale integratie van bevolkingsgroepen’. In die zin is schakelen allerm minst een eenvoudige opgave. Er zijn ook wel wat verhalen uit de praktijk die dat illustreren:

- Er wordt verwezen naar het project van de KAV met DOMO (Door Ondersteuning Mee Opvoeden). Het schakelen werkte wel, maar alleen zolang er externe ondersteuning voorzien was. Van zodra de projectmiddelen op waren, is het schakelen meteen gestopt. Het is overigens ook niet omdat er een aantal vrouwen in armoede ‘doorgeschakeld’ zijn naar de KAV dat ze er ook iets aan gehad hebben.
- De Meander (ontmoetingshuis van het CAW) wordt kinderen wel eens gericht ‘doorgeschakeld’ naar een jeugdbewegingen. De meeste van die kinderen werden al gauw ‘uitgeschakeld’. Alleen de ‘sterkeren’ houden stand, maar dat zijn dan meestal kinderen met een andere achtergrond, geen generatie-armoede.
- Er zijn ook verhalen vanuit de Meander van mensen die leren lezen en schrijven, die werk vinden, maar ... ze blijven wel naar de Meander komen. De nieuwe armen, die zelf uit dat ‘reguliere circuit’ komen, die willen wel terug. En allemaal dromen ze ook wel dat hun kinderen in het reguliere circuit zullen kunnen leven, maar ze zien de vrije tijd niet als een hefboom daartoe (de meesten verwachten wel wat van school, maar geraken vrij vlug ontgoocheld).

Het blijft een moeilijk spanningsveld:

- Werkingen die zich te weinig zouden toeleggen op het ‘schakelen’ (het toeleiden) worden wel eens overbeschermend genoemd of worden gezegd teveel gericht te zijn op ‘cocooning’.
- Meerdere respondenten beklemtonen dat een eenmalige deelname aan een bepaald initiatief wel realiseerbaar is. Dan nog kost het vaak heel veel moeite en volharding om mensen over de streep te krijgen. De meeste mensen zijn achteraf wel tevreden dat ze het gedaan hebben.
- Degenen die overtuigd worden zijn vaak zij die al wat meer participeren aan het bestaande aanbod. De ondersteuningsmaatregelen lijken dus vooral ten goede te komen aan degenen die de smaak al te pakken hebben. Dat betekent

niet dat ze die ondersteuning niet kunnen gebruiken. Het illustreert wel dat er nog een groep is die moeilijk tot participatie te bewegen is. Meerdere respondenten beklemtonen echter dat we van die groep niet zo veel weten: het is niet omdat ze niet participeren aan het aanbod dat ze niet sociaal geïntegreerd zijn. Eén respondent vergeleek het met de cursus Nederlands voor anderstaligen: *‘Het interesseert me geen fluit of mensen naar de Nederlandse les gaan of niet, als ze maar Nederlands leren.’*

Die laatste opmerking verschuift het participatievraagstuk van deelname aan het aanbod, naar de inhoud van feitelijke sociale processen. Het vestigt ook de aandacht op het feit dat we nog maar weinig weten over wat mensen doen die niet participeren aan het aanbod. Dat zullen we in het derde luik ook als uitgangspunt nemen.

2.4.2.6. Voorlopig besluit

Leuven heeft een heel uitgebreid sociaal werkveld: jeugdwerk, culturele verenigingen, algemeen welzijnswerk, samenlevingsopbouw, ... De visies van verschillende actoren lopen vaak vrij ver uiteen. Ze evolueren van ‘opvoedingsmanagement als vorm van sociale preventie’ naar ‘maatschappelijke verandering realiseren van onderop’. Er blijken ook zeer uiteenlopende methodische verschillen te leven: van een focus op een duurzame wijze te werken met (soms ‘aan’) kinderen via huiswerkbegeleiding, recreatienamiddagen en speelpleinwerking naar werkingen die focussen op integraal gezinsondersteunend werk.

Ook de motieven om vrijetijdsparticipatie te bevorderen zijn zeer uiteenlopend:

- Pedagogische functie: spel, leefwereldverbreding, persoonlijkheidsvorming, ...
- Onderwijsondersteuning: ouders kennen taal niet, te klein behuisd om huiswerk te maken, brugfiguren, ...
- Sociaal-cultureel perspectief: zinvolle vrijetijdsbesteding
- Opvoedingsondersteuning: kinderwerkingen dienen er ook voor om ouders te beïnvloeden, bereiken, ... met goede raad en advies

Het verhogen van de toegankelijkheid van het bestaande aanbod is al een aantal jaren een absolute prioriteit. Het doorstromingsideaal (van categoriaal naar ‘regulier’) wordt niet meer hoog in het vaandel gedragen omdat dit moeilijk te realiseren valt. De wijkgerichte ontwikkeling van het sociaal beleid (buurtgericht jeugdwerk, buurtsport, ...) draagt bij tot een verhoogde participatie van ‘kansengroepen’. Aangevuld met inspanningen vanuit de bestaande verenigingen (ook wel de ‘reguliere’ verenigingen genoemd) en vanuit de lokale overheden (Grabbelpas, fonds voor vrijetijdsparticipatie dragen) is het participatiebeleid een relatief succes.

We kregen niettemin weinig zicht op ‘de non-participanten’ en op de betekenis van non-participatie. Er is heel wat netwerkvorming maar op het eerste zicht vooral vanuit organisatorisch perspectief, minder vanuit een gedeelde omgevingsanalyse en een gedegen analyse van de leefwereld van gezinnen in armoede. Het Leuvense sociale veld lijkt zich vooral te organiseren op basis van verdeelde verantwoordelijkheid. Een verdeelde verantwoordelijkheid tussen beleid en praktijk, maar ook een verdeelde verantwoordelijkheid tussen diverse sectoren. Het koesteren van een rijkdom aan perspectieven en methodieken kan ook de bruikbaarheid van het aanbod voor een diversiteit aan groepen ten goede komen. Dit vormt een aandachtspunt waar we in de algemene synthese op terug zullen komen.

Respondenten Leuven

- Jeugdwelzijnsoverleg Leuven
- Leren Ondernemen (Marius Snauwaert, Moo Laforce)
- De Kettekeet jeugdwerking (Tim Houben)
- Buurtwerk 't Lampeke/den Tube jeugdwerking (Thomas Peeters)
- Casablanca Kessel-Lo
- Kinderwerking Buurtwerk 't Lampeke/Fabota (Karin Nelissen)
- CIDAR vzw – De Vuurvogel (Karel De Vos)
- CAW (coördinator kansarmoedebestrijding, Lieve Polfliet)
- Arktos (Bart Wouters)
- Kurt Peeters (Stad Leuven, Coördinator Stedenfonds)
- inloopteam (Annelies Sterckx)
- OCMW (Gert Hambrouck)
- Iris De Keyser, Buurtsport
- Thaibox project Al-Ihsaan (Kim)
- Wijkbureau Oud-Centrum (Wilsele Dorp) (Colette Coninckx)
- Bruno Magnus (Integratiedienst)

2.5. Cartografie Oostende

2.5.1. Context

Oostende is toeristische stad. Haar inwonersaantal vertienvoudigt zowat in de zomervakantie. Het strand, de haven en het dagjestoerisme trekken ook relatief kwetsbare groepen aan: senioren, groepen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt, mensen zonder papieren, ... De sluiting van de RMT in 1997 was een bijkomende klap voor de lokale werkgelegenheid.

Oostende vervult ook de functie van een *centrumstad*. Voor onderwijs en maatschappelijke dienstverlening komen veel de inwoners uit de omliggende gemeenten naar Oostende. Oostende wordt ook wel eens een '*terminusstad*' genoemd. Mensen komen er zich vestigen om hun oude dag door te brengen. Anderen verrichten seizoenarbeid en blijven er hangen. Er is tenslotte ook de problematiek van vluchtelingen en asielzoekers die vaak 'stranden' in Oostende.

De Atlas van Kesteloot e.a. uit 2007 bakent kleinere eenheden af op zoek naar 'buurten in moeilijkheden'. In Oostende worden maar liefst 20 buurten aldus benoemd (samen goed voor 27.000 inwoners, vgl. met Leuven: 6.000 inwoners).

Enige relevante cijfers

	Oostende	Ronse	Leuven	Vlaanderen
<i>Aantal inwoners</i>	69.119	24.426	91.942	
Kinderen tussen 6 en 12 jaar	3.474			
<i>Welzijn en kansarmoede</i>				
Gemiddeld inkomen per aangifte	20.305	20.965	27.729	25.163
Personen met overmatige schuldenlast	4,6%		2,3%	3,5%
Kinderen geboren in kansarme gezinnen (2007)	11,5%	23,3%	8,5%	7,4%
leefloontrekkers/1000 inwoners (2005)	7,6	7,4	6,5	3,5
Aantal nieuwkomers/1000 inwoners	7,5	7,5	26,4	
Aandeel eenoudergezinnen op totaal aantal gezinnen	22%		6,3%	7,2%
Schoolse vertraging in het LO (2006)	20%	27%	11,7%	15,1%
Werkloosheidsgraad (2005)	12,2%	14,1%	8,2%	8,3%
Kinderopvangplaatsen/100 min 3-jarigen (2006)	28,2	28,6	65,5	35,5
Kinderen en jongeren in bijzondere jeugdzorg	315	151	202	

De regio Oostende kent een hoog aantal jongeren onder begeleiding van de bijzondere jeugdbijstand. Alleen Antwerpen en Gent scoren hoger. Ook op de indicatoren ‘leerlingen in buitengewoon onderwijs’ en ‘jonge leefloontrekkers’ scoort Oostende bijzonder hoog. Dat geldt trouwens voor het aantal leefloontrekkers in het algemeen. Het aantal leefloontrekkers is nochtans fel gedaald (van 12,3% in 2002 tot 7,6% in 2006). Dit is een daling die zich overal in het Vlaams Gewest voordeed. Oostende scoort niettemin nog steeds hoog boven het Vlaamse gemiddelde. Voor wat betreft ‘personen met een overmatige schuldenlast’ is Oostende zelfs de koploper.

Het aantal kinderen geboren in kansarme gezinnen is vrij hoog. Rond de eeuwwisseling (1999-2001) lag dat nog hoger (tot 14%). Deze kinderen behoren nu dus tot de hoogste leeftijdsgroep die voor dit onderzoek van tel is.

Het aantal nieuwkomers in Oostende ligt veel minder hoog dan in Leuven. Veel respondenten geven wel aan - net zoals dat in Leuven het geval was - dat er een verschil is tussen allochtone en autochtone armoede. De argumentatie is vrij gelijkaardig als die van onze respondenten in Leuven en in Ronse: nieuwkomers lijken zich minder te schamen om een beroep te doen op de gemeenschap. Ze hebben een zekere trots, voelen zich niet minder omdat ze arm zijn. Ze hebben ook een ruimer netwerk rond zich (en dat zou zowel gelden voor Marokkanen als voor Oost-Europeanen). De ‘autochtone armoede’ wordt dan vaak gelijkgesteld met generatie-armoede; een doelgroep die duidelijk moeilijker bereikt wordt door ‘officiële instanties’. In dat licht wordt door verschillende lokale actoren gekeken naar de Beweging van mensen met laag inkomen en kinderen (BMLIK) om dat waar te maken.

2.5.2. Vrijtijdsaanbod en –beleid

De inspanningen op het vlak van vrijetijdsparticipatie vertrekken vanuit de aanname dat deelname aan het vrijetijdsaanbod een recht is voor iedereen. Doorheen de gesprekken komen ook andere, meer specifieke motieven naar voor:

- Culturele verheffing (boekencultuur introduceren, kunst leren smaken, ...)
- Schoolondersteuning (taalachterstand, huiswerkbegeleiding, ...)
- Doorstromen naar het ‘reguliere’ aanbod om sociale segregatie tegen te gaan
- Opvoedingsondersteuning (tijdelijk ontlasten ouders, raad geven, ...)

2.5.2.1. Enige relevante cijfers

	<i>Oostende</i>	<i>Ronse</i>	<i>Leuven</i>	
<i>Jeugdwerk</i>				
Aantal jeugdwerkinitiatieven	56	23	79	
<i>Sport</i>				
Aantal sportverenigingen	65	32	376	
<i>Cultuur</i>				
Aantal podiumvoorstellingen /1000 inwoners (2004)	5,6	0,7	8,7	3,5
Leners bib (x/100)	32,3	28,4	27,9	26,5
Aantal culturele organisaties	141	62	400	

2.5.2.2. Vlaamse en federale participatietoelages

Ook Oostende heeft de beschikking over Vlaamse middelen voor de verhoging van de vrijetijdsparticipatie. De afsprakennota opgemaakt in het kader van het participatiedecreet is goed voor € 33.517. De extra middelen die naar Oostende vloeien in het kader van de aandacht voor maatschappelijk kwetsbare jeugd binnen het JWBP bedragen € 97.455,78. Daarnaast zijn er ook de federale middelen in het kader van de socio-culturele participatietoelage aan het OCMW.

In het najaar van 2009 keuren ook het Stadsbestuur en de OCMW-raad van Oostende de afsprakennota vrijetijdsparticipatie goed. Oostende heeft echter vanuit de Dienst Onderwijsondersteuning een veel langere traditie op het vlak van de bevordering van de vrijetijdsparticipatie van kansarme groepen (zie verder).

Het participatiedecreet was niet nodig om de inspanningen op dat vlak te initiëren. De stedelijke *Dienst onderwijs* heeft al een langere traditie in het verlagen van de drempels van het bestaande vrijetijdsaanbod. Concrete aanleiding daartoe was de introductie van het lokaal sociaal beleidsplan dat de aandacht vestigde op de permanente schending van sociale grondrechten. De Dienst Onderwijs stelde vast dat de aandacht voor vrije tijd van de kansarme groepen binnen andere diensten vrij marginaal bleef. Dat onderbelichte, maar belangrijke aspect werd dan opgenomen door de Dienst Onderwijs waardoor de Wegwijzer werd opgericht. De **Wegwijzer** is een dienst die zich toelegt op het promoten van het vrijetijdsaanbod en het gericht doorverwijzen van mensen naar het passende aanbod. Vanuit de Wegwijzer wordt er ook naar gestreefd om per activiteit 10% van de plaatsen voor te behouden voor kansengroepen. Dit zijn kinderen uit kansarme gezinnen die geïdentificeerd werden door een sociale voorziening (bijzondere jeugdbijstand, algemeen welzijnswerk, sociale dienst voor Vreemdelingen, brugfiguren, ...). Zo werden diverse projecten gelanceerd (Kunstkans, Grabbelkans, Sportkans, ...) die er telkens op aansturen een vast aantal plaatsen voor te behouden voor kinderen uit kansengroepen en/of een korting te voorzien voor die kinderen indien ze willen participeren aan het aanbod. Het project Kunstkans van het Deeltijds Kunst Onderwijs bijvoorbeeld werkt op vier sporen: vermindering inschrijvingsgeld voor kansarmen, aangepaste pedagogische werking via ateliersysteem, spreiding van de locaties vanuit de hoofdschool (decentralisatie) en het verschaffen van materiaal en instrumenten.

Zo wil de Wegwijzer vanuit haar regie- en toeleidingsfunctie het aanbod op het vlak van jeugdwerk, cultuur en sport toegankelijker maken voor kwetsbare doelgroepen.

Voornaamste principes:

- mensen aanspreken en motiveren via de verschillende diensten die hen bereiken
- doorverwijzen naar 1 centrale dienst: de Wegwijzer
- prijs zo laag mogelijk houden
- plaatsen 'reserveren' in het bestaande aanbod

Naast Grabbelpas komen andere jeugdwerkvormen weinig in beeld: de jeugdbewegingen omdat ze - volgens verschillende respondenten - *'niet aanslaan bij dit doelpubliek'*, en de speelpleinwerking omdat haar bereik onder de kansengroepen al vrij groot is. De jeugddienst lijkt minder betrokken bij dit toeleidingsverhaal. Ook in de nieuwe impulsen via het participatiedecreet (die eerder via de Cultuurdienst verlopen, niet via de Wegwijzer) is de

jeugddienst niet betrokken. De jeugddienst investeert wel veel energie in Duin en Zee. In samenwerking met het CAW wordt via supervisie en ondersteuning geïnvesteerd in de pedagogische draagkracht van speelpleinwerk en jeugdhuiswerk.

2.5.2.3. Het jeugdwerkaanbod voor kinderen in armoede in Oostende

Sinds de oprichting van de eerste gemeentelijke jeugddiensten in 1970s is het altijd wat aftasten geweest naar een goede balans tussen publiek en particulier initiatief. Aanvankelijk werden de jeugddiensten door het particuliere, ‘vrije’ jeugdwerk ervaren als bedreigend. In de 1980s en 1990s namen ze een steeds actievere rol op (met bv. Grabbelpas en Swap). Recent plooiën heel wat jeugddiensten zich terug op hun ondersteunende opdracht. Zo lezen we ook in het JWBP 2008-2010 van de Stad Oostende: *‘In het verleden zette de Jeugddienst heel wat meer (soms kortlopende) initiatieven op. Sinds januari 2007 is er sprake van een zekere kentering in het beleid, in die zin dat er terug gegrepen wordt naar de kernopdracht van een gemeentelijke Jeugddienst, zijnde eerder ondersteunen dan zelf doen, eerder een regiefunctie dan alles zelf organiseren, eerder complementair dan te neigen naar een concurrentiepositie ten aanzien van het middenveld.’* (Stad Oostende, 2007: 25).

De **speelpleinwerking Duin en Zee** is een stedelijke speelpleinwerking voor kleuters en kinderen van 2,5 tot 15 jaar. Er is een specifieke focus op kinderen en jongeren met een handicap (ondersteund door Dyade, een werking gericht op deze doelgroep). Het is een grootschalige werking (met dagelijks 300 à 400 kinderen). Er is geen specifieke focus op kansarmoede, toch blijkt het speelplein historisch gezien met een vrij grote concentratie van kansarme kinderen te werken als vakantiekolonie. Dat heeft te maken met de laagdrempeligheid (lage kostprijs inclusief een warme maaltijd, niet vooraf inschrijven, ...) en de gratis busdienst. Bovendien wordt de speelpleinwerking ook vrij uitgebreid gebruikt als vakantieopvang door thuisbegeleidingsdiensten, OCMW en andere sociale voorzieningen. De werking wordt extra ondersteund door het CAW die een voltijdse kracht detacheert als opvoedingsondersteuner binnen de speelpleinwerking, en daarnaast centrumleider is van Duin & Zee (zie verder). Deze beroepskracht ondersteunt de monitoren (jobstudenten), brengt continuïteit en een strakkere structuur in de werking en fungeert ook als brugfiguur naar die diensten en organisaties waar kinderen eventueel mee in aanraking komen buiten de paas- en zomervakantie. Duin en Zee organiseert ook een gedecentraliseerde werking in diverse wijken (voor kleuters van 2,5 tot 6 jaar).

Andere categoriale initiatieven hebben niet meteen kinderen als prioritaire doelgroep. De werking van **Arktos** in de Nieuwe Stad zit op het randje. We vinden echter wel een vrijetijdsaanbod in andere sectoren. Op het vlak van studie-ondersteuning kan hier bv. de **Katrol** worden vernoemd. Ook de grote inspanningen vanuit **schoolopbouwwerk** (sociaal huis) hebben zeker een impact op de vrije tijd van vele kinderen (via taalondersteuning en voorleesproject). In de bijzondere jeugdzorg vinden we thuisbegeleidingsdienst Middenkust die binnen haar werking een jeugdclub heeft opgericht. Er is ook de Kids-Club van de **Sociale Dienst voor Vreemdelingen**.

2.5.24. Toeleiding werkt en ook weer niet

Het doorgedreven Oostendse toeleidingsbeleid gericht op individuen ‘werkt’ wel:

- De plaatsen zijn meestal vlot ‘uitverkocht’; er zijn ook wachtlijsten. Bv. 200 kinderen zijn via sportkans aangesloten bij een sportclub. Het afhaakpercentage is miniem. Mensen worden blijvend actief opgezocht en aangesproken (herinneringen aan activiteiten worden hier bv. vaak verstuurd via sms).
- Mensen die dankzij deze maatregelen beter deelnemen aan het maatschappelijk leven geraken daarom niet uit de armoede, maar ze zijn wel beter geïntegreerd (minder geïsoleerd, gelukkiger, ...?)
- Ook al worden niet alle doelstellingen gerealiseerd (doorstroming bv.), dan nog is het een zinvol beleid volgens de betrokkenen. Sociaal werkers hebben nu immers een positieve insteek om de mensen aan te spreken. Het is belangrijk om te begrijpen vooraleer in te grijpen, maar maatschappelijk werkers moeten wel ‘aanpakken’ en niet bij de pakken blijven zitten. Het gaat overigens sterk om een gezinsondersteunend beleid, eerder dan een beleid dat gericht is op toeleiding van kinderen naar het aanbod. Dat laatste is alvast gekaderd binnen het ruimere ondersteunende beleid. Anders ‘werkt’ het niet.

Het ‘werkt’ niet altijd voor iedereen:

- De uitval van deelnemers via de Wegwijzer verschilt naargelang ze doorverwezen werden via SDV, CAW, CBJ of Dienst Onderwijs. Bij sommige mensen is het afhaakpercentage veel hoger dan bij anderen. Dat kan te maken hebben met verschillende factoren: een verschillend publiek, een minder goede begeleidershouding, een weinig doordachte doorverwijsstrategie, ... Het kan ook dat dienst A andere mensen ‘selecteert’ dan dienst B, bv. door mensen enkel mensen aan te spreken die ‘gemotiveerd’ zijn. Dat hoorden we van diverse respondenten: het toeleidingsbeleid werkt voor degenen die *‘durven, die willen, die open staan, ...’*. Vraag blijft uiteraard: wat met de anderen?

Het werkt niet op elk vlak:

- Projectmatige, eenmalige activiteiten zijn makkelijker te realiseren dan het toeleiden van kinderen naar een structureel lidmaatschap
- Eenmalige activiteiten zijn populair, maar niet altijd ‘inclusief’, bv. voorbehouden aan kansengroepen om met de bus naar Plopsaland.
- Voetbal spelen, zelfs viool spelen, ... slaat wel aan, maar toeleiding naar het ‘reguliere’ jeugdwerk komt niet aan bod.
- Doorstroming als de ultieme finaliteit blijkt te hoog gegrepen: het uitgangspunt dat men kinderen en hun ouders eerst een jaar ondersteuning wil bieden vanuit de hoop dat ze in de toekomst zelfstandig hun weg zullen vinden strookt niet met de realiteit. Ouders voelen zich ondersteund door de Wegwijzer en willen die ondersteuning niet graag kwijtraken.

Collectieve maatregelen als alternatief voor individuele toeleidingsstrategieën?

- De monitoren van de buitenschoolse kinderopvang zorgen er voor dat grabbelpassers over de middag kunnen blijven, wat de organisatorische moeilijkheden voor ouders een stuk wegneemt.
- Vervoersarrangementen nemen een stuk van de mobiliteitsproblemen weg. Dat verklaart voor een groot deel waarom armere groepen/gezinnen beroep doen op Duin & Zee. Collectieve arrangementen zijn echter niet vanzelfsprekend: zware werkdruk, kinderen lang weg van thuis en lange tijd op de bus, verantwoordelijkheidsvraagstuk (wat als de ouders niet thuis zijn op het moment dat de kinderen worden thuisgebracht), ...

- Het succes van Duin & Zee als opvang voor kansengroepen is vrij groot, maar dat leidt tegelijk tot een eenzijdige profilering. Ouders beschouwen Duin & Zee al gauw als de ‘goedkope opvang voor kansarme kinderen’. Daar komt recent dankzij de ondersteuning van het CAW verandering in. Speelpleinwerk wordt meer gestructureerd en pedagogisch onderbouwd. Dat lijkt te leiden tot een ‘drempelverhoging’ voor de meest kansarme groepen. Ook dat is verder uit te spitten.
- Er wordt ook verwezen naar Brede School, maar op dat vlak zijn de ontwikkelingen nog in een beginstadium. Men vraagt zich ook af of kinderen wel willen ‘nablijven’ op school. Ook al is dat dan een vertrouwde omgeving, het blijft wel school. We komen daar in de algemene synthese op terug.

2.5.2.5. ‘Beleving’ van sociaal werkers

- Het heel actieve toeleidingsbeleid maakt iets los en werkt goed in vele gevallen, maar steeds is er weer die frustrerende vaststelling dat een geïsoleerd deel van de mensen in armoede niet ‘toegankelijk’ is, zich niet aangesproken voelt door dat soort strategieën.
- De capaciteit van het aanbod is soms te klein: de groep mensen waarmee nu gewerkt wordt, is al *‘groot genoeg en er moet niet meer gerekruteerd worden’*. Deze argumentatie heeft niet alleen met capaciteit te maken, maar ook met de reflectie (of het gebrek daaraan) om verder te kijken dan de eigen organisatie.
- Die reflectie lijkt evident aanwezig in alle diensten, maar meerdere respondenten gaven wel aan dat ze weinig macht hebben over het ‘beleid van hun organisatie’. Ook coördinatoren geven aan dat ze de laatste jaren steeds sterker geleid worden door een beleid gericht op output, meetbaarheid, procedures en protocollen, ... Sommigen willen een bepaalde erkenning liever rijk dan kwijt zijn, maar dit levert teveel administratie op en er staat te weinig tegenover. Het is daarbij niet altijd duidelijk wie die veranderingen dan doordrijft, maar velen zijn het er wel over eens: in de laatste tien jaar nemen beroepskrachten naar eigen zeggen steeds meer een ‘plannings- en regierol’ op. Het contact met ‘de mensen’ verdwijnt. Vrijwilligerswerk wordt wel aangemoedigd, maar vrijwilligers zijn dan weer niet opgeleid of voelen zich niet in staat (of niet in staat geacht) om ruimere problemen te detecteren en/of aan te pakken.
- De balans tussen vernieuwing en methodisering komt een paar keer uitdrukkelijk aan bod: innovatieve projecten vertrekken niet vanuit een voorgestructureerd aanbod, maar zetten vaak de doelgroep centraal. Gaandeweg wordt schijnbaar onvermijdelijk gezocht naar zekerheid en houvast (ook financieel via basiserkenning en -subsiëring) en komt het aanbod centraal te staan. Vanaf dan lijkt een aanbod ‘exclusiever’: degenen die niet passen in de doelen die worden vooropgesteld gaan eruit (al is dit vaak onbewust en ongewild).
- De belangrijke rol van ‘sociaal werkers’ en de houding die ze aannemen. Zoals verwoord door iemand uit de bijzondere jeugdzorg: *‘gezinsondersteuning kan je verenigen tot het trainen van opvoedingsvaardigheden, maar dan geraak je nergens’*. Verschillende respondenten (ook binnen het Sociaal Huis en Dienst Onderwijs) benadrukken het immense belang om ruimte te verwerven en te gebruiken om vanuit een betrokken, leefwereldgerichte benadering te werken. Dat betekent soms dat sociaal werkers noodgedwongen buiten hun mandaat treden. Dat verhoogt de werkdruk, maar het verhoogt ook de werkvreugde en in zekere zin verlaagt het de werklust.

2.5.2.6. Voorlopig besluit

Zinvolle vrijetijdsbesteding is een heel belangrijk aandachtspunt in Oostende. Er wordt volop ingezet op toeleiding naar het bestaande aanbod. De middelen worden geput uit de federale participatietoelage. Het participatiedecreet kan de bestaande inspanningen op dat vlak nog versterken, hoewel het nog onduidelijk is hoe de Cultuurdienst (die binnen de inspanningen die kaderen in het participatiedecreet coördinerend is) haar inspanningen zal afstemmen op wat al gebeurt in het kader van grabbelkans, cultuurkans en sportkans.

Wyckmans en Dierckx (2009: 66) stellen in hun onderzoek naar de bestaande **netwerken** in het kader van het participatiedecreet dat er *tot nu toe er in geen enkele gemeente of stad sprake is van een belangenstrijd*. Dat is een vrij optimistische observatie. Een belangenstrijd moeten we het misschien niet noemen, maar er zijn hier (net zoals in Leuven en in minder mate ook in Ronse) toch duidelijk verschillende invalshoeken die wel eens met elkaar botsen. In Oostende weten OCMW en Dienst Onderwijs elkaar te vinden in hun ondersteuning van en samenwerking met de Wegwijzer. Dienst Cultuur vaart een eigen (al dan niet aanvullende) koers. Een aantal partners blijven nog buiten beeld in het toeleidingsbeleid: de jeugdbewegingen (die sporadisch wel in beeld komen via de doorverwijzingen uit de bijzondere jeugdzorg), Arktos, samenlevingsopbouw, ...

Een heel belangrijk aandachtspunt is de vaststelling dat de stijgende nieuwe **zakelijkheid** (de drang naar regie, beheersbaarheid, afstemming, efficiëntie, systematiek, ...) heel sterk – meer dan in Leuven – aangevoeld wordt als een bedreiging voor het veldwerk, het directe contact met de kinderen en hun ouders.

Respondenten Oostende

- jeugddienst (Kristel Pylyser, Tiemke Gauderis)
- Brugfigurenproject (Caroline Decuyper, Jutta Missiaen, Siska D’Haenens, Griet Inghelbrecht, Tineke Staelens)
- Straathoekwerk (Nancy Vanderostyne, coördinator)
- Geert Saelens en Ines Valcke (onderwijsregisseur, diensthoofd onderwijs)
- speelpleinwerking Duin en Zee (Danny De Poorter, CAW, coördinator)
- thuisbegeleidingsdienst Middenkust (Carine Danneels, Sofie Vanrentergem)
- OCMW/Sociaal Huis Oostende (Sandy Brutin, Katrien Duthoit)
- thuisbegeleidingsdienst ‘t Veer (Marleen Vandekerckhove)
- samenlevingsopbouw De Nieuwe Stad (Tineke Decroos)
- Arktos De Nieuwe Stad (Dries Vanlersberghe)
- Michel Devriendt bakker/kruidenier De Nieuwe Stad
- Koen Devriendt, hoofdleder KSA Meeuwennest
- Sociale Dienst voor Vreemdelingen (Els Plovie, Janien Bulcke)
- De Wegwijzer (Vanessa Voeten)
- Inloopteam (Griet Vannieuwenhuyse en Sylvie De Buyser)
- Dienst Cultuur (Martine Meire, diensthoofd)
- De Katrol (Jean-Pierre Markey)

2.6. Cartografie Ronse

2.6.1. Context

Ronse, gelegen in de Vlaamse Ardennen, is de meest zuidelijke gemeente van het arrondissement Oudenaarde. Ronse is één van de 6 Nederlandstalige taalgrensgemeenten met taalfaciliteiten voor Franstaligen. Ronse heeft geen deelgemeenten en wordt omringd door landelijke gemeenten, zowel aan Waalse zijde (Mont de L'Enclus, Frasnes-lez-Anvaing en Ellezelles) als aan Vlaamse zijde (Maarkedal en Kluisbergen).

Volgens de geactualiseerde atlas van Kesteloot telt Ronse vandaag 9 aandachtsbuurten.

Statistische buurt	% alleenstaanden	% arbeiders	% woningen zonder kleincomfort	Inkomen per inwoner	% Turken en Marokkanen	% huishoudens met een vaste telefoon	% werkzoekenden	Aantal inwoners in de statistische sector	Aantal overschrijdingen van een drempelwaarde
PRINSKOUTER	34,26	59,37	17,70	8.188,74 €	6,73	71,12	17,20	1501	6
NINOVESTRAAT	46,68	53,73	9,21	10.607,34 €	3,23	73,71	14,37	960	5
MARIJVE	39,53	53,07	15,08	8.846,37 €	3,29	72,23	15,35	1306	5
SCHELDEKOUTER	39,61	47,52	3,20	9.217,69 €	0,47	62,81	19,94	859	4
CITE STOOKT	36,16	63,65	14,80	9.908,97 €	0,15	71,43	11,76	689	4
MOLENDAM	27,79	49,45	9,11	10.098,61 €	0,77	77,14	13,94	1036	4
KAPELLESTRAAT	32,41	56,59	10,15	9.109,74 €	0,20	81,12	13,68	507	4
BROEK	25,77	52,65	12,27	11.021,12 €	0,77	80,21	9,05	1301	4
YSMOLEN	26,53	43,42	15,00	11.670,41 €	0,39	85,16	5,36	511	4

In overzichten van de provincie Oost-Vlaanderen waarbij diverse kansarmoede-indicatoren in kaart gebracht worden, springt Ronse er op vele vlakken uit. De teloorgang van de katoennijverheid in de 1960s was het begin van een dalende lijn. De huisvestingssituatie werd steeds slechter. Dat trok financieel zwakkere groepen aan. Zo werden in 1980s onder meer veel mensen van allochtone origine aangetrokken vanuit Brussel door de relatief voordelige huisvestingsmarkt en door het feit dat ze hier in het Frans kunnen bediend worden. Er wonen 1311 mensen van vreemde nationaliteit in Ronse of 5,4% van de totale bevolking. Deze mensen komen uit 56 verschillende landen, het grootste deel uit Marokko (410), Frankrijk (290), Tunesië (81), Italië (78) en Nederland (65).

Opvallend in Ronse (net als in de andere steden) is dat er vaak gewezen wordt op het onderscheid tussen 'allochtone' armoede en autochtone generatiearmoede. Gezinnen van

allochtonen worden door diverse respondenten ervaren als makkelijker ‘bereikbaar’ en aanspreekbaar. Ze zijn ook minder geïsoleerd dan (autochtone) armen en lijken ook vaak een zekere drive te bezitten die minder terug gevonden wordt bij autochtone (generatie-)armen. Bovendien leent een zekere, bij allochtone gezinnen aanwezige, evidente gastvrijheid zich heel goed voor de methode van huisbezoek. Autochtone gezinnen worden omschreven als ‘moeilijk toegankelijk’, hoewel bv. voorzieningen als K&G (die een *basisdienstverlening* bieden) aangeven makkelijker toegang te vinden bij die gezinnen.

	Oostende	Ronse	Leuven	Vlaanderen
<i>Aantal inwoners</i>	69.119	24.426	91.942	
Kinderen tussen 6 en 12 jaar	3.474			
<i>Welzijn en kansarmoede</i>				
Gemiddeld inkomen per aangifte	20.305	20.965	27.729	25.163
Personen met overmatige schuldenlast	4,6%		2,3%	3,5%
Kinderen geboren in kansarme gezinnen (2007)	11,5%	23,3%	8,5%	7,4%
leefloontrekkers/1000 inwoners (2005)	7,6	7,4	6,5	3,5
Aantal nieuwkomers/1000 inwoners	7,5	7,5	26,4	
Aandeel eenoudergezinnen op totaal aantal gezinnen	22%		6,3%	7,2%
Schoolse vertraging in het LO (2006)	20%	27%	11,7%	15,1%
Werkloosheidsgraad (2005)	12,2%	14,1%	8,2%	8,3%
Kinderopvangplaatsen/100 min 3-jarigen (2006)	28,2	28,6	65,5	35,5
Kinderen en jongeren in bijzondere jeugdzorg	315	151	202	

Het werkloosheidscijfer is het hoogste van Oost-Vlaanderen, het gemiddelde inkomen het laagste. Ronse kampt zoals veel Vlaamse steden met de stedelijke arbeidsmarktparadox: er zijn relatief veel banen en vacatures, maar het profiel van de werkzoekenden past slecht bij de banen die aangeboden worden. Het werkaanbod, in de tertiaire en quataire sector, mikt namelijk vooral op hoger geschoolden, de werkloosheid treft vooral de meest kwetsbaren, de laaggeschoolden. Om voor deze groepen werkgelegenheid te realiseren worden er mogelijkheden gezocht in de sociale economie aansluitend bij de uitbouw van de tertiaire en quataire sector.

Het sociaal beleid in Ronse kreeg de laatste jaren specifieke aandacht. Er wordt relatief zwaar geïnvesteerd in stadskernhernieuwing. Ook op het vlak van sport en cultuur is Ronse een inhaalbeweging gestart. Specifiek op vlak van sociaal werk zien we een bovengemiddelde investering in samenlevingsopbouw, zowel buurtwerk als onderwijsopbouwwerk.

2.6.2. Vrijtijdsaanbod en -beleid

2.6.2.1. Enige relevante cijfers

	<i>Oostende</i>	<i>Ronse</i>	<i>Leuven</i>	
<i>Jeugdwerk</i>				
Aantal jeugdwerkinitiatieven	56	23	79	
<i>Sport</i>				
Aantal sportverenigingen	65	32	376	
<i>Cultuur</i>				
Aantal podiumvoorstellingen /1000 inwoners (2004)	5,6	0,7	8,7	3,5
Leners bib (x/100)	32,3	28,4	27,9	26,5
Aantal culturele organisaties	141	62	400	

We stellen vast dat kinderen in armoede minder deelnemen aan het maatschappelijk georganiseerde aanbod. Uit de afsprakennota vrijetijdsparticipatie blijkt een duidelijke motivatie om daar wat aan te veranderen: *‘Optimale maatschappelijke participatie door de bevolking stimuleert het democratisch denken en handelen en biedt andere en bredere horizonten aan. Activiteiten op cultureel, sportief en jeugdvlak brengen mensen dichterbij elkaar en geven rijke ervaringen aan de deelnemers. Bovendien is sociaal contact fundamenteel voor een bruisend leven en de ontwikkeling van de persoonlijkheid.’*

2.6.2.2. Vlaamse en federale participatietoelages

Via de afsprakennota vrijetijdsparticipatie vloeit € 10.127 naar Ronse. Andere middelen die ingezet worden via de Vlaamse Gemeenschap zijn die in het kader van het Jeugdwerkbeleidsplan, luikje maatschappelijke kwetsbaarheid: € 51.136,62.

Er zijn in Ronse diverse actoren die inspanningen leveren op het vlak van vrijetijdsparticipatie. Het OCMW wendt de federale middelen voor socio-culturele participatie aan om mensen individueel of in groep toe te leiden naar zinvolle vrijetijdsactiviteiten. De jeugddienst, sportdienst en cultuurdienst hebben elk in hun diverse plannen aandacht voor de participatie van kansengroepen. De jeugddienst is - in tegenstelling tot de andere twee gemeenten - de centrale dienst op het vlak van vrijetijdsparticipatie. In het JWBP wordt een volledig hoofdstuk besteed aan zinvolle vrijetijdsbesteding voor maatschappelijke kwetsbare jeugd. Recent worden een aantal activiteiten overgeheveld naar andere diensten (diversiteit, sport). De afsprakennota vrijetijdsparticipatie verwijst naast de drie bovengenoemde plannen ook naar het lokaal sociaal beleidsplan.

De vaststelling met betrekking tot het jeugdwerklandschap (en vooral dan Grabbelpas en speelpleinwerking) lopen vrij parallel met wat we zagen in Leuven en Oostende. Het bestaande jeugdwerkeraanbod wordt financieel gestimuleerd om te werken aan toegankelijkheid. Dat blijkt tot nog toe niet meteen een succes. Alleen de speelpleinwerking bereikt heel wat kinderen uit kwetsbare groepen. Het doelpubliek lijkt zelfs volledig in die

richting verschoven. Speelpleinwerking is ook de goedkoopste vorm van kinderopvang. Verder wordt ook gesteld dat Grabbelpas toegankelijker is geworden dankzij nauwe samenwerking met het OCMW en de mogelijkheid tot terugbetaling. Vanuit het stedelijk sportbeleid worden een aantal plaatsen voorbehouden voor maatschappelijk kwetsbare jongeren en allochtonen, om te voorkomen dat bv. sportkampen volzet zijn vooraleer zij de kans hebben gehad om zich in te schrijven.

Via de activiteiten in het kader van Buurtsport wordt een groep bereikt die niet participeert aan het bestaande aanbod. Aanspreekbaarheid staat in deze praktijk centraal. Er wordt ook met sms'jes gewerkt op kinderen en jongeren 'op te trommelen'.

Verdere activiteiten in het kader van de afsprakennota zijn nog in volle opbouw. Er zal een vrijetijdspas komen voor de ganse bevolking, maar met extra korting (of gratis) voor leefloontrekkers en de mensen die het OMNIO-statuut genieten. Enige aandacht gaat nu ook naar het afstemmen van de federale toelage aan de OCMW's (socio-culturele participatie) en de inspanningen in het kader van het participatiedecreet van de Vlaamse Gemeenschap. Vanuit de eerste maatregelen wordt de aandacht gericht op schoolgebonden inspanningen, vanuit de tweede op toeleiding en drempelverlaging in de vrije tijd.

Het categoriale aanbod is hier niet zo sterk uitgebouwd als in Oostende en Leuven. Voor jongeren zijn er wel een aantal initiatieven vanuit sport- en diversiteitsdienst (Jowe, WESH). Voor kinderen kan verwezen worden naar Taalpaleis en Leespaleis (vanuit schoolopbouwwerk, gebaseerd op jeugdbewegingsformat). Dit zijn weliswaar initiatieven die slechts selectief toegankelijk zijn. Los van hun eerder instrumentele functie op het vlak van taal- en leesondersteuning is het opvallend hoe ouders van kinderen die deelnemen aan bijvoorbeeld het taalpaleis het jaar erop meteen op zoek gaan naar andere activiteiten. Deze activiteiten zijn dus vaak een eerste stap in de richting van meer actieve participatie aan het bestaande aanbod.

Er is dus wel heel wat aandacht voor toeleiding van en toegankelijkheid voor kansarme jeugdigen in het jeugdwerkbeleidsplan. Er wordt wel de bedenking gemaakt dat:

- het vrijetijdscircuit er moeilijk in slaagt om diverse jeugdigen bij elkaar te brengen
- een systeem als vrijetijdspassen vooral participatie verdiept en verbreedt, m.a.w. degenen die al participeren zullen dat nog meer doen.

Dat zijn vaststellingen die doorgaans gepaard gaan met een jeugdbeleid dat heel sterk inzet op toegankelijkheid en de uitwerking van een gedifferentieerd aanbod, maar (vooralsnog) minder aandacht heeft voor de vraag wat een concrete 'vrijetijdsaanbod' in de concrete leefwereld van kinderen moet/kan betekenen. Die beweging vraagt een meer directe verbinding tussen de werelden van jeugdbeleid en kansarmoedebestrijding. Daar wordt in Ronse hard op gewerkt, hoewel de werelden van jeugdbeleid en kansarmoedebestrijding (en soms lijkt het ook wel die van overheid en particulier initiatief) nog vrij ver uit elkaar lijken te liggen.

2.6.2.3. Verbinding kansarmoedebestrijding en jeugdbeleid

De toeleiding naar vrijetijdsparticipatie gebeurt vaak vanuit CAW, CLB, K&G, Bijzondere Jeugdzorg, ... voorzieningen die contacten hebben met gezinnen die moeilijk bereikt worden vanuit het doorsnee vrijetijdsaanbod. Die voorzieningen erkennen dat een gestructureerd vrijetijdsaanbod belangrijk is, maar geven tegelijk aan dat ze hun gezinnen moeilijk over de

streep krijgen. Vaak wordt het belang van kampen aangegeven (zie ook Oostende). We horen verschillen verhalen over kinderen (en hun ouders) die de stap zetten om mee te gaan op kamp (bv. met het Rode Kruis), en over de kansen die dat biedt voor kinderen (en hun ouders) die vaak sociaal geïsoleerd leven om te groeien en open te bloeien. Het vergt echter veel overtuigingskracht en opvolging om mensen zover te krijgen.

Op het vlak van kansarmoedebestrijding zijn veel respondenten vrij negatief. In de 1980s werd een werkgroep kansarmoedebestrijding opgericht (met vertegenwoordigers uit alle sectoren die vandaag deel uitmaken van de integrale jeugdhulpverlening). Op het eind van vorige eeuw werd die werkgroep geïntegreerd in een door de stad aangestuurd adviesorgaan. Het is een ontwikkeling die we ook in andere steden zien. De decentralisatie van het welzijnsbeleid (te beginnen bij de initiatie van het Sociaal Impuls Fonds in 1996) heeft ertoe geleid dat ‘welzijn’ hoger op de lokale beleidsagenda kwam te staan. Tegelijk werden de touwtjes ook meer in handen genomen door de lokale overheden, met soms moeilijke evenwichtsoefeningen tussen stadsbestuur, OCMW en particulier initiatief. Een evenwicht dat bepaald moet worden op basis van de juiste dosis regie, overheidsinitiatief, controle, responsabilisering, efficiëntie en effectiviteit, evaluatie, ...

Vanuit het particulier initiatief wordt aangegeven dat er minder zicht is op wat er zich allemaal afspeelt in de voorbereiding van het lokale welzijnsbeleid. Vroegere partners in de stedelijke werkgroep armoedebestrijding lijken nu (bewust of onbewust) meer terug te vallen op hun eigen afgebakende mandaat, niet minder gemotiveerd om hun werk te doen, maar wel minder gemotiveerd om verregaande engagementen op te nemen in een netwerk waarvan de aansturing en finaliteit niet geheel duidelijk zijn. Dat is duidelijk een paradoxaal en ongewenst gevolg van de decentralisering van het sociaal beleid.

Een ander paradoxaal effect dat voortvloeit uit de ontwikkelingen naar een beter geïntegreerd lokaal sociaal beleid is de vaststelling dat de sociale dienstverlening van het Stadsbestuur minder toegankelijk is geworden. De sociale dienst verhuisde van het stadhuis (op de markt) naar het OCMW (net buiten het stadscentrum). Dat verlaagt de drempel niet (zeker op marktdagen als woensdag en zaterdag was de ligging van de sociale dienst een belangrijke troef).

2.6.2.4. Voorlopig besluit

Ronse heeft een uitgebreid en dynamisch ‘sociaal veld’. De inspanningen vanuit het stadsbestuur lijken niet altijd ingang te vinden in het particuliere veld. Ook het stedelijke jeugdbeleid en het kansarmoedebeleid stonden lange tijd los van elkaar. Tot op vandaag is de integratie van beide niet vanzelfsprekend.

Buurt- en vindplaatsgericht werken staan centraal in het beleid. Mensen concreet en direct aanspreken in de buurt wordt als zinvol ervaren. Het ‘outreaching’ beleid wordt ervaren als vrij succesvol. Tegelijk wordt de groep die wordt bereikt, op een of andere manier altijd benoemd als ‘een bovenlaag’. Ze worden omschreven als die mensen die *‘niet bij de pakken blijven zitten’*, *‘die nog enige aspiraties hebben voor hun kinderen’*, ... De andere (meer geïsoleerde) groepen zijn moeilijk aanspreekbaar. Voor het bereiken van die moeilijk bereikbare groepen wordt verwachtingsvol gekeken naar specifieke initiatieven die dan moeten doorverwijzen. De Vrolijke Kring (een Vereniging waar armen het woord nemen) wordt hier vaak in eerste instantie genoemd. Ook mensen die ‘aan huis’ komen (zeker Kind

en Gezin, maar ook mensen van schoolopbouwwerk en bijzondere jeugdzorg) worden hier vaak naar voor geschoven als belangrijke actoren. Ook OCMW-maatschappelijk werkers zouden hier wellicht een belangrijke rol kunnen spelen, maar uit de interviews kwam dat niet meteen naar voren.

De mogelijkheden van het Fonds Vrijtijdsparticipatie en de socio-culturele toelage (OCMW betaalt bv. judo terug, ook uitrusting en lidmaatschap van de voetbalclub, kampen, ...) zijn vaak slecht gekend. Mensen moeten hierover persoonlijk geïnformeerd worden, moeten er op aangesproken worden. Ook van de kant van de sportclubs en het ruimere verenigingsleven kan wellicht beter geïnformeerd worden. Een aantal respondenten geven aan dat de geëngageerde mensen binnen het ruimere sociaal werk wel op de hoogte zijn van de mogelijkheden die het Fonds Vrijtijdsparticipatie biedt (Begeleid Wonen, CAW, Onderwijsopbouwwerk, Samenlevingsopbouw, Dagcentrum, Kind & Gezin, CLB, ...), maar dat geldt veel minder voor de kant van de sportverenigingen en culturele verenigingen waar geëngageerde mensen niet altijd hun weg weten te vinden naar de nodige ondersteuning.

Respondenten

- jeugddienst (Steven De Tavernier)
- onderwijsopbouwwerk (Wouter Hennion, Evelien Vanthournoudt en Ikrame Khatri)
- Sociale Dienst OCMW (Vera Haegeman, diensthoofd)
- Dagcentrum bijzondere jeugdzorg Tobias (Herman Vervaet, directeur)
- Stedelijke Dienst Diversiteit (Allal Abdellati)
- Erik Tack, huisarts en Vlaams Parlements lid voor Vlaams Belang
- CKG Koningin Fabiola (Kristl Geyselynck)r
- buurtwerk (samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen), Liesbet Tyvaert, Geertje Franssen en Dries Meuret
- Vereniging waar armen het woord nemen 'De Vrolijke Kring' (Lucille Delghust)
- Inloopteam
- CAW, Stefan Sunnaert (budgetbegeleiding)
- Lokaal Sociaal Beleid (Luc Balcaen)
- CLB (Jo Bundervoet, ex-Habbekrats Ronse)
- Kind & Gezin (Mieke Desmet)
- Filip Neuville, dienst Jeugd (buurtsport)
- Nicolas Rouselle, dienst Begeleid Wonen 't Web
- Vindplaatsgericht werken, Preventiedienst

2.7. Synthese van de bevindingen op basis van de cartografie

In dit deel brengen we de bevindingen samen over de drie steden:

Analyse: de focus op de vrijetijdsparticipatie van kinderen in armoede verbindt armoedebestrijding met jeugdbeleid.

- Hoe worden armoede, vrije tijd en jeugdbeleid verbonden?
- Hoe construeren we de groep ‘mensen in armoede’?
- Welke concrete maatregelen worden genomen? Wat zijn knelpunten die daarbij aangegeven worden?

Synthese:

- Welke perspectieven worden geopend of gesloten in de manier waarop we de verbinding maken tussen armoede en jeugdbeleid? Hoe komen de inspanningen vanuit beleid en praktijk tegemoet aan de 5 kwaliteitscriteria voor maatschappelijke dienstverlening vanuit een rechtenbenadering?

2.7.1. Analyse: vrijetijdsparticipatie – armoedebestrijding – jeugdbeleid

2.7.1.1. Hoe worden armoede, vrije tijd en jeugdbeleid met elkaar verbonden?

Het participatiedecreet heeft in geen van de drie steden een radicaal nieuwe dynamiek in gang gezet. Uit alle gesprekken blijkt dat de toegankelijkheid van het vrijetijdsaanbod en het verhogen van de participatie van moeilijk bereikbare doelgroepen al langer een aandachtspunt was voor beleid en praktijk in Oostende, Ronse en Leuven. Het participatiedecreet was ook niet de aanzet, maar eerder de bevestiging van een discours waarin de link tussen armoedebestrijding, cultuur en gemeenschapsopbouw evident werd (zie bv. Anciaux, 2001). Ook internationaal zien we dat cultuur en het verenigingsleven rond de eeuwwisseling opnieuw sterker naar voor worden geschoven als hefboomen voor armoedebestrijding en de bevordering van sociale cohesie. Voortgestuwd door onderzoekers als Putnam (2000) en vooral ook Matarosso (1997) wordt kunst ‘*an effective tool*’ ter ondersteuning van ‘*public action to reduce poverty and its effects*’ (Janssens, 2001). Dat laatste is niet onbelangrijk. Het is niet ondenkbaar dat een beleid dat de aandacht verlegt van armoede naar participatie, eerder effecten bestrijdt dan armoede bestrijdt.

Het in beleids- en onderzoeksringen populaire paradigma dat fel de positieve ‘effecten’ benadrukt van participatie op sociale integratie, individueel welzijn, ... lijkt weinig inspirerend voor het handelen van eerstelijns werkers (in beleid en praktijk). Er worden heel wat acties opgezet in het kader van toeleiding, toegankelijkheid, participatieverhoging, ... maar de motieven die in de praktijk naar voor worden gebracht lijken minder fel gericht op de realisatie van ‘het grote maatschappelijk project’:

- Recht op, erbij horen, ...
- Zinnige vrijetijdsbesteding (geen verveling, niet rondhangen, ...)
- Ouders ontlasten, even tot rust laten komen, ...
- Leefwereldverbreding, nieuwe dingen leren, nieuwe mensen leren kennen, ...
- Identiteitsontwikkeling (oriëntatie op de samenleving en de eigen plaats daarin)

Wat vaak terug komt is de ‘arme vrije tijd’. Er zijn weinig prikkels, er is te veel passieve vrijetijdsbesteding (TV, X-Box, playstation, rondhangen, ...). Het wordt belangrijk geacht dat kinderen in armoede ‘*een keer iets/niemand anders zien*’. Er wordt gewezen op aspecten van sociale netwerkvorming, op het ‘*uitbreiden van voorbeeld- en spiegelfiguren*’. De ‘*opvangfunctie*’ van het vrijetijdsaanbod wordt heel vaak aangehaald.

Als algemene vaststelling zowel uit de interviews als uit de screening van beleidsplannen blijkt dat armoede als begrip niet zoveel wordt gehanteerd in het lokaal beleidsdiscours. Zowel de groep waarover het gaat, als het sociaal probleem armoede worden op diverse wijzen benoemd. We hebben het over kansengroepen, kwetsbare groepen, moeilijk bereikbare doelgroepen, mensen van allochtone origine, ... In de interviews wordt het belang beklemtoond van het bereiken van moeilijke doelgroepen, van participatie, van toegang tot voorzieningen. Armoede wordt – in de lijn van het AVA - verbreed naar uitsluiting op meerdere terreinen. De logica wordt echter ‘aanbodgericht’ doorgetrokken: meer participatie aan het bestaande aanbod zal leiden tot betere integratie. Het oorspronkelijke probleem, armoede, verdwijnt wat uit het beleidsdiscours. Iedere sector moet haar verantwoordelijkheid opnemen. Het minder bereiken van bepaalde groepen is immers een probleem van het onderwijs, even goed als van het jeugdwerk, culturele organisaties, sportverenigingen, ...

De vaststelling van een ‘minder goed bereik’ en een ‘lagere participatie’ is correct. Het is echter niet omdat lagere participatie samenhangt met armoede, dat het verhogen van de participatie het armoedeprobleem zal oplossen. Er zijn weinig respondenten die dat expliciet pretenderen, hoewel we toch een aantal keer een vrij ongenueanceerd pleidooi hoorden om armoede te bestrijden via een beter georganiseerde opvoeding(sondersteuning). Armoede is een ideologische constructie, geen neutraal begrip (Mestrum, 2005), ook op lokaal vlak. Het is belangrijk om beleid en praktijk te situeren en te verantwoorden tegenover die probleemconstructie.

Globaal gezien kunnen we twee vaststellingen maken met betrekking tot de ‘culturalisering van het armoedeprobleem’:

- De focus ligt op *instrumenten* (participatie) en *uitkomsten* (integratie), eerder dan op het probleem (armoede).
- De focus ligt op het bestrijden van de *gevolgen* (bedreiging voor individuele ontwikkeling en voor sociale cohesie) eerder dan op het bestrijden van het probleem (armoede).

De hypothese is aannemelijk dat deze ontwikkelingen in de hand werden gewerkt door een gedreven **decentralisering** van het sociale beleid in Vlaanderen. Vaak gaat dat echter gepaard met een weinig kritische houding ten aanzien van het ‘her-thematiseren’ van armoede. Armoede als ‘een gebrek aan middelen’ verschuift in beleid en praktijk naar armoede als ‘culturele nood’, taalarmoede, opvoedingsvraagstuk en gezondheidsprobleem. Er is een duidelijke tendens om de armoedeproblematiek ‘inclusief’ aan te pakken. Onbewust lijkt dat te leiden tot een herthematiseeren van de armoedeproblematiek: *stadsvernieuwing* en *opvoedingsondersteuning* zijn twee populaire thema’s. Ook *culturele manifestaties* en in mindere mate ‘*preventieve gezondheidszorg*’ scoren goed. Dat is in alle drie de steden zo. Een sociaal probleem als armoede wordt vaak gethematiseerd in termen van ‘*nieuwkomers*’ en *diversiteit*, stadskernvernieuwing, gemeenschapsvorming, ... Ook opvoedingsondersteuning is in. Het fenomeen van de kinderwerkingen bv. is nog vrij jong. Of beter: de interesse van de lokale overheid is nog vrij jong. De decentralisering heeft haar steentje bijgedragen, maar vooral het ontwikkelen van een expliciet preventie- en veiligheidsbeleid lijkt toch wel een

‘opvoedingshype’ in de hand gewerkt te hebben. Dat kan leiden tot een vrij ongenueanceerde benadering van sociale problemen als armoede:

- Kinderen worden opgevangen in de huiswerkklas
- Ze leren er hun tijd structureren, krijgen er goede voorbeelden, maken hun huiswerk en gaan er op vooruit op school
- De ouder-kind relatie wordt beter, ouders zijn trots en het zelfbeeld van het kind gaat erop vooruit
- Het kind spijbelt niet en is gemotiveerd om het goed te doen, sociale problemen worden voorkomen

Deze redenering komt - in een meer bedekte of genuanceerde vorm - in verschillende interviews, maar ook doorheen diverse beleidsplannen terug; hetzij als onderliggende redenering vanuit de subsidiërende lokale overheid, hetzij als leidraad voor de dagelijkse werking. Een basisvraag blijft evenwel of meer opvoeding(sondersteuning) de armoede uit de wereld kan helpen; hetzelfde geldt voor alle andere positieve, preventieve, offensieve, ... initiatieven op het vlak van cultuurparticipatie, gezondheidspromotie, en taalondersteuning.

Het ontlokt een aantal respondenten de (soms vrij cynische) bedenking dat het armoedebeleid in de voorbije dertig jaar veel, en tegelijk weinig aandacht heeft gekregen. Het armoedebeleid wordt meer methodisch (veel netwerken) en meer cultureel (veel participatie) ingevuld, maar armoedebestrijding bevindt zich niet hoger op de politieke agenda. Het armoedebeleid is breder geworden en meer in functie van armoedebeheersing, dus niet fundamenteeler. Het armoedebeleid wordt voortgestuwd door individuen, er is geen maatschappelijk draagvlak voor een fundamenteel armoedebestrijdingsbeleid en de vraag is of dat op lokaal vlak kan uitgebouwd worden.

2.7.1.2. Mensen in armoede?

Ook al wordt armoede dan niet vaak gebruikt in het discours van sociaal beleid en sociaal werk, de groep armen wordt dus wel tot onderwerp van beleid gemaakt. Dat gebeurt op verschillende manieren. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen ‘allochtone armen’ en ‘generatie-armen’, maar ook tussen de groep ‘armen die nog aanspreekbaar is’ en de groep die sociaal geïsoleerd is (ook vaak omschreven als de meest gemarginaliseerde groep, de moeilijk bereikbare groep, ...).

In alle drie de steden wordt een onderscheid aangevoeld tussen allochtone en autochtone armen (die vaak min of meer gelijkgesteld worden met generatie-armen). De allochtonen vinden gemakkelijker de weg en tonen elkaar vooral ook de weg. De netwerken zijn breder, de onderlinge solidariteit is er groter. Met betrekking tot mensen van allochtone origine wordt ook vaak aangegeven dat ze zich niet schamen om ondersteuning te vragen. Deze vaststelling houdt niet in dat er tussen autochtone en allochtone armoede een ‘wezenlijk’ verschil zou zijn. Het onderscheid refereert naar de tendens om categorieën af te bakenen, aan die categorieën geëigende kenmerken toe te kennen en vervolgens daarop aangepaste strategieën in te zetten. Hiermee wordt voorbij gegaan aan de mogelijkheid dat mensen in realiteit in een aan hun situatie weinig beantwoordende categorie terechtkomen of tussen de categorieën doorkomen.

Het is niet onbelangrijk dat dit onderscheid in alle drie de steden zo wordt beklemtoond: het toont de diversiteit binnen de groep ‘mensen in armoede’. Het laat nadenken over hoe mensen

zelf naar hun armoede kijken (en naar ‘*de ondersteuning waartoe de gemeenschap gehouden is*’, art. 57, §1 van de OCMW-wet). Het laat ook nadenken over hoe beleidsstrategieën al dan niet aansluiten bij de strategieën die mensen zelf ontwikkelen (al dan niet met ondersteuning van hulp- en dienstverleners uit de meest diverse sectoren).

Vaak loopt het contact met wat men benoemt als de meest geïsoleerde groep wat moeilijker. Dat is een algemene vaststelling, maar ook een vaststelling die specifiek geldt ten aanzien van kinderen in armoede. Om die groep te bereiken wordt dan vaak in de richting gekeken van Verenigingen waar armen het woord nemen. Zij moeten ‘hun mensen’ aanspreken en toeleiden. Tegelijk wordt aangegeven dat ook deze verenigingen maar een bepaald – en vaak zeer beperkt - deel van de doelgroep bereiken. Vanuit een meer kritische benadering wordt ook gezegd dat de verenigingen de sociale integratie van hun doelgroep niet bevorderen (ze zijn wat defensief, lijken de armen in hun onderlinge samenhang en uitsluiting nog te bevestigen). De positie van de verenigingen waar armen het woord nemen is in de drie steden verschillend. Elke vereniging heeft zijn eigenheid. Het beleid legt ook andere klemtonen.

De centrale vraag is hier hoe dergelijke doelgroepgerichte benaderingen zich verhouden tot het besef dat marginalisering een cultureel proces is, gedragen door verschillende (f)actoren? De vrij technische maatregelen en strategieën die we hieronder oplijsten op basis van de cartografie (2.7.1.3.) lijken eerder te focussen op *kenmerken van marginaliteit* dan dat ze inspelen op *processen van marginalisering*. Dit is een bevinding die ook door diverse sociaal werkers werd vastgesteld doorheen de interviews, maar die in hun beleving zeer vaak gepaard gaat met een gevoel van onmacht.

2.7.1.3. Concrete maatregelen en strategieën?

Probleemanalyse

De vrijetijdsparticipatie van kinderen in armoede wordt doorgaans vertaald als een toegankelijkheidsvraagstuk. Zoals hierboven beschreven, gebeurt die vertaling op een vrij abstract en tegelijk technisch niveau. Wat kunnen we daaruit leren op het vlak van drempels, strategieën en successen? En welke vraagstukken blijven er?

In elke stad kregen we de klassieke opsomming van een aantal drempels, zowel langs de kant van de vraag, als langs de kant van het aanbod.

Aan de kant van de vraag hebben we het over:

- Informatie
- Organisatie- en planningscapaciteiten
- Mobiliteit (het ontbreken van vervoer, het aangesproken worden op een bijdrage in kilometervergoedingen van ouders die wel vervoer organiseren, ...)
- Taalproblemen
- Sociaal en cultureel kapitaal
  - hoe moet ik me gedragen, val ik hier niet uit de toon, ... ?
  - niet alleen voor de kinderen, ook voor de ouders is dit een drempel
- Financieel
  - niet alleen toegang en/of lidgelden
  - ook uniform of ander materiaal (voetbaltenu, tekengerief, ...)
  - en wat erbij hoort (koekje, drankje, ...)

- Interesse en motivatie
  - werd door sommige respondenten aangeduid als luiheid.
  - werd door anderen benoemd als stress, gebrek aan structuur, overleven, ... waardoor de vrije tijd van de kinderen niet op de eerste plaats komt.
  - heeft zeker ook te maken met het gevoel sowieso niet welkom te zijn (zowel voor ouders als bij kinderen)
  - lijkt een combinatie van alle bovenstaande factoren.

Aan de kant van het aanbod gaat het over:

- Aanwezigheid
- Begeleidingscapaciteit
- Ondercapaciteit/te weinig plaats(en)
- Kostprijs
- Weinig 'toeschietelijk', laat staan 'outreaching'
- Het spanningsveld controle – ondersteuning is niet altijd gemakkelijk hanteerbaar (zeker niet in OCMW's en diensten bijzondere jeugdzorg)

Centrale beleidsstrategieën

In alle drie de steden worden gelijkaardige strategieën ingezet om deze drempels te overwinnen en 'het aanbod' beter af te stemmen op 'de vraag'.

- In alle steden wordt ingezet op een samenspel tussen individuele en collectieve activeringsstrategieën (participatiecheques, vervoersregelingen, opvang, ...). Vaak wordt ingezet op het verhogen van bereikbaarheid en het slechten van de financiële drempel. In de synthese gaan we verder in op de vraag hoe omgegaan wordt met minder kwaliteitscriteria die minder aanwezig zijn in het discours: **bruikbaarheid**, **beschikbaarheid** en **begrijpbaarheid** (cf. Hubeau en Parmentier, 2008).
- In alle drie de steden wordt sterk ingezet op een nog verdergaande decentralisering via *buurtgericht* werken. De decentralisering gaat gepaard met een stijgende *regierol* voor het lokale bestuur.
- In alle drie de steden zijn er duidelijke aanzetten tot netwerkvorming. Er zijn even duidelijk wel meerdere netwerken te onderscheiden in een en dezelfde stad.
  - Er zijn verschillende invalshoeken in het werkveld, maar ook in en tussen lokale besturen.
  - Netwerkvorming blijft vooral gesteund op organisatorische afspraken en terreinafbakening (verdeelde, eerder dan gedeelde verantwoordelijkheid).
- De jeugddienst is niet breed betrokken op de thematiek (zoals eerder onderzoek ook al aantoonde, zie Tubex et al., 2008). Alleen in Ronse neemt/nam de jeugddienst wel een centrale rol op. De jeugdraad is in geen enkele van de drie steden betrokken op deze thematiek.

Knelpunten

Individuele strategieën werken voor een deel van de doelgroep. Vanuit het fonds voor vrijetijdsparticipatie wordt de individuele participatie aangezwengeld. Mensen krijgen mogelijkheden die ze anders niet zouden krijgen. Er blijven echter heel wat mensen die niet 'bereikbaar' zijn voor dit soort strategieën. Meer collectieve strategieën (bv. het voorzien van busvervoer of kinderopvang) lijken nog een deel van de mensen over de streep te halen.

Toch blijven er een aantal knelpunten.

- **Individuele strategieën** leiden mensen toe naar het bestaande aanbod. Dat werkt enkel voor degenen die ‘gemotiveerd zijn, mee willen, ...’.
  - Ook de kant van de jeugdbewegingen, sportclubs, sociaal-culturele verenigingen moet beter geïnformeerd worden. Nu blijft dit vaak beperkt tot een houding van ‘we staan op en voor diversiteit, maar zetten geen actieve stappen’ (De Pauw et al., 2010). Bovendien zijn geëngageerde mensen aan de kant van het aanbod niet altijd op de hoogte van de mogelijkheden.
  - Individuele toeleidingsmaatregelen vinden slechts aansluiting bij een deel van de doelgroep. Vaak gaat het ook om deelname aan bijzondere activiteiten (wat niet strookt met het opzet van de toeleiding ‘inclusie in de mainstream’, maar vaak wordt gezien als een opstapje).
- Bij **collectieve strategieën** is de toegankelijkheid beter voor een groter deel van de doelgroep, maar het risico is hier ook weer groter dat er aparte circuits gecreëerd worden.
- Individuele en collectieve strategieën kunnen voor een groot deel tegemoet komen aan toegankelijkheidsvraagstukken. We blijven echter met vragen zitten op het niveau van de maatschappelijke analyse en op het niveau van de pedagogische ruimte. Het doorstromingsdiscours werkt voor enkelingen, maar vaststelling blijft dat de **pedagogische ruimte** binnen het bestaande aanbod weinig bevraagd wordt.
- Maatschappelijke analyse: hoe draagt een beleid gericht op bevorderen van vrijetijdsparticipatie bij aan de bestrijding van armoede? Een toegankelijkheids- en toeleidingsbeleid hanteert een *marktlogica*: het is een permanent afstemmen van het aanbod op de behoeften en omgekeerd. Er zijn twee fundamentele problemen met deze logica.
  - Er wordt een scheidingslijn getrokken tussen een ‘regulier’ en een ‘bijzonder’ aanbod, tussen jeugdwerk en jeugdwelzijnswerk (of meer algemeen tussen zogenaamde basisvoorzieningen, zoals het onderwijs, ... en zgn. toeleiders of opvangnetten, zoals de hulpverlening, de arbeidstoeleiding, de sociale huisvesting...). Het ‘sociaal werk’ wordt hierbij herleid tot een opvangnet, dat liefst zo beperkt mogelijk ingezet wordt (Bouverne-De Bie, 2007).
  - Voor sommige groepen (die dan logischerwijs de moeilijk bereikbare groepen worden genoemd) werkt dit marktmodel niet. Deze groepen zouden ‘een tekort aan sociaal en cultureel kapitaal’ hebben of ‘te veel vervreemd zijn van de hedendaagse maatschappij’. Hoe het ook zij, deze groep kan niet opgevangen worden binnen strategieën die werken volgens deze marktlogica. Daarvoor moeten andere perspectieven gehanteerd worden. De 3B’s die onderbelicht blijven in vigerende beleidspraktijken kunnen hier wellicht ruimere perspectieven openen.
- Daarbij aansluitend identificeren sociaal werkers (vooral in Leuven en Oostende) een paradoxale tendens: vele maatregelen van de jongste jaren worden ‘dichter bij de mensen genomen’ (wijk –en buurtgericht), maar tegelijk zien we dat heel veel sociaal werkers ingesteld zijn op afstemming, coördinatie, regie, ... ‘*We hebben veel minder contact met onze doelgroepen dan tien jaar geleden.*’ Dit blijkt vooral voor stedelijke

diensten en in mindere mate bij particuliere initiatieven. Al deze zaken hebben geleid tot een schijnbaar meer efficiënt beleid (participatie verhoogt), maar tegelijk tot een minder goed beleid voor de meest kwetsbare groepen:

- kloof met non-participanten wordt groter
  - bereik verhoogt, maar wat bereikt wordt en met wie is niet langer duidelijk
- De **decentraliserende** tendens heeft ook andere nadelen: het overzicht gaat soms verloren en het globale beleid versplintert (partners kennen elkaar niet overheen de wijken of ze werken naast elkaar in eenzelfde wijk)
  - Tegenover dat verlies aan contact met de doelgroep wordt dan een benadering gesteld die vertrekt vanuit de leefwereld van mensen, zonder dat toeleiding naar een bepaald aanbod voorop wordt gesteld. In de plaats van een negatieve benadering die mensen verbijzondert, wordt hier uitgegaan van het recht op maatschappelijke dienstverlening: het gaat om de ‘maatschappelijke dienstverlening waartoe de gemeenschap gehouden is’. M.a.w. het gaat niet enkel om het opheffen van onwelzijn (gemeten aan een vooraf en extern bepaalde standaard) maar om de realisatie van menswaardige sociale verhoudingen in de samenleving. Dat is zeker een perspectief dat in alle drie de steden leeft bij een aantal actoren, maar meestal weinig (h)erkenbare ruimte heeft/krijgt. Het werd op verschillende manieren uitgedrukt, maar bij de meest geïsoleerde groep lijkt er maar één mogelijkheid om sociale uitsluiting tegen te gaan: een radicale shift van de ‘gesectoriseerde’ hulpverlening naar leefwereldgerichte maatschappelijke dienstverlening. Ook hulpvragers voelen aan hoe het aanbod bepaalt welke vragen mogelijk zijn en welke vragen minder legitiem zijn. Zoals uitgedrukt in een recent Leuvens onderzoek (Gousse, 2009: 51): *‘Je kan daar met een beperkt aantal vragen terecht van ja tussen die en die categorie kun je kiezen als je een probleem hebt en anders ga je aan een andere bureau moeten gaan staan.’*
  - De plannings- en regie-obsessie bevordert alleszins niet het denken vanuit de bestaande concrete situatie waarin mensen leven. Er wordt vertrokken vanuit de eigen opdracht, niet van waar de mensen zich bevinden. Vraaggericht werken kan pas als er geen uitkomsten vooropgesteld worden waar vragen vervolgens moeten in passen. We proberen dan niet om ‘hen een leven te geven’, maar we ondersteunen hen in hun leven (zie Nieuwenhuys, 2003).
  - Een aantal respondenten geeft aan dat leefwereldgericht denken heel wat vergt van sociaal werkers. Het vergt in de eerste plaats aanbodsoverstijgend denken. Dat is moeilijk in een klimaat waarin ‘accountability’ centraal staat. Opdrachten en subsidies zijn strak met elkaar verbonden, sociaal werkers hebben een werkkader nodig dat hen houvast biedt. Dat belet uiteraard niet dat er een minimale kritische reflex aanwezig is waarin de eigen visie en missie voortdurend getoetst wordt aan reëel ervaren noden, aan signalen vanuit andere voorzieningen, gebruikersverenigingen, individuele cliënten, ... Het vergt vaak ook heel veel inzet van de beroepskrachten en vrijwilligers om ‘aanspreekbaar zijn voor mensen’ ook buiten de ‘reguliere’ opdracht. *‘Het aanspreken en echt bereiken van mensen, overstijgt ons ‘reguliere werk’.* Vaak moet ook gevochten worden voor de ruimte om dingen te mogen doen die dat reguliere aanbodgerichte werk overstijgen. De enorme tijdsinvestering die outreachend werken vergt, wordt niet altijd verrekend wanneer planners regisseren en overheden subsidiëren.

- De schijnbare onvermijdelijkheid van aanbodgericht denken vond een concrete illustratie in het Leuvense jeugdwerk: als we onze aandacht enkel toespitsen op jeugdwerk, dan zien we ook binnen de tweesporenlogica (algemeen versus categoriaal) een nieuw ontwerpgericht denken overheersen. Tekenend vonden wij de uitspraak dat Leren Ondernemen *‘toch geen regulier jeugdwelzijnswerk is’*:
  - Er wordt niet altijd in leeftijdscategorieën gewerkt, veeleer met gezinnen
  - Het werk groeit organisch, wel vanuit een visie, niet vanuit een aanbod
  - Doelen worden niet extern gedefinieerd, maar groeien vanuit de relatie tussen jeugdwerker en jeugdige. Zo moet er nooit gezegd dat deze of gene ‘jongere niet past in het aanbod’ of ‘niet goed genoeg functioneert om de doelen te bereiken’.

- Het is intrigerend hoe dat soort initiatieven waarin ruimte wordt gezocht/gecreëerd om op een andere manier te werken met ‘moeilijk bereikbare doelgroepen’ of ‘doelgroepen waarmee moeilijk iets te bereiken valt’ telkens in een bijzonder kwetsbare positie terecht komen, al even kwetsbaar als die van haar doelgroep. Leren Ondernemen lijkt als het ware niet invoegbaar in de ‘grammatica van het jeugdwerk’, de zgn. reguliere jeugdwelzijnswerkingen zijn dan initiatieven die wel nog een zekere ‘reguliere logica’ hanteren. In die zin is de kritiek die geuit wordt op werkingen als Leren Ondernemen niet anders dan wat ook twintig jaar geleden al werd gesteld: *Niettegenstaande ieder project ongetwijfeld zijn waarde heeft, missen sommige projecten toch kansen om de kansarmen niet alleen beter te bereiken, maar ook op langere termijn (sociaal) weerbaarder te maken. Men werkt soms te geïsoleerd of streeft niet duidelijk genoeg naar grotere zelfstandigheid van de cliënten zodat zij uiteindelijk volwaardig kunnen participeren aan het maatschappelijk leven en de weten te vinden naar de gewone voorzieningen in de hulpverlening, het ontspanningsleven, enz. (Van Regenmortel et al.,1991: 73)*

- **2.7.2. Welke perspectieven worden geopend of gesloten in de verbinding armoede-jeugdbeleid?**

- We stelden hierboven vast dat de ontoegankelijkheid van de maatschappelijke dienstverlening vertaald wordt vanuit een zekere marktlogica in een probleem van afstemming van vraag op aanbod. Dat brengt vragen op de voorgrond naar **betalbaarheid** en **bereikbaarheid**. Vragen die aansluiten bij een sociaal beleid dat in eenzelfde marktlogica vrij technisch en ontwerpgericht vorm krijgt. Mattheüseffecten zijn echter niet te overstijgen door individuele correcties uit te voeren binnen de lijnen van een marktlogica. Die halen een aantal non-participanten over de brug, maar lijken tezelfdertijd - zoals in het onderzoek beschreven – de kloof tussen participanten en non-participanten te vergroten. De problematisering van ons maatschappelijk aanbod moet daarom evenzeer gebeuren vanuit drie enigszins onderbelichte kwaliteitscriteria **beschikbaarheid**, **begrijpbaarheid** en **bruikbaarheid**.

2.7.2.1. Beschikbaarheid

***Beschikbaarheid** wijst op de mogelijkheid beroep te doen op een aanbod zonder voorafgaande toelatingsvereisten. Beschikbaarheid houdt ook de mogelijkheid in een stabiele relatie met de begeleiding uit te bouwen.*

Het bestaande vrijetijdsaanbod stelt toelatingsvereisten die verder gaan dan het financiële (en die vaak impliciet blijven). Jeugdbewegingen, sportclubs, jeugdateliers, muziekacademie, ... vergen een regelmatige en meestal ook stipte aanwezigheid. Er wordt vaak gewerkt met vaste, voorgestructureerde groepen en er is heel vaak een voorgestructureerd aanbod of programma. Vaak komen daar nog elementen bij kijken die bedoeld of onbedoeld grenzen bepalen (gemengde werking, competitiviteit, ...). Ieder concept stelt zijn of haar eigen grenzen. Grenzen die overigens steeds vaker bevroegd worden, zonder dat die grenzen (en bijhorende in- en uitsluitingsmechanismen) volledig kunnen overboord worden gegooid.

Kinderen die uit het zogenaamde ‘reguliere’ circuit gesloten worden, vinden vaak een aanbod dat hen aanspreekt (en aanspreekbare begeleiders waar ze een goede relatie mee uitbouwen) in andere sectoren: onderwijs, kinderopvang en bijzondere jeugdzorg. De vaststelling is wel dat deze sectoren heel vaak genoemd worden in verband met toeleiding, motivering, alternatieve initiatieven, drempelverlaging, ... Zeker de toeleiding naar (betaalbare) kampen en naar speelpleinwerk scoort hier hoog. Ook toeleiding naar sport en in een enkel geval ook jeugdbeweging gebeurt vanuit de bijzondere jeugdzorg. Tegelijk wordt vaak de behoefte gesignaleerd aan een vaste ankerfiguur of een beschikbare plaats voor ontmoeting. Er is het buurthuis dat altijd open is, de thuisbegeleidingsdienst die een eigen jeugdclub opricht, de vindplaatsgericht werker die aanspreekbaar is, ...

Het zijn hoe dan ook sectoren waar cultuur en sport traditioneel weinig mee in aanraking komen en jeugdwerkers zich zelfs graag tegen afzetten. Hier blijven dus wellicht wel mogelijkheden liggen tot wederzijdse bevruchting, maar het lijkt ook noodzakelijk om de grenzen van de ‘belendende sectoren’ open te houden.

- moet de jeugdzorg minder bijzonder zijn?
- moet de school minder schools zijn?
- moet de kinderopvang meer naar buiten treden?

Het is in elk geval duidelijk dat het denken in termen van beschikbaarheid (gedacht vanuit wat kinderen nu reëel vinden aan handvatten) ons dwingt om het sectorale denken in termen van toeleiding en doorstroming te overstijgen. De vastgestelde verschuiving van directe actie naar regie, coördinatie en responsabilisering staat hier haaks op. De decentralisering van het sociale beleid versterkt dat wellicht nog. Lokale besturen hebben ook sterk de neiging om ‘regie te voeren’, te coördineren, te netwerken, ... Dit is een tendens die ondersteund wordt door het bestaande onderzoek dat focust op de vraag hoe dergelijke netwerken efficiënter kunnen werken (zie Wyckmans en Dierckx, 2009) en door het gevoerde beleid (participatiedecreet). Het is echter een tendens die evengoed verdere depedagogisering en vertechnisering van het armoedebeleid in de hand werkt.

Vanuit de gesprekken met sociaal werkers onthouden we tal van (soms cynische, maar meestal constructieve) bedenkingen die wijzen op een gebrek aan investering in en een waardering voor eerstelijnswork. Basiswerkers vinden weinig handvatten om ook buiten hun mandaat te treden. Alleen zo kan er gewerkt worden in complexe situaties die kansarmoede

met zich brengt. Het terugplooiën op duidelijk afgebakende mandaten, uitwerken van reglementen en van daaruit meestappen in netwerken, heeft een contraproductief effect. Daarom is het ook de bedoeling van dit onderzoek om de ‘kwaliteit’ van diverse werkingen te vatten in andere termen dan via methodes en standaarden (cf. ‘regulier jeugdwerkzorgwerk’). Daarvoor hebben we het perspectief van kinderen (en hun ouders) zelf nodig zodat we empirische voeding kunnen geven aan een beleid dat nu vaak abstract wordt ontwikkeld (vanuit dogma’s, blauwdrukken, ...) en meer vertrekt vanuit de wenselijkheid, dan vanuit de concreet geleefde en beleefde werkelijkheid van gezinnen in armoede.

De dienstverlening die nu ‘beschikbaar’ is voor kinderen in armoede en hun ouders is heel divers en lokaal verschillend, maar wordt steeds *sectoraal begrensd in haar beschikbaarheid*. Basisdienstverlening die wars is van deze sectorale grenzen geraakt niet verder dan een experimentele, tijdelijke beschikbaarheid en kent vaak een grote bestaansonzekerheid. We werken deze denkpijlen verder uit te in de algemene synthese (IV).

2.7.2.2. Begrijpbaarheid

***Begrijpbaarheid** houdt in dat mensen kunnen begrijpen waar een aanbod voor staat, zodat ze hun situatie niet ‘uit handen moeten geven’ als ze er een beroep willen op doen. Het aanbod moet integendeel bijdragen aan de mogelijkheden om de eigen situatie in de mate van het mogelijke zelf in handen te nemen en te houden.*

In het sociaal beleid heerst een diepgeworteld continuïtendenken. De differentiatie van methodieken en sectoren is gebaseerd op de positie die doelgroepen innemen ten aanzien van de vigerende maatstaf van wat sociale integratie is. Hoe verder van die maatstaf, hoe moeilijker doelen en doelgroepen ‘te bereiken’ zijn. Dat gaat vaak gepaard met een pleidooi voor professionalisering en specifieke uitbouw van deskundigheid. Er vormt zich een bepaalde ‘grammatica’ (zie Piessens, 2008). Een grammatica die niet voor iedereen even begrijpbaar is. Telkens wordt een groep ingesloten die zich daarin herkent en erdoor erkend voelt en andere groepen worden uitgesloten (omdat ze het aanbod niet nodig hebben of al voorbij zijn). Door die voortdurende en zich herhalende methodische differentiëring van ‘sociaal werk’ ontstaat er op het einde van de lijn een restgroep. Mensen die met die restgroep willen werken, krijgen vaak meer ruimte en vrijheid en kunnen werken met een ‘open agenda en grammatica’. De methode staat dan niet langer centraal, de doelgroep komt weer op de voorgrond. Dergelijke werkingen vinden we in het onderwijs, in het jeugdwerk, in de bijzondere jeugdbijstand, ... Ze worden vaak erkend als experiment. In andere gevallen worden ze louter gedoogd. In beide gevallen bevinden ze zich in een vrij kwetsbare positie, temeer daar andere actoren er vaak niet voor terugschrikken om hun ‘moeilijke gevallen’ door te verwijzen naar de ‘experimentele’ partner.

Het pleidooi voor *meer* vrijetijdsparticipatie dreigt na het jeugdwerk nu ook sport en cultuur in te sluiten in dit continuïtendenken. Zowel vanuit praktijk als beleid wordt nu vaak gezocht naar formalisering en ‘houvast’. Het sociale werkveld is dynamisch, er groeien veel dingen op een **organische** wijze, maar op een gegeven moment verworden die tot een **methodiek** die wordt in- en toegepast binnen de bestaande grammatica. Dan worden criteria en resultaten vooropgesteld en dat is ook het moment waarop in- en uitgesloten wordt.

Vraag is dus hoe we een beleid kunnen voeren opdat die ruimte blijft bestaan, niet alleen onderaan het continuït, maar over de ganse lijn. Hoe verduidelijken we onze grammatica

(ook voor onszelf)? Hoe gaan we om met mensen die niet over de institutionele competenties beschikken om met die grammatica om te gaan?

In het onderzoek stelden we een duidelijke bereidwilligheid vast bij sociaal werkers om de verschuiving van pedagogisch en politieke reflectie naar methodische aandachtspunten te corrigeren. Op de vraag ‘wat zou je graag leren uit dit onderzoek?’ opperen veel (de meeste) respondenten dat er een nood is aan methodieken, onmiddellijk bruikbare, concrete methodieken. In de discussie die daarop volgt (mochten die bestaan, dan zouden we die toch allang gevonden hebben?) wordt die vraag vaak genuanceerd. Het gesprek verschuift dan naar investeren in een ‘basishouding’, ‘aanwezigheid’, ‘helpen en ondersteunen vanuit de cliënt’, ‘sociale gevoeligheid’, ‘begrip’, ‘aansluiting vinden’, ‘inleven’.... De attitude wordt gevoed door de wil om mensen te helpen een menswaardig leven te leiden. Dat dit meer is dan caritas, maar ook een ‘politiek’ engagement is wel duidelijk. Om die combinatie tussen individuele bezorgdheid en maatschappelijk engagement te maken heb je inzicht nodig in processen van marginalisering, en mechanismen van uitsluiting en zelfuitsluiting op velerlei niveaus.

Die nadruk op attitudes, betekent niet dat kennis, inzicht en vaardigheden verwaarloosd worden. Sociaal werkers geven aan dat:

- kennis nodig is om mensen concreet te helpen bij een aantal zaken
- inzicht nodig is om begrip te hebben voor mensen, om eigen vooroordelen te bestrijden
- vaardigheden nodig zijn om naar mensen te luisteren, hen te motiveren, ...

2.7.2.3. Bruikbaarheid

Bruikbaarheid houdt in dat participatie aan het aanbod concreet iets verandert en dat deze verandering als wenselijk en betekenisvol gezien wordt. Participatie van kinderen en hun ouders aan vrijetijdsinitiatieven is voor hen bruikbaar omdat ze er ondersteuning vinden om betekenis te geven aan hun ervaringen op andere levensdomeinen.

Armoede is een probleem van een gebrek aan middelen om een menswaardig bestaan te leiden, en niet alleen van een gebrek aan zorg, cultuur, opvoeding, ... Maatregelen in die gebieden kunnen de effecten van armoede verzachten, maar ze zullen de armoede niet wegnemen. Participatie kan kansen creëren en kan vaak de evidentie van de armoedespoiraal even doorbreken, maar participatie op zich verandert duidelijk niet noodzakelijk de condities waarin mensen leven.

Beleidsnota's (en ook in interviews was dat vaak het geval) blijven nochtans vaak hangen op dat vrij abstracte niveau waarin vrijetijdsparticipatie voorgesteld wordt als een ‘hefboom tot empowerment en emancipatie’. We vertrekken daarbij van een wenselijke realiteit en leggen dan die op de werkelijkheid. Vrije tijd is belangrijk omdat zinvolle vrijetijdsactiviteiten bijdragen tot individuele ontwikkeling, gemeenschapsvorming, preventie, ... We tekenden wel een aantal getuigenissen op die dat ‘geloof in de potentiële kracht van vrije tijd’ bevestigen. Verhalen die gaan over kinderen die open bloeien op een kamp. Kinderen die in een andere omgeving komen, die kennis maken met andere kinderen, andere levenshoudingen, andere inzichten, ... Ouders die ook sterker worden wanneer ze drempels overwinnen, hun kinderen loslaten, zich buiten hun veilige omgeving wagen, ... Mensen verklaren ook dat ze blij zijn dat ook hun kind nu kan sporten of musiceren (ze voelen zich ook meer op hun gemak bij andere ouders als het over de hobby's van hun kind gaat).

Dat soort concrete aanknopingspunten blijven vaak liggen. Het is wat ambivalent om vast te stellen dat eerstelijns werkers zich weinig gelegen laten aan het participatiediscours en de ambities die daaruit spreken op het vlak van gemeenschapsvorming en armoedebestrijding. Enerzijds is de kritische, vaak vrij sceptische houding ten aanzien van die ambities ontvullend. Anderzijds blijft de vraag wel hangen waartoe een beleid gericht op het verhogen van vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede dan wel leidt of moet leiden. Het veronachtzamen van die vraag heeft hoe dan ook een invloed op maatschappelijke probleemdefiniëringen. Die ambivalentie kwam duidelijk tot uiting op het moment dat we in de gesprekken peilden naar de uitkomsten van ons participatiebeleid. De hooggespannen verwachtingen die deels aan de basis liggen van het participatiedecreet leven wel bij een aantal mensen, de meesten stellen zich vrij nuchter op. *‘Mensen die dank zij onze maatregelen beter deelnemen aan het maatschappelijk leven, geraken daarom niet uit de armoede, maar ze zijn wel beter geïntegreerd’*. Als onze inspanningen om de vrijetijdsparticipatie te verhogen er toe leiden dat we mensen ‘leren leven met hun armoede’ dan kunnen we ons de bedenking maken of het ‘culturaliseren’ van armoedebeleid niet net zo goed disempowerende effecten heeft als dat het hefboomen tot empowerment biedt.

In de interviews kwamen we heel vaak op het spanningsveld tussen individueel empoweren en structurele verandering. Vrijwel alle respondenten waren het erover eens dat dit geen of-of kwestie is, maar het wordt wel algemeen gevoeld als een spanningsveld waar men moeilijk mee om kan gaan. Zoals een respondent het uitdrukte: *‘armoede schrijft zich hoe dan ook in in de persoon van een mens’*. Mensen zijn getekend door hun geschiedenis van armoede. Armoedebestrijding is dus meer dan aan of met ‘structuren’ werken. Maar we moeten ons ook niet laten verleiden tot een al psychotherapeutische benadering van armoede. Leefwereldverbreding en weerbaarheid zijn zinvolle concepten, maar dat kan niet beperkt blijven tot eenrichtingsverkeer. Dat roept onvermijdelijk de vraag op wat een focus op leefwereldverbredend werken met kinderen in armoede betekent in termen van een leefwereldverbreding van het voorzieningenbeleid en –aanbod.

Dit is een moeilijk spanningsveld waar we op vandaag moeilijk mee om kunnen. De gebruikelijke antwoorden vandaag zijn participatie en netwerkvorming. Alle participatiekanalen en netwerkvorming ten spijt hebben we armoede de laatste decennia alleen maar zien stijgen. In de algemene synthese proberen we enige bouwstenen aan te reiken om een ‘sociaal werk en sociaal beleid’ uit te bouwen waarin dit spanningsveld (h)erkend wordt en hanteerbaar wordt gemaakt.

III. PERSPECTIEF VAN KINDEREN EN OUDERS IN ARMOEDE

In deel III van het onderzoeksrapport geven we de bevindingen weer van het **belevingsonderzoek bij kinderen en hun ouders**. De finaliteit van dit belevingsonderzoek ligt volgens de onderzoeksopdracht in het verwerven van *inzicht in de impact van het bestaande vrijetijdsaanbod op kinderen die in armoede leven. We willen een beeld krijgen van de positieve en negatieve ervaringen met het vrijetijdsaanbod van kinderen in armoede en hun ouders*. We situeren in wat volgt (1) de gehanteerde methodologie, (2) het kader voor de analyse van het onderzoeksmateriaal, (3) de onderzoeksbevindingen en (4) onze synthese van het perspectief van kinderen en ouders in armoede.

3.1. Methodologie

In de cartografie (deel II van het onderzoeksrapport) werd in interviews met sleutelfiguren nagegaan hoe zij werken met kinderen tot 12 jaar in armoede en met hun ouders of opvoedingsverantwoordelijken. De interviews met sleutelfiguren werden geanalyseerd op de probleemdefinities die ons handelen sturen ten aanzien van armoede, kinderen in armoede en hun vrijetijdsparticipatie. De bevindingen uit de cartografie werden gebruikt om het belevingsonderzoek aan te sturen, en een vraagstelling uit te werken waarmee we jeugdwerkingen en andere lokale initiatieven - en de kinderen en hun ouders/opvoedingsverantwoordelijken die in hun werking participeren - te benaderen. De cartografie geeft weer hoe beleid en praktijk ten aanzien van vrijetijdsparticipatie van kinderen in armoede zich verhouden tot elkaar. Het werd duidelijk dat de praktijk geen rechtlijnige uitvoerder is van beleid: we maakten kennis met een grote diversiteit aan praktijken die vorm krijgen vanuit veel verschillende visies en die tegelijk kansen en drempels scheppen. De complexiteit van deze praktijken is waardevol omdat ze ons dwong om ook de diversiteit van trajecten die kinderen en hun ouders afleggen in kaart te brengen.

3.1.1. Onderzoeksmethodes

Om recht te doen aan de complexiteit van de praktijk, worden twee onderzoeksmethoden gecombineerd: participerende observatie (3.1.1.1.) en open diepte-interviews (3.1.1.2.).

3.1.1.1. Participerende observatie

We starten met participerende observatie (Bleeker & Mulderij, 1984; Denzin & Lincoln, 2003) in de bestaande werkingen om in contact te komen met kinderen in armoede en hun ouders, om zicht te krijgen op hun komen en gaan en om aan bepaalde ouders de vraag te stellen of we met hen en hun kind(eren) onderzoek mogen opzetten. In overleg met sleutelfiguren die we eerder interviewden in functie van de cartografie worden ouders aangesproken met de vraag voor een gesprek met hen en hun kind(eren) (zie Mishna et al., 2004). De ouders worden gevraagd waar en wanneer zij geïnterviewd willen worden. Deze manier van werken impliceert dat we de specifiek verwerkte onderzoeksresultaten strikt anoniem maken en terug voorleggen aan de praktijkwerkers.

3.1.1.2. Open diepte-interviews

Daarnaast worden onderzoeksinzichten verzameld via open diepte-interviews met kinderen en hun ouders (Bogdan & Biklen, 1998). Zo gingen gesprekken door in en tijdens de werking van verschillende initiatieven of bij ouders en kinderen thuis en op school. Aubrey en Dahl

(2006) pleiten voor het met openheid van geest verkennen van de leefwereld van jongeren om te achterhalen hoe zij iets ervaren als ondersteunend of niet. Participatie of non-participatie krijgen immers pas betekenis als die gerelateerd wordt aan de ruimere leefwereld van kinderen en de onderscheiden interventies daarin. De open vraagstelling in de interviews is er daarom op gericht om de leefwereld van de kinderen ruim te exploreren, na te gaan hoe ze hun vrije tijd invullen en wat de participatie aan een vrijetijdsaanbod betekent voor de participatie van kinderen en hun ouders op andere levensgebieden (en omgekeerd). In de interviews peilen we ook naar contacten met andere kinderen in armoede die niet participeren in het vrijetijdsaanbod. Daarnaast biedt de open vraagstelling ook mogelijkheden om de betekenis van momenten van participatie en non-participatie te exploreren, waarbij interacties en de achterliggende motivatie van zowel ouders als kinderen gedocumenteerd worden.

We hebben geprobeerd steeds dezelfde thema's aan bod te laten komen, waarbij de vraagstelling tijdens de interviews sterk varieert. Specifiek m.b.t. de betekenis van het leven in armoede voor de kinderen worden twee vragen gesteld: (1) *wat wil je later worden?*; en (2) *wat zou je doen als je heel veel geld zou winnen?* De antwoorden op deze vragen verwijzen eerder onrechtstreeks naar het perspectief van de kinderen m.b.t. de maatschappelijke positie waarin ze zich nu bevinden en die ze zich in de toekomst zien te verwerven. Meer concreet m.b.t. het vrijetijdsaanbod werd in de open diepte-interviews gefocust op de manier waarop ouders en kinderen in aanraking komen met het aanbod, hoe zij al dan niet aan de nodige informatie geraken, hoe het vrijetijdsaanbod tussen komt in hun leefsituatie, waarom de kinderen hier wel of niet aan participeren, wat de rol van hun ouders is, waar en op welke manier zij anders hun vrije tijd spenderen en wat de achterliggende logica is van hun (non-)participatie. We proberen op die manier in kaart te brengen hoe het leven van de kinderen en hun ouders zich ontvouwt en hoe zij al dan niet (kunnen) participeren in de samenleving (MacDonald, Shildrick, Webster & Simpson, 2005).

3.1.2. Verantwoording concreet onderzoek

3.1.2.1. Leuven

In Leuven werden de volgende initiatieven gecontacteerd die werken met kinderen en/of ouders in armoede en bereid waren aan het onderzoek mee te werken: Leren Ondernemen, Buurtwerk 't Lampeke/Fabota en Casablanca (drie jeugdwelzijnswerkingen). Via deze kanalen werden 19 kinderen en 7 ouders/opvoedingsverantwoordelijken geïnterviewd.

3.1.2.2. Oostende

In Oostende werden de volgende initiatieven bereid gevonden met het onderzoek mee te werken: speelpleinwerking Duin en Zee, het inloopteam, en straathoekwerk. Via deze kanalen werden tot nog toe 8 kinderen en 7 ouders geïnterviewd.

3.1.2.3. Ronse

In Ronse werden 13 kinderen geïnterviewd via buurtsport, wijkwerking Scheldekouter (buurtwerk/WESH), en schoolopbouwwerk (leespaleis).

3.2. Analyse kader

In de analyse wordt de manier waarop met de kinderen en hun ouders wordt gewerkt geplaatst in de ruimere context van het lokale vrijetijdsaanbod. De resultaten worden niet specifiek per stad verwerkt omdat de analyse er vooral op gericht is analytische verbanden te leggen tussen processen in de leefwereld van de participerende kinderen in armoede en bredere maatschappelijke processen van marginalisering en sociale uitsluiting (Fook, 2003; Thomas & O’Kane, 2006). Via een cyclische en systematische cross-analyse van de case studies wordt, rekening houdend met betrouwbaarheid en validiteit, gezocht naar thema’s, patronen, gelijkenissen en verschillen m.b.t. de vrijetijdsbeleving en –participatie van kinderen in armoede, en de rol die ouders/opvoedingsverantwoordelijken hierin spelen (Miles & Huberman, 1984; Bogdan & Biklen, 1998). Via deze kwalitatieve inhoudsanalyse krijgen we inzicht in de impact van jeugdwerkingen en het ruimere vrijetijdsaanbod op kinderen in armoede.

Bij de analyse wordt vertrokken vanuit de vraag wat ouders en kinderen ertoe brengt te participeren aan het vrijetijdsaanbod en hoe zij het aanbod ervaren. De vraag naar wat ouders en kinderen ertoe brengt te participeren zien we als samengaand met de vraag naar de mogelijke kwaliteit van het aanbod. Kwaliteit kan immers niet louter introspectief worden bepaald op basis van kenmerken van het aanbod, maar moet begrepen worden in relatie tot de mensen die participeren (of niet participeren) aan het aanbod. Non-participatie, evenzeer als participatie, is betekenisvol en kan maar ten volle begrepen worden vanuit de concrete situatie waarin mensen leven. Voor de vraag hoe ouders en kinderen het vrijetijdsaanbod ervaren als kwaliteitsvol, sluiten we aan bij de minimumvereisten waaraan een maatschappelijk aanbod moet voldoen om te beantwoorden aan het rechtskarakter van de maatschappelijke dienstverlening: bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid (zie 3.3.3. *Kwaliteitscriteria*). Deze criteria werden voor de maatschappelijke dienstverlening ontwikkeld (zie Claeys et al., 2002, Bouverne-De Bie, 2005) naar analogie met de minimumvereisten voor de rechtshulp (zie Hubeau & Parmentier, 2001, 2008).

3.3. Bevindingen

Het antwoord op de vraag naar de betekenis van participatie of non-participatie ligt in de concrete situatie waarin ouders en kinderen leven en in de wijze waarop een (lokaal) sociaal beleid hierop ingrijpt. Vrijetijdsparticipatie van kinderen kan dus niet los gezien worden van de opvoedingssituatie in de meest ruime zin. Een belangrijke vraag is dan hoe interventies vanuit het lokaal sociaal beleid al dan niet aansluiten op de opvoedingsituatie en de manier waarop kinderen en ouders die ervaren. In ons onderzoek komt de houding van de begeleiding in concrete initiatieven naar voor als kwaliteitsbepalend. Het onderzoek geeft ook inzicht in andere factoren die mee bepalen of een aanbod vanuit het perspectief van kinderen en hun ouders tegemoet komt aan de criteria van bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid. Uit het onderzoek blijken beschikbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid essentiële elementen in een kwaliteitsvol vrijetijdsaanbod, dat dan vooral bruikbaar is voor kinderen omdat ze via hun participatie ruimte vinden om hun actuele situatie in perspectief te zetten met het oog op de toekomst. De bevindingen worden afgerond met een overzicht van thema’s die niet alleen specifiek van belang zijn voor kinderen in armoedesituaties maar ook belangrijk blijken te zijn voor alle kinderen.

3.3.1. Het ‘gat in de opvoeding’: een feit

In hun rapport ‘Jeugdig gezinsbeleid’ in opdracht van het Nederlandse Ministerie van VWS, constateren Micha de Winter en Marieke Kroneman een ‘gat in de opvoeding’: terwijl opvoeding steeds meer buiten het gezin plaats vindt, blijkt tegelijk volgens de mening van jongeren dat de voorzieningen in de sfeer van kinderopvang en naschoolse opvang ontoereikend zijn (de Winter & Kroneman, 1998). In latere publicaties wijst de Winter (2000, 2005) vooral op de noodzaak van een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid tussen gezinnen en de gemeenschap om kinderen mede-verantwoordelijkheid voor het samenleven te leren en te laten ervaren. Recent wijst Cantillon (2010b) op de noodzaak om de bestrijding van armoede te kaderen als een vraagstuk van structurele herverdeling van inkomens en welvaart. Ook Mestrum (2010) wijst hierop in de context van de bestrijding van kinderarmoede. Ouders kunnen dan niet individueel verantwoordelijk gesteld worden voor de opvoeding van hun kinderen zonder dat de sociaal-pedagogische verantwoordelijkheid van de samenleving wordt benadrukt (Perquin, 1965; Lister, 2006). Uit de bevindingen van dit onderzoek blijkt vooral de feitelijke ervaring van dit ‘gat in de opvoeding’ - en specifiek in de zorg voor kwaliteitsvolle opvang van kinderen - als een rode draad doorheen de gesprekken met ouders.

De grote vakantie, dat is een lange periode om te overbruggen. Wat we al altijd gedaan hebben, is hem laten meegaan met het CM-kamp. Dat is een vakantie die we al elk jaar gepland hebben eigenlijk. Maar voor de rest hebben wij eigenlijk maar weinig mogelijkheden. Van “De Wegwijzer” heb ik al gehoord, maar ik ben er zelf nog nooit mee in contact gekomen. (vader van Jan, 8 jaar)

Nancy is een alleenstaande moeder met een zoontje van drie, hij werd geboren toen ze 18 was. Ze wil graag verder studeren maar zit met de handen in het haar om hem na school op te vangen. Ze vraagt raad aan andere moeders met al iets oudere kinderen, die haar vertellen waar het op staat. “Voor kinderopvang is de wachtlijst nu een jaar tot anderhalf jaar. Je moet dan dus eigenlijk opvang zoeken voordat je een kind begint te maken! En als je er vindt, kost dat stukken van mensen! En niets voor het geval je tijdelijk een oplossing nodig hebt, als je moet gaan solliciteren van de VDAB.” Nancy snuift. “En dan zegt die omhooggevalen man van de VDAB: “ga maar werken, de politieke beslissing laat op zich wachten in ons land maar de uitkeringen gaan nog zakken en de lonen ook, maar dat is goed voor uw sociale contacten”. Dat is om mij uit te dagen zeker? Ik heb gezegd, “Ah meneer, sociale contacten. Ik heb véél contacten! Stopcontacten!” Wat denkt hij wel? Een andere moeder heeft het over een andere piste: huismoeder worden en zelf voor de kinderen zorgen. “Dan moeten wij maar huismoeder zijn zeker? Maar met al die kinderen thuis is ook geen werk, in zo’n klein kot. Daarom zou ik wel eens willen horen wat De Wegwijzer heeft van aanbod in de vakantie, maar wat staat er eigenlijk op die papieren? Dat is niet duidelijk” Ook de andere moeders willen weten welk vrijetijdsaanbod er is de komende week en hoeveel hen dat zal kosten, er is korting voor gezinnen die het moeilijk hebben maar het is niet duidelijk hoeveel precies. Nancy kijkt altijd maar kwader. Plots trekt ze haar jas van haar stoel en stormt naar buiten, het wordt haar duidelijk te veel.

Annie komt me begroeten, de moeder van Ronny (8 jaar). Ze schudt mijn hand er bijna af. *Ik ben altijd bang dat er wel eens iets gaat gebeuren. Hij krijgt uitbarstingen. Dan zegt hij dat hij uit het leven wil stappen. Misschien is het een dreigement voor mij, ik weet het niet. Ik ben*

bezig met de psychiater en de psycholoog van het ziekenhuis, hij wordt een maand opgenomen. Hij krijgt relatine, dat is thuis ook zo. Hij eist mij volledig op. Voor een uur gaat het, en buiten dat uur gaat het niet meer. Hij gaat naar een speciale school, type 3. Hij heeft twee of drie jaar achterstand, zeggen ze. Op school heeft hij nog geen uitbarstingen, maar zijn juf gaat weg omdat ze zwanger is. Dat gaat heel goed, met die juf. Maar wat dat zal geven als ze weg is... Als ik verder door vraag waarom ze daar geen goed oog in heeft, blijkt dat Annie al veel pogingen heeft ondernomen met haar zoon. Ze houdt hem zeker niet binnen, maar het blijkt vaak een proces van vallen en opstaan te worden om plekken en mensen te vinden waar ze haar zoon kan en wil achterlaten. Soms moet ik aan mensen zeggen hoe ze met hem moeten omgaan, als ze niet weten wat ze willen van hem. De eerste keer in de Chiro is dat heel slecht afgelopen. Hij ging met een vriendje dat hij een jaar geleden leerde kennen, en ik wist dat hij niet deugde voor die van ons. Dat is toen slecht afgelopen. Dat is voor mij echt belangrijk bij wie ik hem wel of niet achterlaat van mensen, zelfs kinderen. Hoe ik dat weet? Ik praat er mee en dan zie ik het soms op hun gezicht. Op school heb ik minder die band, ik heb laatst eens willen naar iemand bellen want ze houden me niet op de hoogte. Dat ze mij eens bellen, ik vraag er wel om hé. Hier zijn ze er goed mee bezig, als er iets is vertellen ze het. Dat is elke dag dat ze mij iets zeggen. Belangrijk is dat hé, want ik heb de tijd niet omdat ik zoveel moet werken, maar ik moet er wel mee verder boeren. En we zijn zo aan elkaar gehecht, ik kan hem moeilijk loslaten. Ik ben alleen maar gerust als ze hem kennen. Ik geef hem niet gemakkelijk mee! Als ik haar vraag wat hij in zijn vrije tijd doet, haalt ze haar schouders op. De onzekerheid staat op haar gezicht te lezen. Annie geeft wel aan dat ze zelf soms nood heeft aan 'vrije tijd'. Hij komt elke dag hier. Hij vindt het hier soms saai, maar hij komt toch graag. Zeker het kamp in de zomer. En ook plaatsen waar ik hem kan eens brengen, dat hebben ze hier doorgegeven. Ze hebben mij een duw in de rug gegeven.

3.3.2. Vrijetijds participatie: onderdeel van de opvoedings situatie

Dat participatie en non-participatie niet los kunnen gezien worden van de ruimere opvoedings situatie komt in diverse interviews tot uiting. Zowel ouders als kinderen geven aan wanneer een aanbod al dan niet aansluit bij hun concrete leefsituatie.

Nu krijg ik thuisbegeleiding voor mijn twee jongste kinderen. Een alleenstaande vader met vijf kinderen, die vertrouwen ze niet. Het is meer een last dan iets anders, anders worden ze geplaatst. Ik heb niet zelf om ondersteuning gevraagd. Het is via het parket aan het rollen gegaan. Onze Jan (zoon van 16 jaar) heeft altijd onder de jeugdrechtbank gestaan, dat was geen heilige. Hij heeft altijd op internaten gezeten, en nu woont hij nog niet zo lang ook terug constant thuis. Dus krijg ik thuisbegeleiding, omdat ze mij willen controleren. Het comité controleert mij, dat kan ik van de mensen hier niet zeggen. Remy kon niet volgen, hij is veranderd naar een BO-school. Hij is achteruit met zijn denken. Hij ging liever vroeger naar school, daar was hij wel gefrustreerd omdat hij niet kon volgen. Ze hebben me hier geholpen om dat uit te zoeken. Hier komen is een vrije keuze, het comité wordt mij opgelegd. Ik ga hier rapper iets vertellen, in het algemeen, dingen die me tegen steken, als ik zorgen heb, of het niet goed weet (vader van Rémy, 8 jaar)

Ik kom veel naar hier, veel keren elke week [huistaakbegeleiding en opvang na school]. De opvang op school is om vier uur, en dat is alleen goed voor de grote kinderen. Om vier uur moeten de kleintjes een koekje eten, dat zijn wij. De studie is op een blaadje of een boekje werken. Er zijn twee lijntjes en je moet iets tussen die lijntjes schrijven. Als je daarbuiten schrijft, moet je al je huiswerk uitgommen omdat je 't fout hebt. Mijn mama en papa zeggen

dat ik naar hier moet komen. Ik kwam eerst nooit als er op school studie was. Maar bij mijn school is het niet goed omdat de juffen niet goed kijken en dan moet ik alles uitgommen, en mijn mama vindt dat niet goed. Dat was hier veel beter. Toen moest papa met de begeleiding praten [thuisbegeleiding] en toen zei de begeleiding dat ik niet meer mocht komen naar hier, alleen als het vakantie is. Maar voor huiswerk was er geen stoel meer voor mij, de plaats was op en het was vol op school. Dat was hier veel beter. Ik kom nu twee keer naar hier omdat mama en papa zeggen dat ik naar hier moet komen. Ik zou liever thuis blijven. Ik vind thuis leuker, alleen wat ik niet leukste vind daar is opruimen. (...) Mijn mama is altijd thuis. Mama vind dat ik niet altijd thuis kan zijn en alleen spelen, hier zet ze mij af omdat ze zegt dat we hier mooie dingen en leuke dingen doen en dat vind ik ook. (Marie, 6 jaar)

Mijn ouders hebben niet zo veel geld nu, ze zijn niet rijk. Maar wij hebben niets te kort, mijn kleine broer en ik. Hij wordt 6 en ik word 7. Meestal zit ik thuis alleen op mijn kamer, bezig juffrouwetje of doktertje spelen. In de grote vakantie ga ik op reis naar Marokko, ik heb daar een huis en drie honden en kippen; mijn nonkel en mijn tante wonen daar met mijn nicht. We gaan met de auto, een maand en een half of twee maanden. Ik ben dan juist op tijd voor school. Op school had ik zo'n slecht rapport, 56,3 % eigenlijk. Ik moest ervan wenen. Ik ben altijd bang dat ik moet blijven zitten! Daarom lig ik zo wakker. Ik wil dokter worden, dat ik veel geld zou hebben voor mijn familie. Ik kom graag naar de huiswerkklas: als ik huiswerk maak, helpen ze mij. Twee meisjes van mijn klas zijn ook hier. Ik sta er niet alleen voor. (Sonja, 9 jaar)

3.3.3. De begeleiding: kwaliteitsbepalend

In het aansluiten bij de concrete leefsituatie van kinderen en hun ouders staat de houding en openheid van de begeleiding centraal voor zowel de kinderen als hun ouders.

Als die leiders gemotiveerd zijn, zoeken ze dat zelf uit en de gasten krijgen folders van wat er te doen is, en ze krijgen ook subsidies die ze gebruiken. Surfinitiaties en kajakken, en gaan zwemmen en naar de cinema. Dat is wel al de moeite en de prijs dat gaat hé... als je kijkt naar wat een dagmoeder kost. Die prijs is zeker haalbaar. En het is niet dat je je moet inschrijven. Het is niet dat je op een wachtlijst staat. En ze hebben nog warm eten ook. Ze eten het wel niet graag, maar ze hebben toch eten. En als hij het niet wil eten, eet hij al de desserts op. Hij heeft een truc met de poetsvrouw: als hij helpt afruimen, krijgt hij de overschot van de desserts, en heeft hij ook zijn buik vol hé! Dertig jaar geleden was dat ook al zo, toen ik nog ging; die patatten dat was precies cement. Maar ik heb tegen hem [haar zoon Ward, 12 jaar] gezegd; je moet dat daarbij pakken, als je daar lol kunt maken, pak je dat er maar bij. Dat is een stok achter de deur! (moeder van Ward, 12 jaar)

De vader van Rémy is alleenstaand, en naast Rémy (8 jaar) en Silke (5 jaar), heeft hij nog drie andere kinderen die bij hem wonen: Shania (15 jaar), Andy (16 jaar), en twee kinderen ouder dan 20 jaar. Het gezin vindt al een kleine twintig jaar aansluiting bij de werking. *De werking is een vaste waarde. we komen hier bijna 20 jaar als kind aan huis. Hun moeder is weg gevallen dus ik zit met de kinderen alleen. Nu heb ik zelfs tijd om ze zelf op te vangen nu ik ziek thuis ben met mijn rug, maar ze komen ook naar hier. Ze hebben hier kameraden en ze komen graag naar hier. Mijn twee andere, van 15 en 16 jaar, zijn hier ook geweest. Die komen niet meer, ze komen hier tot 12 jaar. Ik weet wel van andere initiatieven, maar ik heb mijn kinderen nog nooit ergens anders laten gaan. Ze hebben nu al schrik als ik ze op school afzet, dat ik niet terug ga komen. Van die andere diensten heb ik nog nooit gebruik gemaakt.*

Ik ga ze daar niet achter laten, ik ken die mensen daar niet. Bij mij moet dat echt wel groeien. Hier kan je mensen wel vierkant aanspreken. Als er mij iets stoort, dan ga ik het direct zeggen. Op school ga ik gewoon het hoognodige vragen, een babbel ga ik daar niet doen. Mijn dochter ophalen en de kleine, en wegwezen. Ik ga ook naar speeltuinen, maar ik laat ze nooit alleen. (vader van Rémy, 8 jaar)

Mijn pleegzoon komt naar het speelplein. Hij gaat naar iedereen toe hier, dat zijn de mooie kanten aan hem. Hij is acht jaar en heeft een mentale handicap, hij gaat naar een BO-school type 1 en 2. Zijn IQ ligt rond de 30, op het niveau van een kind van de eerste kleuterklas dus. Als hij thuiskomt en dan dingen vraagt aan hem is het al vlugger dat hij het niet doet of hij luistert in het geheel niet. We hebben nog altijd de ouders van mijn vrouw, die nog een beetje weg kunnen met hem. Je kan hem niet aan iedereen toevertrouwen. Voor één dag lukt dat misschien wel, maar meestal proberen wij hem toch thuis te houden, in zijn vertrouwde omgeving. Omdat we ook wel weten dat hij in een nieuwe omgeving begint te experimenteren. Zoals gisteren ook, is hij naar het zwembad geweest. Hij is het daar gewoon. Maar dan gaat hij daar achter die toog en begint hij op al die knopjes te duwen, hij is katterap. Dat is bij ons thuis ook zo. Hij weet perfect wat dat hij wel en niet mag doen, dat hij niet in die kasten mag zitten. Maar van als je 2 minuten naar boven bent, dan zit hij toch in die kast. Ze laten dat niet toe natuurlijk. Hier houden ze daar wel rekening mee. Aan de andere kant is het belangrijk van telkens mensen in te schakelen die hem toch een beetje kennen. Kwestie van taal is hij zeer moeilijk te verstaan, maar als hij iemand kent, legt hij het dan wel uit hoor. Hij heeft wel de mogelijkheden om het uit te leggen met zijn handen. Hij komt toch dikwijls naar huis met “Ik heb dat gedaan.” of “Ik heb met dat kindje gespeeld.” Vanmorgen ook, was hij vooruit aan het kijken naar wie dat er daar ging zijn, of met wie hij ging spelen (vader van Jan, 8 jaar)

3.3.4. Kwaliteitscriteria

3.3.4.1. Bereikbaarheid

Bereikbaarheid verwijst naar de mogelijkheid een initiatief te kennen en te bereiken. Vanuit het aanbod zijn actieve inspanningen naar informatie en locatie belangrijk.

Ik kan hem dan afhalen, met de tram dan. Dat is ook een voordeel dat het met de tram is. Voor ons is dat eigenlijk ook het voordeel dat het ideaal gelegen is. Dat we niet door het stad moeten. Vroeger moesten we dan om drie uur vertrekken om hem om vier uur op te halen. Eigenlijk om te zorgen dat we voor het verkeer waren. Vroeger was dat toch altijd een probleem, dat vervoer daar naartoe. En nu is het toch veel gemakkelijker (vader van Jan, 8 jaar)

En ik heb nog een maat van op school en dan zegt hij: “Kom mee naar het stad.” Dat is één van op de bus. En die gaat bij alle kinderen van op de bus. En dan vraagt hij of die met hem mee gaan spelen in het stad. Maar ik mag ook nog niet naar het stad alleen van mijn mama en ook niet met vrienden. Maar wel met mijn mama of mijn papa of mijn zus of broer. Met mijn fiets mag ik gaan, maar niet naar het stad. De woensdag mag altijd met de fiets (buurtsport). Er is daar een pleintje en er spelen daar nog kinderen. Als ik niet laat thuis kom, mag ik echt. Met vrienden mag ik, maar het mag niet te ver zijn. Als mijn mama mij niet kan komen halen en het is te ver met de fiets, mag ik niet. (Tom, 7 jaar)

Ik woon hier in de buurt. Ik heb een oudere broer en twee zussen, één is kleiner en de ander groter. Thuis verveel ik me soms. Ik ga veel naar buiten als het veel te druk is. Ik heb een fiets van mijn eigen, dan ben ik weg om veel te voetballen met mijn vrienden op straat. In de grote vakantie gaan we naar Nederland of soms naar Ghana, mijn mama is Alfa-Ghana en Alfa-Nederlands. In Ghana ga ik ook shotten, net als hier. Ik zit hier in de voetbalclub, en soms gaan we naar Brussel met de club en blijven we overnachten. Ik doe liefst voetballen! Ik sta spits, ik ben een topspeler! Mijn broer voetbalt ook, in eerste klasse. Het kan zijn dat hij geld krijgt als hij 18 wordt op 1 december. Mijn mama en papa zijn gescheiden, mijn papa woont in Ghana. Mijn mama kuist huizen. Later wil ik in Duitsland wonen, dat ik voetballer kan worden en geld verdienen voor mijn ma! Die voetbalclub kost ook wel veel, dat kost elk jaar meer. Als ik in de buurt speel, komt mijn mama kijken. Nu heeft ze geen auto. Ik kan later ook politieagent worden, maar dat rekenen is echt moeilijk op school. Mijn juf is dan te streng, echt streng! Ik wil ook graag bokser worden. Er is een bokscub hier, maar ik mag dat maar doen van mijn mama als ik 12 ben, anders kom ik thuis met een blauw oog zegt ze. Ik weet dat omdat ik daar langs ga, ik ben al binnen geweest. Mijn neef bokste daar maar is nu gestopt. Als ik 12,5 ben mag ik beginnen! (Georg, 10 jaar)

Ik krijg morgen mijn eigen nieuwe fiets van mijn papa! Ik woon hier kortbij. Met mijn fiets ga ik buiten fietsen of met papa naar het provinciaal domein gaan fietsen, maar ik kan ook zonder papa met mijn vrienden naar school fietsen of naar hier (kinderwerking). Zelfs samen met mijn vrienden van het tweede leerjaar, ik ben blijven zitten in het eerste. Ik wil politie worden later, maar nog liever postbode. Dan moet ik alleen alles in brievenbussen steken en dat is niet veel werk, dan moet ik niet veel lezen, alleen adressen, want ik kan dat toch niet. En een fiets heb ik nu al! (Zeger, 7 jaar)

3.3.4.2. Beschikbaarheid

Beschikbaarheid wijst op de mogelijkheid beroep te doen op een aanbod zonder voorafgaande toelatingsvereisten. Beschikbaarheid houdt ook de mogelijkheid in een stabiele relatie met de begeleiding uit te bouwen.

Voor de mama van Jacqie is er in de kinderwerking veel openheid om vragen te stellen en te zoeken naar mogelijkheden. De kinderwerking fungeert als een ontmoetingsplaats voor haar en voor de kinderen waar ze van alles kunnen leren. *Dat is heel fijn voor de ouders dat ze hier kunnen komen ook al omdat er verschillende nationaliteiten zijn. Ze leren hier veel, in de huiswerkklas maar vooral als ze spelen met de andere kinderen, zowel Belgen als buitenlanders zoals wij. Soms komen ze zelfs met thema's waar we zelf niet aan denken. (...) Hier voelt een beetje als familie, de mensen hier hebben heel veel vertrouwen van mij. Zelfs als er problemen zijn op school, denken ze mee. Vorig jaar op school met mijn dochter was er een probleem met een begeleider, maar hier konden we wel terecht. Hier is heel open, met alle vragen kan ik hier terecht. (Hanna, mama van Jacqie, 8 jaar)*

Ik kom in contact met de moeder van Ward nadat hij op maandag geschorst wordt van het speelplein. De speelpleinverantwoordelijke gaat hem ophalen aan het zwembad (waar hij de boel in het honderd heeft geschopt). Hij brengt hem thuis en ondertussen worden de grenzen nog eens besproken en afgesproken. In de auto blijkt dat Ward vooral steigert omdat er een nieuwe leidingsploeg startte vandaag. Zijn moeder werd ondertussen verwittigd. *Vorig jaar is hij niet veel geweest naar de speelpleinwerking. Ik moest hem zo een beetje dwingen. Ja, je kan moeilijk zeggen: "Pakt je kleurboek en hou je bezig hé". Ik heb rare uren, ik doe de vroege. En 's middags ben ik graag een beetje op mijn gemak voor een uurtje of zo. En dan*

ben ik er weer door. Maar ja, je kan hem ook moeilijk hele dagen alleen laten of hij zit hele dagen achter zijn computer in de kast, daar heeft hij zelf een hekel aan dus gaat hij naar het speelplein. Vroeger zaten wij op straat, nu met dat computertijdperk en dat is niet minder onschuldig! Dan ben ik al zeker dat hij hier geen deugnietterij kan uitsteken. Ik ben hier opgegroeid in die straat, en soms moest ik zelf gaan omdat ma kuiste, geloof ik. En we waren met drie thuis. Mijn oudste broer en ik gingen. Het was om van ons af te zijn. En daar zal hij ook wel deugnietterij uitsteken, maar daar zijn er ook meisjes, dat interesseert hem en er is leiding hé. Dat doet hem wel goed die strenge handen, dat hij weet “dat is het” en daarmee gedaan hé! Dit jaar is hij heel graag geweest. De eerste maand liefst van al. De leiding lag hem meer. Ze deden veel met hen hé: ze gingen naar de stad, naar de cinema, en kajakken in de zee,... De tweede maand was het minder. Hij is maar een paar keer geweest in augustus. De zaterdag is er soms ook iets speciaals. Dat hij dan zegt: “Ik ga zaterdag ook nog.”. Dat ik dan zeg van: “Doe maar.” In Mol heeft hij nog de Chiro gedaan, maar hij moet dat van mij niet meer doen. Ik laat hem vrij, ik ben ook altijd naar de Chiro geweest. Maar ik ging graag, voor mij was dat geen straf.” (moeder van Ward, 12 jaar)

Op school is in de andere stad, met de bus (BO-school). Ik ben daar moeten gaan omdat ik ‘dyslexie’ heb. En er zijn daar veel kinderen die mij uitlachen en ik zeg dan tegen hun dat ze niet moeten lachen, want dat ze het misschien zelf zullen krijgen. En dan zijn ze gestopt want de juffrouw heeft hun straffen gegeven daarvoor. Als ik daar de woensdag ben, dan zijn er ook Marokkanen die mij uitmaken. Die ene begint altijd zo te zeggen: “Tomaat” En “aap”. Maar Frank is dan daar van 2u tot 3.30u en ik weet het van buiten dat hij daar dan komt en ik zeg dan: “Ik ben geen aap, want ik klim niet in de bomen.” Ik ga wel als Frank daar is. Frank (buurtsport) komt dan met ballen, met diabolo’s, met basketballen, met touwen, met krijt... En meestal spelen wij voetbal of met de diabolo’s. Altijd de woensdagnamiddag niet ver waar ik woon, om twee uur. Ik ben daar altijd om 1.30u, samen met mijn vriend, die zit op mijn school in mijn klas. En dan haal ik ook mijn vrienden er bij en dan speel ik daarmee. Als Frank er dan is, speel ik met de diabolo en als iedereen voetbal speelt, speel ik mee. Ik haat voetbal, maar als daar jongens zijn die daar ook wonen doe ik mee. (Tom, 7 jaar)

3.3.4.3. Betaalbaarheid

Participatie moet financieel haalbaar zijn, en moet ook voldoen aan redelijke verwachtingen naar ouders en kinderen.

Voor de mama van Jacqie fungeert de kinderwerking enerzijds als betaalbare naschoolse opvang. *Mijn naam is Hanna, ik ben 37 jaar en heb twee kinderen, een jongen van 5 jaar en mijn dochter die je al ontmoette, Jackie. Ik ben al 12 jaar in België, ik doe mijn doctoraat aan de universiteit en mijn man is truck chauffeur. Ik werk voltijds, dus na school komen ze naar hier. Nu al vier jaar. Voor ons is dat heel handig, omdat ze zich hier amuseren. Vandaag gaan ze naar toneel, wat ik niet kan doen tijdens de dag omdat ik werk, en zeker niet tijdens de winter. Ik ben stabiel in mijn job, maar mijn man heeft veel werkloosheid gehad en het leven is duur. De opvang op school is heel duur, dus dat is heel fijn voor de ouders dat ze hier kunnen komen. Op de vraag hoe Jacqie de rest van haar vrije tijd invult, blijkt ze dan vooral thuis te zijn. Thuis speel ik op de computer, en memory. Ik verveel me soms en altijd dan kijk ik naar TV. Haar moeder vult aan wat ze nog allemaal heeft gedaan, en welke toekomstplannen ze koestert voor haar kinderen. Het blijkt echter niet zo evident om deze te realiseren, vooral vanwege de hoge kostprijs. Jacqie is een bezige bij: zingen, dansen, computerspelletjes, buiten spelen met de cavia’s. in het weekend zijn ze thuis, maar we gaan*

ook zelf naar buiten, fietsen, bioscoop, bij vrienden langs,... Ik heb ook toekomstplannen met Jacqie, ze wil zelf ook dansles en muziekles. Ik moet er gewoon naartoe gaan alleen heb ik geen tijd om het uit te zoeken, ook wat het kost. Judo, turnen, en ballet heeft ze allemaal al gedaan, af en toe schaatsen; maar zij vond nog niet haar plek. Turnen was het leukste, maar heel streng, en dat was zes uur per week.. en mijn zoon wil heel graag voetballen maar dat is de woensdagnamiddag, dus dat lukt mij niet met mijn werk. (Jacqui, 8 jaar)

Annie komt me begroeten, de moeder van Ronny (8 jaar). Ze is zenuwachtig. Ik kan niet goed uitmaken of dat is omdat ik haar graag wat vragen wil stellen, of omdat ze van alles aan haar hoofd heeft. Misschien allebei. *Ik werk zoveel, overuren, om mijn zoon alles te geven dat hij nodig heeft. Voetbal interesseert hem enorm, maar hij speelt hier voetbal. Ik kan hem niet inschrijven, dat kost 300 euro en ik kan niet mee gaan. Als ik de tijd er voor had, zou ik hem zeker inschrijven. Ik sta daar volledig achter, hij heeft te veel energie en toch is hij tam, hij kan niet lopen. Als ze na een paar maanden zeggen, ik doe dat niet meer graag, ben je al je geld kwijt. Dat is hier niet zo, dat is het hem juist. (Annie, moeder van Ronny, 8 jaar)*

En WESH: ik kan daar ook naartoe! Maar mijn oma woont daar in de buurt. Je mag daar gratis op de computer, je mag daar gratis op Playstation 3. Ik heb niet veel geld. Maar ik doe daar eigenlijk niet veel mee. Ik krijg soms wel eens 10 euro van mijn broer of zo. Soms krijg ik ook eens geld voor een spelletje of zo. Dat is dan eentje van 5 euro of zo, want 10 euro is te veel. En dan speel ik daar met mijn vrienden. Dammen of Vier op een Rij. Of op de computer op mijn msn. Je kan daar ook spelletjes spelen. En als je 15 cent betaalt, krijg je ook een pakje chips of een stuk chocola. En we mogen daar ook drinken. Chocomelk of Fristi of water of Ice Tea. (Tom, 7 jaar)

Maandagmorgen in de vakantie. Valérie is een vrouw van begin dertig jaar met vijf kinderen van 13, 9, 7, 5 en 2 jaar en vraagt via de telefoon aan straathoekwerkster Kathy of zij iets voor haar kan doen. Door onvoorziene omstandigheden is haar leefgeld een week voor het einde van de maand op – ze zit in collectieve schuldbemiddeling - en ze kan dus geen eten kopen vandaag in de Aldi. Morgen worden voedselpakketten bedeed, maar dat is een dag te laat. Als we daar aankomen, gezakt en gepakt met een voedselpakket dat via een stedelijke dienst werd geschonken, ligt haar vriend die tien jaar jonger is te slapen in de woonkamer. *Het is precies een diepvries in onze slaapkamer, hij is maar om 6u in slaap gevallen vanmorgen, ratelt ze. Haar dochter van 9 helpt het pakket uitladen, haar kleinste klimt met een blijde snoet op schoot van de straathoekwerkster. De drie andere kinderen hoor je boven rottekotten. Ze komen af en toe naar beneden, nog in slaapkleed en piejama's - maar moeten boven blijven spelen, de oudste zoon past op hen, zegt Valérie. Ze begint te vertellen als ze weet waarom ik mee kom. Mijn kinderen blijven thuis. Ze naar die initiatieven brengen, ik heb niet eens een auto, hoe moet ik daar in godsnaam aan beginnen? Ik moet ze dan ook weer gaan halen toch? Het is al goed als ik ze met de bus naar en van school krijg! Het speelplein, dat is ooit een beschermingsmaatregel geweest van het Comité, ze betaalden dat want dat kon ik zelf ook niet betalen voor vier kinderen in die tijd. Dat was te doen, de bus kwam ze ophalen, ze kregen warm eten, ze gingen graag. Ze waren wel gekend er is pluk aan (ze kijkt me veelbetekenend aan en lacht) maar wel graag gezien. De straathoekwerkster vult aan. Dat was toen we nog sito presto je kinderen moesten halen bij het CKG, toen je dakloos werd plots. Valérié knikt, ze klinkt bitter. Ja, toen ik eindelijk bij mijn ex weg durfde kwam ik op straat terecht. We hadden recht op een sociale woning maar dat stond op de naam van mijn man, dus dat kon die huisvestingsmaatschappij niet in orde krijgen, "we maken geen uitzondering op de regel", zeiden ze. Hebben ze mij vierkant met al mijn kinderen op straat laten vegeteren, dus dan met de kinderen naar het CKG. Ik had daar vrijwillig hulp gevraagd, vonden ze er niets beter op*

dan te dreigen mijn kinderen te plaatsen. Ik was een huis aan het zoeken toch?! Al die diensten komen rap genoeg aan je deur staan om te zeggen hoe je het moet doen met de kinderen, en om te controleren dat je doet wat zij zeggen, maar ze zijn er niet als je het moet doen hé. Als je goed op tafel kunt kloppen, dan krijg je wel hun aandacht. Maar je moet eerst alles zelf op gang trekken en dan het enige wat ze doen is daar met het vingertje omhoog staan. Dat zijn mijn zorgen niet. Ik moet zorgen dat er eten op tafel staat voor mijn kinderen elke dag, zorgen dat ik mijn was kan doen dat ze proper zijn en niet stinken, kleren aan hebben en dat ik ze kan ontluizen als ze thuis komen van school met luizen. En mijn sigaretten, daar mag ik zagezegd ook mijn geld niet meer aan verspillen. Dat is het enige dat ik heb, als mijn kinderen naar school zijn. Het OCMW is ook van die blink. Ik ging eens vuilniszakken vragen, het is alleen wie incontinent is en dat kan bewijzen die twee gratis rollen vuilniszakken krijgt per jaar, zeggen ze dan. Mijn kinderen dragen ook pampers, het zag zwart van de strontvliegen in mijn gang. En ik zou ook moeten werken, hoe moet ik dat doen met mijn vijf kinderen? Met mijn diploma kan ik hooguit wc-madam worden. En mijn vriend mag niet bij mij gedomicilieerd zijn, anders zijn we op één klets 1000 euro kwijt. We willen nochtans een leven opbouwen samen. Mijn jongste zoon is van hem hé! Straathoekwerk is wel anders, die gaan mee met de kopzorgen die je hebt. Ondertussen komt de oudste binnen, hij komt zeggen dat de andere kinderen boven iets omver gegooid hebben hij kan het niet langer de baas, en hij heeft honger. Toon eens je rapport aan Kathy, zegt Valérie trots. Ze haalt de rapporten van de andere kinderen ook te voorschijn. Haar oudste zoon heeft allemaal punten boven de 70 %, eerste middelbaar ASO. Hij zit zelf ongelovig naar zijn punten te kijken, Valérie lacht. Ja, we hebben er met de zweep achter gezeten, hem naar boven gejaagd iedere keer om nog een uur te leren! Tegen Kathy fluistert ze als hij het niet hoort: Op school is hij verlegen, een schoothond zegt de juf. Thuis hebben we hem laatst vijf minuten op het terras gezet om af te koelen. Hij had de kleine vastgestekt. “Als ik dat niet doe, moet jij dat ook niet doen!” heb ik hem gezegd. En buiten gezet om af te koelen! Ondertussen zit haar oudste gulzig koeken te eten uit het voedselpakket. Valérie spreekt verder af met Kathy voor de voedselbedeling morgen. Ik ga al de kleine meepakken morgen, dat is nog eens een uitstap.

3.3.4.4. Bruikbaarheid

Bruikbaarheid houdt in dat participatie aan het aanbod concreet iets verandert en dat deze verandering als wenselijk en betekenisvol gezien wordt. Uit de interviews blijkt dat kinderen besef hebben van hun actuele maatschappelijke positie, zelfs in de meest complexe situaties van armoede en sociale uitsluiting, en van hun structurele bewegingsruimte in de samenleving. Hun participatie aan vrijetijdsinitiatieven (jeugdwelzijnswerk, buurtsport,...) is voor de kinderen *bruikbaar* omdat ze er nieuwe en andere dingen leren en ontdekken, ruimte voelen en krijgen om essentiële en existentiële vragen te stellen aan andere kinderen en volwassenen, en zo vaak nieuw perspectief in hun actuele situatie brengen. In de meest complexe situaties van marginalisering en sociale uitsluiting blijken kinderen tegelijkertijd realistisch – ze staan met hun twee voeten in de realiteit en dragen zelfs vaak ongemerkt verantwoordelijkheden; en creatief - in het bedenken van toekomstdromen en strategieën om hun actueel en toekomstig maatschappelijk kapitaal te realiseren. Met het oog op later vertellen kinderen bijvoorbeeld over beknellende en beklemmende omstandigheden in het (bijzonder) onderwijs, waar ze moeten stil zitten, geen of niet te veel vragen stellen, stilzwijgende verwijten krijgen, gepest worden,... en vooral minder brede mogelijkheden hebben om iets van hun leven te maken in de toekomst. Ze maken daarbij onder meer onderscheid tussen *school is saai* tegenover *school is belangrijk in functie van niet (dieper) in armoede terecht komen later*, de tegenstelling tussen *iets doen* en *echt werk*, de invulling van

toekomstdromen en de spanning met de realisatie ervan op basis van de actuele situatie, de tegenstelling tussen ergens wortels krijgen en kunnen terugvallen op sociale netwerken versus het altijd opnieuw moeten verhuizen (dit vaak uit gebrek aan een huisvestingsbeleid en een beleid gericht op kindvriendelijke steden). Een ander frequent en opvallend thema in de interviews is in dat licht bijvoorbeeld ook het gender-gerelateerde rollenpatroon waarvan kinderen zich al dan niet sterk van bewust zijn, en dat ze vaak al dan niet inschrijven als evident. Uit de bevindingen van het onderzoek blijkt 'later' een belangrijke rol te spelen; dit geldt evengoed voor kinderen in armoede als voor andere kinderen. 'Later' als een perspectief om zowel het heden als hun toekomst open te houden; bijvoorbeeld later als een gendergekleurd perspectief. Het onderzoek toont aan dat kinderen via vrijetijdsparticipatie leren inschatten wat hun interesses en mogelijkheden zijn; zo vinden ze ondersteuning in de vrije tijd om betekenis te geven aan hun actuele ervaringen op allerlei levensdomeinen. Ook voor de betrokken volwassenen (ouders, jeugdwerkers,...) blijkt tijd en ruimte in de vrije tijd essentieel om bepaalde evidenties in vraag te stellen.

Ik probeer uit te zoeken of er voor Rob nog andere plaatsen en mensen zijn die voor hem vertrouwd en belangrijk zijn, en als ankerpunt dienen. Ik kom al lang naar hier, ik weet niet meer hoe lang. Ik kom mee met de bus van school naar hier. Nu kom ik niet meer zo graag, vroeger wel. Alle oudere kinderen zijn al weg, naar D. (jeugdwerking). Ik mag niet naar daar van mijn mama, omdat daar zo slechte dingen gebeuren. Zo kak op de muren geschreven en zo al. Ik ben twaalf, ik word dertien. Maar ik blijf hier wel komen: hier doe ik wel voetbal en circusschool en percussie, en we hebben hier een voetbalploeg. Ik doe ook graag percussie hier. Dus ik weet al wat ik wil! Ik wil later houtbewerker worden, dat is leuk. Ik heb dat al gedaan, in de ziekenhuisschool. Dan had ik maar één uur les, ik ben dan een periode naar daar gegaan. Dat is een internaat van de ziekenhuisschool. Daar knutselen we, en wanneer we knutselen is er zo'n lieve madam die u leert hout bewerken. Kleuren en uitzagen; ik doe dat graag. Ik kan dan alleen nog houtbewerker worden. Ik ga niet direct al mijn geld opdoen later, en als ik nog niet rond kom kan ik altijd iets uit mijn spaarpot halen. Ik heb deze week zakgeld van mijn oma gekregen, 20 euro. Ik heb voor de eerste keer frieten voor heel mijn familie gekocht. Een verrassing. Ik wil geld sparen voor later. (Rob, 12 jaar)

Als ik veel geld zou hebben, zou ik heel veel geld geven aan arme landen. Ik zou elke drie maanden 2000 euro geven, aan mijn land. Sierra Leone. In België zijn er ook arme mensen! Zoals die meneer die ik ken die op straat woont. Als mensen op straat moeten slapen zijn ze arm. Want ze hebben geen huis, ze hebben soms wel een grote auto om in te slapen. België is zo een veel te duur land. En een huis kopen is veel te veel geld. We gaan verhuizen, maar ik weet niet naar waar. Mijn papa gaat heel veel naar Afrika terug, drie maanden om daar te werken. Dan blijft hij daar zo lang. Die bouwde in België, maar nu doet zijn rug pijn. Josef valt met de deur in huis over zijn toekomstplannen. Over de toekomst van mij weet ik al veel! Ik wil de snelste man ter wereld worden! Ik doe atletiek. Ik zit in een sportclub, op woensdag en vrijdag om zes uur. Soms doen we match maar niet veel, soms in het seizoen, tot volgend jaar. Ik wil zo les geven in atletiek. Trainer. Om veel geld te verdienen. Voetbal doe ik niet meer, dat is veel te ver. Soms naar Limburg, zo ver, of zo naar Geel, of naar Antwerpen, of naar Gent of Brugge. Voetbal is wel een klein beetje leuk. En trouwen wil ik ook, want ik heb al een lief. In Africa, ze is ook acht. Ik ben daar al één keer geweest. (Josef, 8 jaar)

Een kleine tengere jongen komt me pienter vragen of hij ook iets mag zeggen over meisjes, hij is op basis van zijn ervaringen blijkbaar een bepaalde mening toegedaan. *Meisjes wil ik niet. Later ook niet. Omdat een meisje saai is en lui.* Als ik doorvraag waarom hij vindt dat meisjes lui zijn, komt de aap snel uit de mouw. De onderlinge interacties op het thuisfront

hebben hem blijkbaar aan het nadenken gezet. *Thuis speel ik met mijn zusje, en tv kijken. Mijn mama is lui, omdat die eigenlijk niets doet en die kan nog geen auto rijden en dan gaat die nu naar autorijlessen en daarom moet ik nu hier blijven. Mijn mama is gescheiden met mijn papa. Die heeft 200 euro gepikt van mijn mama. Papa kwam mij hier in halen en ik was dan thuis met mijn Nintendo aan het spelen. Dan was hij extra centjes onder haar bed gaan halen uit haar oude handtas, en hij had die dan meegepakt naar zijn huis. Dan had ze daar geen geld meer voor haar auto. Nu moet mijn oma dat betalen, van mijn mama's kant. Als ik hem de vraag stel wat hij later wil worden, begint hij te glunderen. Jari heeft ook al nagedacht hoe hij het aan boord kan leggen. Ik wil later astronaut worden. Omdat ik eens uit de wereld wil gaan en de ruimte wil zien. Ik wil op reis naar de ruimte. Later wil ik geen kindjes omdat ik die moeilijk kan behandelen als ik wil werken, en 's nachts ook. Later ga ik ook een iPhone kopen. Ik denk dat ik die in de Carrefour ga kopen, die grote Carrefour. Daar kost dat niet veel! En ik weet de centjes liggen, onder het bed van mijn mama! (Jan, 8 jaar)*

Omdat Jacqie tussen de regels door aangeeft dat ze niet zomaar alles kunnen doen, vraag ik haar wat ze zou doen als ze plots héél veel geld zou hebben. Ze heeft duidelijk haar ogen niet in haar zakken gestopt. *Als ik heel veel geld zou krijgen, zou ik een beetje aan de armen geven. Die zijn in Brazilië. Dat zie je aan de huizen, alle stenen zijn er afgevallen en de cement is stuk. Mensen zoeken een huis en die vinden stenen en cement op de grond. Ze stelen soms, en soms vragen ze geld bij mensen aan de auto's als ze niets hebben. Ik heb hier veel vrienden, keiveel Braziliaanse vrienden die hier in België zijn. In België zijn er ook arme mensen maar niet zo heel veel. Die hebben wel een klein beetje geld. Mijn papa werkt in een truck voor de post, hij brengt dat naar keiveel landen. En één keer mocht ik mee naar Duitsland in de camion, en Oostenrijk. We hadden zo'n klein televisietje gekocht voor mij, dat was wel veel geld! Later wil ik zangeres worden. En ook kapper. Dan heb ik veel geld! (Jacqie, 8 jaar)*

Ik kom uit Ghana. Ik zit op school op W. (BO-school). Soms ga ik graag naar school, maar meestal is de school saai. De meesters moeten altijd commentaar geven. Soms zeggen ze dingen die ik niet echt gedaan heb, vorige keer was ik gewoon aan het lachen met iemand die grappig was en dan moest ik straf schrijven. Dat is niet eerlijk. Hier kom ik graag. Hier doen we leuke activiteiten en de meesters zijn hier niet streng. (...) Als arme mensen geen huis hebben, moeten ze een kartonnen doos halen om in te slapen. Die mensen zijn arm geworden omdat ze nooit naar school zijn geweest en nooit iets hebben geleerd. Daarom ga ik naar school, daar word je slimmer. Werk is moeilijk, dat weet ik nog niet wat ik kan doen. Mijn papa werkt bij het gezondheidscentrum, mijn mama werkt dichtbij maar ik weet niet waar. Sommige arme mensen gingen nooit naar school en luisteren niet naar hun moeders, ze zitten daar gewoon en dan smijt de mama ze gewoon buiten. En dan vinden ze later geen werk en zijn ze arm, zegt mijn mama. We hebben wel zigeuners op onze school, die zijn echt arm. (André, 11 jaar)

Ik ben Karel. Ik zit in het derde leerjaar. School is een beetje saai en ook een beetje leuk. Altijd studeren! Maar wel soms spelen in de klas. (...) Ik heb twee zussen. Of neen, ik heb eigenlijk drie zussen bedoel ik, één is nog een kleine. Dus nu nog een nieuwe zus er bij. Die weent te veel, zegt mijn mama. Als ik hem vraag wat zijn papa en mama doen van werk, weet hij eerst niet goed wat antwoorden. Mijn papa heeft twee werken in één dag, sporten en koken. Mijn mama zit te luiëren. Die doet niets, soms wel met mijn kleine zus iets. (Karel, 9 jaar)

In de weekend speel ik op de play station, maar in de schooldagen niet. Dan mag ik dat niet. Dan moet ik studeren zeggen mijn mama en papa. Ik ga niet graag naar school, daar verveel

ik mij. Naar school gaan is bij Kenny blijkbaar niet zo'n succesverhaal. Dat boeit me en ik vraag hierop door, Kenny lijkt me een bijzonder leergierige jongen. Voor hem gaan er verschillende betekenissen schuil onder 'willen werken': voor hem is er 'werken in een klas' en 'echt werken', en dat laatste gaat duidelijk samen met zijn toekomstplannen waar maken. *Omdat we altijd moeten werken, werken doe ik niet graag in een klas. Mijn mama en papa werken in de kringwinkel. Ze verdienen daar wel geld, maar niet veel. Als ik veel geld zou hebben, zou ik een villa kopen en zelf mooi maken. De voordeur van ons huis is nu niet mooi, maar ons huis is van binnen fantastisch hé! Onze kamer is vernieuwd, mijn muur is blauw geschilderd en van mijn zus is lichtblauw. Dus echt werken wil ik wel! Zoals in een restaurant, ik zou ober willen zijn. Als ik veel geld heb, kan ik mijn eigen restaurant maken en gasten gaan zoeken. En een Porsche kopen!* (Kenny, 11 jaar)

Als ik een goeie basketter ben later, krijg ik negen miljoen euro per maand. En ook nog die grappigste filmster worden. Ook heel veel geld te verdienen. Ik wil graag speciale schoenen en speciale kleren, zoals Michael Jackson. Om filmster te worden! Maar zingen dat doe ik niet, dat moet iemand anders dan maar doen. En ik ga de arme mensen mee nemen naar mijn huis! Voor komen te eten, dat is gratis. Dan ga ik eten kopen en dan eten ze en dan breng ik ze terug. Ik ga misschien in California wonen, in Amerika. Of in Italië, dan kan ik veel pizza's eten voor weinig geld. En in Rome wonen, de hoofdstad van Italië, heel dicht bij de Pizzatoren wil ik omdat ze daar veel pizza's eten. En trouwen kan ik ook, ik zou zeggen "ik weet dat ik een kieken ben, dus ik vind het ongelooflijk straf dat je met mij wil trouwen". Ondertussen staan er heel wat kinderen samengetroeft te luisteren naar Kenny, groot en klein; ze hangen aan zijn lippen. De meisjes giechelen en rennen weg, ze hebben weer reden om hun kansen op de huwelijksmarkt te overwegen blijkbaar. (Kenny, 11 jaar)

Ik ben 9 jaar. Ik heb 1 broer en twee zussen. Die zijn allemaal kleiner dan mij! Ik woon hier uit de buurt. Mijn mama komt uit Frankrijk en mijn papa uit Marokko. Ik kom elke dag naar hier, alleen niet als het offerfeest is. Hier is leuk, omdat ik heel veel vriendinnen heb en ze helpen als ik het niet begrijp. Thuis heb ik geen kamer voor huiswerk, altijd naar beneden mijn mama helpen in de keuken. Ik heb veel werk met de andere: papfles voor mijn zus, of die van 7 jaar moet ik altijd helpen; of dan als ze niets begrijpt wat $5 + 2$ is 7 . Ik wil later dokter worden, omdat het heel makkelijk is als mijn papa ziek is kan ik hem helpen thuis. Mijn papa werkt in de Ikea in Zaventem, met de auto; soms gaat hij naar zijn zus in Brussel-Schaarbeek. Mijn mama is poetsvrouw, en mijn klein broertje van twee jaar blijft bij die tante van mama en papa. Mijn papa heeft geen geld en mijn mama ook niet. Thuis zorg ik altijd voor de andere kinderen, als mijn mama weg gaat dan moet ik voor hen zorgen. Als ze heel stout zijn, ben ik ook boos op hen zoals mama en dan stoppen ze. (Charlot, 9 jaar)

En er lopen hier geen meisjes rond, het zijn allemaal lelijke jongens. Dat is spijtig, maar ik heb liever mijn ma. Voor mij moet dat niet. Die moeten thuis blijven bij hun thuis. (Tom, 7 jaar)

Babdir heeft duidelijk veel energie, hij loopt aan het begin van de activiteit boven op de kasten en loopt als een wilde jonge hond tussen de stoelen en tafels. Hij laat zich moeïlijk strikken voor een gesprek, maar zijn nieuwsgierigheid wint en hij wil weten welke vragen ik voor hem heb. *Ik heb drie broers. Eén broer is jonger en twee broers zijn groter. Mijn papa brengt brood naar de winkels en mijn mama is de ganse dag thuis, ze werkt niet. Ik wil dokter worden later, een dokter verdient veel geld. Mijn mama moet thuis blijven, voor mijn broers en ik zorgen. Ik doe liefst een toertje doen met mijn papa, dat is zo met de auto en dan terug. De zondag, en de zaterdag hetzelfde. Op school is ook vrije tijd. Het is daar grote speeltijd.*

En nu doe ik voetbal. In een park waar we kunnen lopen, voetballen, en basketten. Met mijn broers. Op straat spelen, dat mag niet van mijn mama en papa. Mijn volgende vraag - En speel je soms met meisjes? – is blijkbaar een schot recht in de roos. Neeeee. Ik speel alleen met de jongens. De meisjes zeggen altijd tegen mij: "Babdir, kom hier! Opruimen!" En ze kletsen mij ook al de tijd. En zo doen ze...met hun gat schudden. En ze dansen! En dat vind jij niet leuk? Maar ze vinden jou misschien sexy? Ze willen met jou trouwen? Nee!! Niet waar!! Nee, neenee, nee. Ik wil niet dat ze verliefd zijn, en dat ze dat allemaal tegen elkaar gaan zeggen! En sommige meisjes zeggen: "kus mij!" Ik ga niet met een meisje trouwen, nooit. Mijn papa maakt altijd ruzie met mijn mama. Maar waarover weet ik niet. (Babdir, 7 jaar)

3.3.4.5. Begrijpbaarheid

Begrijpbaarheid houdt in dat mensen kunnen begrijpen waar een aanbod voor staat, zodat ze hun situatie niet 'uit handen moeten geven' als ze er een beroep willen op doen. Het aanbod moet integendeel bijdragen aan de mogelijkheden om de eigen situatie in de mate van het mogelijke zelf in handen te nemen en te houden.

Ik ben de jongste thuis, die doen niks waar ik aan mee doe en anders moet ik zaterdag ook naar mijn oma zoals zondag. In de grote vakantie ben ik met mijn zussen thuis, maar mijn broer werkt soms. Hij heeft maar twee weken vakantie en wij hebben twee maand. Mijn papa is ook meestal thuis, maar hij gaat meestal bij zijn mama, Nona. Allez, wij zeggen Nona, want oma is Italiaans. In de grote vakantie als ik niks te doen heb, mocht ik met mijn papa mee gaan werken. Maar op zijn werk mag ik gewoon nagels in de juiste zakken steken. En vijzen. En dat zijn dan dozen van 50, 70 of 100. Ik ben maar ene keer geweest. Als ik de zaterdag naar Frank (buurtsport) kom, zijn dat andere dingen hé! Maar ik wil dan wel nog eens gaan schaatsen, ijshockey! Ik ben nog maar één keer met school geweest, en drie keer op mijn bek gekletst! Dus ik wil dat nog eens doen! (Tom, 7 jaar)

Nemo is van Marokkaanse afkomst. *Kijk, daar heeft mijn papa mij genijpt!* Nemo doet eerst zijn broek naar beneden, om dan zijn trui uit te doen en een paar grote blauwe plekken op zijn armen te tonen. Er staan nu ondertussen heel wat kinderen rond ons met grote ogen te kijken. De jeugdwerker die passeert spreekt Nemo hierop aan, en zegt hem zijn kleren onmiddellijk weer aan te doen, want het is koud. Terwijl hij zich weer in zijn kleren wurmt, probeer ik het gesprek een andere wending te geven en vraag hem naar iets waarover hij héél graag wil vertellen. Hij heeft niet veel tijd nodig om daarover na te denken, en toetert in mijn oren: *Ik heb een fiets van mezelf! Ik fiets graag! Naar hier kom ik altijd met de fiets! Hier is het leuk.* (...) Nemo zwijgt plots als een mossel. Hij wil niets meer zeggen. Er zijn ondertussen nog meer kinderen rond ons komen staan, die zich willen moeien in het gesprek. Op dat moment kruipt Nemo op tafel en gaat er boven op staan, wat de aandacht trekt van een jeugdwerker die hem na veel vijven en zessen weer van de tafel af kan laten springen. Als ik na het vieruurtje op zoek ga naar Nemo om het gesprek verder te zetten, hangt hij bijna omgekeerd als een aapje aan het klimrek. Zijn vriend wil meteen mee om zijn verhaal te vertellen, maar Nemo roept luid, ook na herhaaldelijk aandringen van mijn kant: *"ik niet meer! Ik ben hieeeeer!"* ook als we doorgaan naar het gebouw. Als ik later in gesprek ga met de coördinator van de werking om de boodschap van zijn verhaal te doorgronden, schrikt ze dat Nemo iets verteld heeft. Dat doet hij niet snel. Ze vult het verhaal aan, waardoor enkele puzzelstukken op hun plaats vallen. Hij is hier al van toen hij nog een kleuter was, toen reed hij al op grote mensenfietsen door de buurt. Hij woont samen in een gewoon rijhuis met ongeveer 27 mensen, allemaal familie. Hij werd recent doorverwezen naar een BO-school type 3 waar hij nu in het semi-internaat blijft. Op een bepaald moment werd Nemo na de geboorte van zijn

jongste zusje onhandelbaar, zowel op school als in de kinderwerking; en werd ook het vertrouwenscentrum ingeschakeld omdat Nemo werd genepen door zijn papa en gebeten door zijn moeder. Uiteindelijk werd Nemo onder groot verzet van thuis uit doorverwezen naar de type 3 school en het daaraan verbonden internaat. Hierover zegt hij zelf: *Naar school kan ik niet meer met de fiets, moet met de bus naar school [BO-school type 3]. De klassen zitten door elkaar, normaal zit ik al in het derde. Die school waar ik nu ben haat ik! Die juffen en die meesters! Ik moet keiveel keer schrijven, straf schrijven. Ik luister niet. Vroeger ging ik naar een andere school, hier [hij wijst naar de buurt]. Ik ging liever naar daar. Nu is moeilijk met die kinderen, die slagen mij ook altijd, die grote. Die doen dat op school zelf.* Structureel hebben de verschillende familieleden weinig of geen opleiding, geen jobs of wisselende jobs, en ze spreken bijna geen Nederlands maar wel Berbers. De kinderen – de oudste 17-18 jaar en de jongste een baby – slapen allemaal in dezelfde kamer; en moeten werkelijk de straat op uit gebrek aan ruimte waardoor ze veel ronddolen in de buurt en kattenkwaad uithalen zoals over de daken van auto's lopen en andere kinderen in de vuilnisbak steken. (Nemo, 9 jaar)

Als antwoord op de vraag wat Karel liefst doet, beginnen zijn ogen te blinken. *Ik doe liefst voetbal en basketbal. Voetbal is leuk, héél leuk! Ik speel daar al twee jaar, mijn papa heeft dat gevonden. We hebben juist een match gespeeld, we hebben gewonnen, 6-2. (...) Mijn beste vriend is bij mijn ploeg, van op school. En nog andere vrienden. Topspelers zijn wij! Volgende keer word ik keeper! Ik ben ook een topspeler, een beetje. Een keer heb ik iemand gedribbeld. Mooie truc! Liefst voetbal doe ik, ik heb gescoord bij penalty!* Als Karel over voetbal begint te vertellen, komen een paar andere jongens op de bank en op de tafel bij ons zitten en staan, als grote luistervinken. Ook op andere plekken speelt voetbal blijkbaar een belangrijke rol in Karel's leefwereld. Die interesse is voor hem blijkbaar ook gelinkt aan vrienden maken en hebben. De kinderwerking heeft voor Karel blijkbaar een gemengde betekenis als ik hem daarnaar vraag, maar toch kan hij die tijd die hij daar doorbrengt naar zijn hand zetten door die ruimte te benutten in functie van gedeelde interesses. *Hier is saai. Ik kom drie keer op de week, alleen als het school is. Dan moet je direct uw boekentas in de rekken steken, handen wassen, in de rij staan aan de deur van de keuken. Voor een vieruurtje. Ik vind het niet gezellig, omdat iedereen zo schreeuwt en vecht en vuile woorden zegt. Maar ik heb wel echte vrienden hier, een paar. Die willen mij als vriend voor mijn voetbal.* (Karel, 9 jaar)

De jeugdwerkster geeft een knikje in mijn richting, stilzwijgend signaal dat ik hem kan proberen vragen te stellen. Ze weet niet dat Rob bij het gesprek met André al de kat uit de boom gekeken heeft, en me nu dan ook herkent. Hij is nu toch niet meer zo weerbarstig, en zegt meteen nogal agressief dat hij ook wel eens eerst zelf iets wil vragen. Verder in het gesprek moet ik hem zeer veel vragen stellen vooraleer hij uit zijn woorden geraakt. *Ik moet op internaat van hier. Waarom is dat? Ik wil dat niet! Ze zeggen omdat ik heel stout was, ook op school. Dat staat er in dat ene document, die andere mevrouw van het CLB. Die haat ik. Eerst vijf weken op internaat, dan drie maanden, en nu binnenkort moet ik weer voor een paar maanden. Anders was het Jeugdrechtbank, ofwel was het vijf weken op internaat. Dan moet ik voor mijn gedrag om wat te beteren weer op internaat. Anders moet ik zeven jaar op internaat, en dat wil ik niet.* Ik kan Rob niet meteen uitleggen waarom dat is, dat zeg ik hem ook. Later ga ik bij de jeugdwerkster vragen wat de context van het verhaal is. Blijkbaar woont Rob bij zijn natuurlijke moeder, die hier in de werking gezien wordt als een vrouw die in generatiearmoede leeft. Er zijn veel problemen bij hem thuis, en problemen op school, en op basis daarvan werden Rob en zijn moeder via het CLB onder druk doorverwezen, en moet hij periodes op internaat. Ik probeer verder te vragen, wat is zijn perspectief op de situatie? *Ik heb wel een goeie band met mijn mama, maar dat zien ze niet. Als we hier stout zijn, moeten*

we op internaat. Gewoon dat ik soms niet luister omdat ik geen zin heb. Dan maak ik mijn huiswerk niet, en dan maak ik dat rap in de bus. Mijn mama wilt dat ook niet, maar het moet wel. (Rob, 12 jaar)

Tijdens de vakantieperiode loopt het in de leeftijdsgroep met Sam (11 jaar) en Sandy (10 jaar) – broer en zus - op het speelplein uit de hand. De jongen wordt mee op aangeven van de verantwoordelijke van het speelplein voor een korte periode geplaatst door het Comité, in afwachting van een langere periode van plaatsing. In tussentijd blijft zijn zus Sandy naar de speelpleinwerking komen, en Sam mag ook de laatste twee weken van augustus terug aansluiten bij de speelpleinwerking. Uit een gesprek met hun vader enige tijd daarna blijkt dat hij het voor Sam niet zo'n verbetering vindt. *Dat is niet zo'n goede zaak voor Sam, niet in mijn gedacht alleszins. Ik heb nu vanmorgen nog een gesprek gehad, met mijn ex er bij en twee madams van het Comité. Ze zitten in co-ouderschap bij ons, elk een week en dan in het weekend komt Sam naar huis. Het is niet de eerste keer dat Sam geplaatst wordt, hij is al geplaatst geweest in K. Nu weer verkast naar een ander ding, ik vond dat echt geen goed gedacht, want ik vond dat hij daar goed zat in dat vorige. De vriend van mijn ex had dan besloten om hem daar uit te halen, omdat hij zijn beklag had gedaan, maar ze zijn ook al uit elkaar achter nog geen jaar. Die jongen wordt altijd maar versmeten. Dat is geen werk. Twee uur wachten aan het buskot na het weekend, alles samen is dat zes uur voor hem en heel je dag is weg. En dan in het weekend thuis, dat is hij zo grof, wat die daar allemaal leert. Ik zal anders eens een voorbeeld geven. Sandy zat hem hier van 't weekend te plagen en ze zei: "Met je pietje van 1,3 cm..." En zo zei hij: "Ik ga hem anders eens in je bek steken, dan weet je subiet hoe lang dat ie is." 11 jaar oud. Het gebeurt dat ik ze langer of een week heb ook hoor. Omdat het soms een beetje te veel wordt voor haar. Voor mij ook hoor, de helft van de tijd. Dan moet hij iets te doen hebben, dat hij niet thuis zit en hem verveelt of op straat loopt. 't Speelplein is wel te doen, dat blijft altijd hetzelfde. (vader van Sam, 11 jaar)*

3.4. Synthese van de bevindingen op basis van het belevingsonderzoek bij kinderen en ouders in armoede

---

Het perspectief van kinderen en hun ouders toont dat vrijetijdsparticipatie een belangrijke ondersteuning kan betekenen, maar dat is niet per definitie het geval. Een belangrijk aandachtspunt is de aansluiting bij de concrete situatie en de vragen van ouders en kinderen: de vraag van ouders om de zorg voor een 'goede' opvang voor hun kinderen te delen en de vraag van kinderen om zich in deze opvang 'thuis' te kunnen voelen, vrienden te maken, nieuwe en andere dingen te ontdekken en te leren (zien), essentiële en existentiële vragen te kunnen stellen om nieuw perspectief in hun actuele situatie en in hun toekomst te brengen,... Vrijetijdsparticipatie van kinderen in armoede moet in die optiek gerelateerd worden aan de manier waarop de vrije tijd – en vrijetijdsparticipatie - van een diversiteit van kinderen vorm krijgt in onze samenleving. In dit licht is het nodig het debat over vrijetijdsparticipatie van kinderen ook te kaderen in een ruimer debat over de participatie en de opvoeding van kinderen en de ruimte die hiervoor maatschappelijk beschikbaar is.

De vraag tot aansluiting bij de concrete leefwereld van kinderen en ouders (of opvoedingsverantwoordelijken) houdt in dat een vrijetijdsaanbod uitgebouwd moet worden vanuit de kennis van, en het engagement voor, een diversiteit van particuliere situaties. De diversiteit aan trajecten die ouders en kinderen afleggen staat wars van alle mogelijke

sectorale en methodische verkavelingen die we maken in ons jeugd-, welzijns-, cultuur- en/of sportbeleid. Het vrijetijdsaanbod moet in die zin een basisaanbod zijn waar ouders en kinderen terecht kunnen, en moet integraal onderdeel vormen van het lokaal sociaal beleid. We komen daar in de algemene synthese op terug.

De vraag hoe we kinderen en hun ouders kunnen toeleiden naar het bestaande aanbod moet dus minstens vooraf gegaan worden door de vraag in welke mate dat aanbod aansluit (en kan aansluiten) bij de concrete situaties waarin gezinnen leven. Dat uitgangspunt vraagt van de diverse voorzieningen in het sociaal beleid een actieve openheid naar elkaar en de bereidheid om sectorale en methodische grenzen te overstijgen. De hefboomfunctie kan niet lineair toegewezen worden aan een specifiek aanbod en/of interventie, maar ligt precies in de verbindingen die gemaakt worden tussen verschillende basisvoorzieningen en sectoren die hun eigen finaliteit radicaal in vraag durven stellen. Die verbindingen moeten vertrekken vanuit de concrete kennis van de leefwereld van kinderen en hun ouders. Pas dan kunnen ze een hefboom zijn naar maatschappelijke emancipatie, zoniet kunnen ze evenzeer beklemmend of controlerend werken en zelfs bestaande processen van marginalisering en sociale uitsluiting bestendigen of verscherpen. Het bewustzijn dat die beide mogelijkheden altijd reëel zijn, toont ons dat concrete analyse, reflectie en een constante verbinding tussen praktijk, beleid en onderzoek nodig zijn. Zoals ook geïllustreerd werd in de cartografie (zie deel II) is die kritische reflectie niet enkel nodig voorafgaand aan een interventie, maar moet deze ook en vooral een spiegel bieden voor het sociaal beleid om de impact op concrete situaties van kinderen en hun ouders in vraag te stellen.

In dit onderzoek wordt ook duidelijk dat de betekenis van vrijetijdsparticipatie als mogelijke hefboom naar armoedebestrijding zeker ook gesitueerd moet worden in drie kwaliteitscriteria die doorgaans iets minder aandacht krijgen: beschikbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid. Vanuit die criteria wordt aandacht voor de manier waarop vrijetijdsparticipatie ruimte creëert en een forum biedt voor kinderen en ouders om ook ruimere ervaringen bespreekbaar te stellen van cruciaal belang. Vrijetijdsparticipatie is geen hulpverlening en kan of moet dit ook niet zijn. Vrijetijdsparticipatie biedt wel een spiegel voor wat er zich afspeelt op andere levensgebieden in de niet-vrije tijd (arbeid, hulpverlening...), maar kan ook enkel in het licht van die niet-vrije tijd begrepen worden. Vrijetijdsparticipatie van kinderen kan dus niet los gezien worden van de opvoedingssituatie van kinderen en van de zorg van hun ouders om de opvoeding van hun kinderen zo goed mogelijk te verzekeren. Beschikbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid zijn daarom essentiële kwaliteitscriteria. Ze kunnen uiteraard niet gerealiseerd worden wanneer een aanbod niet tegelijk ook bereikbaar en betaalbaar is.

IV. Synthese en beleidsaanbevelingen: een actuele ‘derde milieu benadering’ als verruimend perspectief op vrijetijdsparticipatie?

4.1. De versteende pedagogiek van het ‘sociaal werk’

Eén van de zaken die ons het meest frappeerde grijpen we aan als uitgangspunt voor deze algemene synthese: de schijnbare onvermijdelijkheid van het aanbodgerichte denken. We lijken in het sociaal werk (en daarmee doelen we op de brede definitie van *sociaal* werk: alle voorzieningen die zich bevinden op de wisselwerking tussen individu en samenleving) een onbedwingbare neiging te hebben om maatstaven te introduceren. We praten over ‘regulier’ en ‘niet-regulier’. Dat soort hiërarchisch denken illustreert in feite de sterke wil om pedagogisch na te denken over sociaal werk. Sociaal werk moet mensen ‘*positief ondersteunen*’ en heeft duidelijk de ambitie om meer te doen dan ‘*preventief afschermen*’ of ‘*curatief tussenkomen*’. Dat is op zich een legitieme bekommernis. Het probleem met dit denken is echter dat de pedagogiek van het sociaal werk vereenzelvigd wordt met de methodiek. De pedagogische kwaliteit van voorzieningen wordt losgekoppeld van het handelen, het tussenkomen in de situatie van, en werken met de mensen (in dit geval de kinderen en hun ouders) waar het over gaat.

Dit methodische denken verbergt de introspectieve machtsverhoudingen in het werkveld, maar houdt ook de blik af van het concrete pedagogische werk. We vinden het terug in alle domeinen, maar we herkennen het sterkst in die sectoren en werkvormen die aangesproken worden op hun *maatschappelijke relevantie*. Die maatschappelijke relevantie laat zich schijnbaar moeilijk anders uitdrukken dan in concrete, meetbare resultaten op het vlak van individuele sociale integratie. Waar sociaal werk zich beperkt tot ‘preventief afschermen’ of ‘curatief tussenkomen’ zijn die resultaten nog vrij duidelijk aantoonbaar, maar hoe meten we de resultaten van ‘positief ondersteunen’? Het is een eeuwige discussie waar we niet uit geraken wanneer we binnen dat hiërarchische, continuümdenken van positief ondersteunen, over preventie tot en met curatief blijven denken. De vaststelling is dan immers dat ‘sociale uitsluiting’ gepaard gaat met non-participatie aan het bestaande positief ondersteunende aanbod. *Non-participatie wordt vervolgens echter niet gezien als een van de vele problemen die gepaard gaan met uitsluiting, maar als de oorzaak van de uitsluiting* (Colley & Hodkinson, 2001). Dat leidt tot een nog-wat-meer-van-hetzelfde-logica en een versterking van het methodische, hiërarchische discours. We leveren extra inspanningen om de bereikbaarheid en betaalbaarheid van het bestaande aanbod te verbeteren en de toeleiding van kansengroepen te maximaliseren.

De ambitie om het positief ondersteunende aanbod maatschappelijk te valoriseren leidt op die manier tot een discussie in beleid, praktijk en onderzoek waarin gefocust wordt op toeleiding en doorstroming. Dat ook bruikbaarheid, begrijpbaarheid en beschikbaarheid essentiële kwaliteitskenmerken zijn die niet vasthangen aan een aanbod, maar vorm krijgen in de relatie tussen aanbod en gebruiker valt op die manier buiten de horizon van sociaal werk. De pedagogiek van het sociaal werk is als het ware versteend tot een methodiek.

Uit de geschiedenis van het jeugdwerk leren we dat intense participatiebevorderende maatregelen die worden ingevuld als toeleiding naar het ‘reguliere’ aanbod leiden tot individuele successen, maar evengoed tot de installatie van een ‘kwetsbaar’ circuit (Coussée, 2006). Een circuit dat jeugdigen aantrekt die niet deelnemen aan het bestaande aanbod, maar

er niet in slaagt om die jeugdigen toe te leiden naar dat reguliere aanbod. Dit ‘toeleidingssyndroom’ is stevig verankerd in het Vlaamse jeugdbeleid met het in voege treden van een officieel overheidsdiscours waarbij het zogenaamde algemene jeugdwerk het statuut kreeg toegekend van ‘regulier’ jeugdwerk. Het bestaande (doelgroepspecifieke) ‘jeugdwerk-op-maat’ werd geleidelijk aan hergeorganiseerd. De toenmalige ‘algemene’ hulpwerken voor het jeugdwerk (chiro, scouting) kregen het hoogste statuut. Het doelgroepspecifieke jeugdwerk transformeerde zich tot algemeen jeugdwerk (met de KLJ als meest recente voorbeeld) of zijn nu zelf ‘hulpwerken’ geworden, gericht op toeleiding van specifieke doelgroepen naar het algemene jeugdwerk.

Sindsdien kampt het jeugdwerk met een doorstromingsambitie die vaak gezonde vormen aanneemt (hoe kunnen we de grenzen van onze werking opengooien), maar even vaak leidt tot verkrampde reacties van zowel het ‘reguliere’ werk als het zogenaamde jeugdwelzijnswerk. Vanuit ‘reguliere jeugdwerk’ wordt aangegeven dat de vrijwilligers niet opgeleid zijn om de ‘doorstromers’ op te vangen. Het geprofessionaliseerde jeugdwelzijnswerk maakt haar beklag dat de mogelijkheid om ‘echt positief te ondersteunen’ begrensd wordt door de nadruk op doorstroming. Een te restrictief, output gericht beleid leidt trouwens tot cherry-picking (werken met de ‘gemakkelijk bereikbare en aanspreekbare jeugdigen’) en nieuwe uitsluitingsmechanismen (degenen die niet geholpen kunnen, willen of mogen worden, verdwijnen helemaal uit beeld en zijn slechter af dan zonder dit beleid). Degenen die wel ‘geholpen’ worden en doorstromen, dreigen overigens hun ondersteuning te verliezen. Deze mechanismen zijn ook herkenbaar in de sociaal-culturele sector (zie bv. de beschrijving van het Domo-KAV project in Leuven in hoofdstuk II). Het vertalen van maatschappelijke relevantie in termen van output verdoezelt trouwens de pedagogische meerwaarde van dergelijke cross-overs tussen diverse werkvormen (Vos, 2003).

Doorheen de geschiedenis zien we meer dan één poging om te ontsnappen aan het toegankelijkheidsdilemma door de grenzen van de jeugdwerksector te verruimen. De bredeschool beweging van de 1970s is daar maar één voorbeeld van.

Terecht werd in het verleden en vandaag opnieuw aandacht gevraagd voor de bredere leefwereld van kinderen. Jeugdwerk is maar één mogelijke context waarin kinderen gesocialiseerd worden, hun identiteit ontwikkelen, sociale verbanden aangaan, ... We moeten ook aandacht hebben voor andere socialisatiecontexten in de bredere vrije tijd. Op die manier komen cultuur en sport in beeld. De cruciale vraag die naar voor komt in dit onderzoek is of we dezelfde methodisch-hiërarchische denkwijze willen introduceren in cultuur en sport. We gaven al het voorbeeld van het KAV-Domo project. Een aantal respondenten geeft aan dat dit ook op het vlak van sport wel het geval is. De inspanningen op het terrein van buurtsport (geïnitieerd door de Koning Boudewijnstichting) bijvoorbeeld worden overgenomen door vele lokale besturen en lijken in dezelfde logica terecht te komen waarbij de maatschappelijke relevantie afgemeten wordt in termen van toeleiding en doorstroming.

We krijgen een bredere ‘**derde milieu benadering**’, maar de uitbreiding is in eerste instantie methodisch. We breiden de individuele toeleidingsstrategieën uit, maar de vraag naar de betekenis van het bestaande aanbod (op individueel en maatschappelijk niveau) blijft buiten beeld. Dat blijkt niet alleen uit ons onderzoek, maar werd ook beschreven in ander onderzoek (bv. Vonck & Résimont, 2008).

Een van de vragen we in deze synthese dan ook vooropstellen is hoe de verschillende domeinen van elkaar kunnen leren overheen het uitwisselen van good practices op het vlak

van individuele toeleidingsstrategieën? De geschiedenis van het jeugdwerk - één van de, zonet dé sector waar het 'positief ondersteunend' denken in termen van toeleiding vorm kreeg - kan op dat vlak bijzonder inspirerend zijn.

4.2. De versteende pedagogiek van het jeugdwerk

Nu de legerdienst is afgeschaft, vind ik dat ze scouting zouden moeten verplichten. Niet alleen voor de fysieke ontplooiing van jongeren vandaag, maar ook om een betere maatschappij te creëren. In de scouts worden immers je sociale competenties bevorderd, leer je rekening houden met anderen en niet egocentrisch je eigenbelang op de eerste plaats te stellen.' (Verreyken, 2010: 103).

Studio 100 topman Hans Bourlon pleit in het recente boek naar aanleiding van 100 jaar Scouts en Gidsen Vlaanderen om scouting te verplichten voor iedereen. Een statement dat, vanuit de beste bedoelingen, het aanbodsgestuurde denken in het jeugdwerk versterkt. Het valt overigens te betwijfelen of we een betere maatschappij kunnen creëren via een meer efficiënte individuele opvoeding. Het fundamentele probleem zit hier bovendien in de decontextualisering: scouting werkt, ongeacht de achtergrond van kinderen en jongeren.

In hetzelfde boek stelt VRT-journaliste Machteld Libert: *'Ik ben opgevoed in een vrij streng katholiek gezin, maar elke zaterdag van 14 uur tot 17 uur mocht en kon ineens alles. Dat was een heerlijk bevrijdend gevoel.'* (Verreyken, 2010: 125). Daar zit het hem: jeugdwerk moet kinderen en jongeren bevrijden, uitdagen, dingen mogelijk maken die ze anders niet zouden kunnen doen, op school of thuis. Dat bevrijdend gevoel kan niet voor iedereen hetzelfde zijn aangezien de situaties waarin kinderen en jongeren opgroeien niet voor iedereen gelijk zijn. Dat blijft een open vraag: Hoe flexibel is het aanbod van een jeugdbeweging om een 'bevrijdend' aanbod te formuleren ten opzichte van thuis en school, gegeven de wetenschap dat de diversiteit aan situaties waarin kinderen en jongeren leven en leren enorm groot is?

Duidelijk is dat er geen standaardaanbod te ontwerpen is dat voor alle kinderen en jongeren bevrijdend kan werken. Jeugdwerk kan dan ook niet anders zijn dan een permanente zoektocht om aansluiting te vinden bij de leefwereld van kinderen en jongeren. Een doelgroepgericht jeugdwerklandschap is vanuit historisch perspectief niet 'oneigenlijk', integendeel. Dat betekent uiteraard niet dat jeugdwerk kinderen en jongeren moet opsluiten in die leefwereld. Jeugdwerk moet zichzelf niet isoleren op een eiland. Het gaat erom kinderen te ondersteunen in hun oriëntatie op de hen omringende samenleving. Dat is anders dan kinderen toeleiden naar een standaardaanbod geïnspireerd door ideale ontwikkelingstrajecten. Waar dat toe leidt kunnen we leren uit onze geschiedenis. Ook vandaag zien we die hardnekkige tendens om te 'regulariseren'. Zelfs binnen dat niet-reguliere jeugdwerk wordt dan gesproken over 'regulier jeugdwerk' . Vooral werkingen die de grenzen van het derde milieu overstijgen, worden dan geïnterpreteerd als niet-regulier (werkingen die zich richten op gezinnen in plaats van op de kinderen, werkingen die heel actief zijn op school, ...). Dat schijnbaar onvermijdelijke aanbodsgestuurde denken, kan enkel gecounterd worden door een hernieuwde vermaatschappelijking van jeugdwerk. Jeugdwerk moet starten waar kinderen en jongeren zijn, niet waar wij willen dat ze uitkomen.

De vraag is of we in die vernieuwde vermaatschappelijking van 'het werken met jeugd' de beleidsdomeinen van sport en cultuur zullen meeslepen in een onveranderde versteende pedagogiek. Of zullen we barsten slaan in die pedagogiek, zodat we die kunnen laten

afbrokkelen en vanuit het puin iets nieuws opbouwen (dat na verloop van tijd ongetwijfeld opnieuw zal verstenen en verbrijzeld zal moeten worden)? We haalden het doorheen het onderzoeksrapport op verschillende momenten aan: er zijn een aantal maatschappelijke tendensen die ons optimistisch dan wel pessimistisch kunnen stemmen, maar we moeten ze in elk geval onder ogen zien. Zoals diverse respondenten doorheen het onderzoek ook aangaven: de decentrale organisatie van ons sociaal beleid laat onze aandacht voor de impact van ruimere maatschappelijke tendensen wel eens verslappen.

4.3. De nieuwe maakbaarheid en de functionaliteit van het derde milieu

Schuyt schreeft het al in 1991: de nieuwe samenleving valt te maken door volop en niet-aflatend in te zetten op vernieuwing. Deze nieuwe maakbaarheid is anders dan de oude sociaal-democratische maakbaarheidsgedachte waarbij herverdeling centraal stond. De overheid heeft steeds minder te zeggen over de inrichting van de samenleving. Bestuursvraagstukken worden gedecentraliseerd, (her)verdelingsvraagstukken worden overgelaten aan de markt. Des te sterker wordt de aandacht gericht op het gedrag van mensen en op de waarden en normen die zij koesteren. Sociaal beleid wordt ingepast in een breed maatschappelijk project gestuurd door 'sociale ingenieurs'. Dat gaat gepaard met een afbraakproces in de naar hún beeld en gelijkenis om te vormen maatschappelijke velden: onderwijs, welzijn, gezondheid, cultuur, ... allemaal moeten ze onrechtstreeks bijdragen aan de armoedebestrijding door het beïnvloeden van het gedrag en de cultuur van de individuele burger. Opvallende eigenschappen die Schuyt identificeert zijn: het geen oog hebben voor de gevolgen van de eigen interventies, het afbreken van weerstand en traditie en weinig aandacht voor continuïteit in organisaties.

In het onderzoek vinden we tal van voorbeelden die deze maatschappelijke tendensen illustreren. Sociaal werkers die heel goed aanvoelen hoe ze wegtrekken en/of weggetrokken worden van de eerste lijn, de protocollisering en modularisering van sociaal werk, ... Het veld van het sociaal werk is sterk verkokerd, ondanks alle netwerkvorming en integrale hulpverlening. In het 'belevingsonderzoek' bij de sociaal werkers kwamen we keer op keer bij het punt dat sociaal werkers zelf aangeven dat hun mandaat scherper afgebakend wordt dan voorheen, alle netwerkvorming en afsprakennota's ten spijt. Het lijkt steeds moeilijker om de verbinding te maken tussen de leefwereld van mensen en de maatschappelijke betekenis van cultuurparticipatie, opvoedingsondersteuning, taal- en leesbevordering, ... We lijken de discussie verlegd te hebben van toegankelijkheid van de samenleving naar de toegankelijkheid van sociaal werk. Het nog steeds populaire adagio, ook in sociaal werk kringen, dat we ons eigen werk overbodig moeten maken; voorkomt dat sociaal werk kan gezien worden als een basisvoorziening. Sociaal werk wordt dan verengd tot een transitzone in functie van toeleiding.

In navolging van het onderwijs uit deze nieuwe maakbaarheid zich ook in het 'werken met jeugd in de vrije tijd' in een sterk competentiedenken. Jeugdwerkvoorzieningen worden competentiecentra die moeten bijdragen tot het verwerven van individuele competenties die de integratie in onderwijs en de daaruit volgende positieverwerving op de arbeidsmarkt vlotter moeten doen verlopen. Het wordt overigens steeds moeilijker om die ontwikkelingen kritisch te bevragen. Ook internationaal zien we datzelfde fenomeen. Illustratie daarvan is de recente discussie in Engeland tussen jeugdwerkonderzoeker Bernard Davies (What kind of youth work do we want in the future) en Fiona Blacke van de National Youth Agency (The question is not what type of youth work will there be, but will there be any at all). De methodische

identiteit van ons jeugdwerk lijkt niet bestand tegen de nieuwe maakbaarheid. De ‘positief ondersteunende’ kracht van het jeugdwerk (en bij uitbreiding van het ‘reguliere aanbod aan sport en cultuur’) mag dan wel een verworven goed lijken, maar het niet-reguliere aanbod lijkt bedreigd in haar bestaan en wordt teruggedrongen in een preventieve rol die extern gedefinieerd wordt vanuit de twee andere pijlers in het jeugdbeleid: voorkomen dat jeugdigen uitvallen uit het onderwijs en voorkomen dat jeugdigen instromen in de jeugdzorg.

4.4. Jeugdwerk: sociaal pedagogisch ‘werken met jeugd in de vrije tijd’?

4.4.1. De identiteitsdiscussie in het jeugdwerk: een momentum?

De identiteit van het jeugdwerk is de voorbije 100 jaar nooit van de agenda verdwenen, maar staat het laatste decennium heel hoog op de beleidsagenda, in Vlaanderen (zie congressen van Steunpunt Jeugd en Uit de Marge) en Europa (zie de studies over de Socio Economic Scope en de grote aandacht voor the history of youth work).

De sterktes van het jeugdwerk worden beklemtoond: vertrouwensrelatie, hoog bereik, flexibiliteit, aanspreekbaarheid, vrijwillige deelname, ... De zwaktes (heeft jeugdwerk een sterk verhaal, komt het daarmee naar buiten?) en bedreigingen (afhankelijkheid van lokale subsidiegevers, steeds meer gestuurd door projectsubsidies en focus op outcomes) tonen dat deze sterktes van het jeugdwerk het ultieme instrument maken in de strategie van de nieuwe maakbaarheid. Het hanteren van vrij abstracte concepten (empowerment, emancipatie, toegankelijkheid, ...) die evengoed deel uitmaken van een discours dat past binnen die nieuwe maakbaarheidsstrategie versterken die bruikbaarheid van het jeugdwerk als instrument in de realisatie van de nieuwe samenlevingsordering. Het jeugdwerk wordt dan wel toegankelijker voor kinderen en jongeren, maar is het ook voor hen bruikbaar, begrijpbaar en beschikbaar? Heeft jeugdwerk de ruimte om te vertrekken vanuit de leefwereld van kinderen en jongeren in al hun diversiteit?

Het jeugdwerk heeft het moeilijk om haar positie te bepalen tegenover die maatschappelijke tendensen. Het houdt krampachtig vast aan een verworven, methodische identiteit. Het pleidooi om die identiteit open te trekken, lijkt veeleer bedreigend dan dat het mogelijkheden opent. Het ‘reguliere’ jeugdwerk en het jeugdwerk met ‘bijzondere’ doelgroepen vinden elkaar dan ook niet. Het jeugdwelzijnswerk gaat aarzelend mee in de maatschappelijke druk om kinderen en jongeren individueel toe te rusten voor de risicosamenleving.. Het zogenaamde algemene jeugdwerk houdt zich wat afzijdig en wil op die manier haar jongerenbepaaldheid vasthouden.

De opvoedingsmilieus waarvan het jeugdwerk zich geëmancipeerd heeft, reiken de hand naar het jeugdwerk. Het jeugdwerk aarzelt en wellicht terecht. Het onderwijs, en bijvoorbeeld ook de bijzondere jeugdzorg, worden weliswaar op hun *methoden* bevraagd, maar hun *maatschappelijke relevantie* staat niet (of in elk geval niet sterk) ter discussie. In het jeugdwerk lijkt het net omgekeerd. Prima en heel bruikbare methoden, maar kunnen die niet net zo goed of zelfs beter toegepast worden op maatschappelijk meer urgente domeinen als onderwijs en hulpverlening?

Werken met jeugd in het derde milieu (of het nu gaat om sport, cultuur of jeugdwerkmethoedieken?) heeft het moeilijk om het statuut te verwerven van basisvoorziening en meer te zijn dan ‘preventie van’ en ‘toeleiding naar’?

De bevindingen uit het onderzoek met kinderen en ouders (cfr. deel III) wijzen niettemin op het belang het vrijetijdsmilieu te zien én als een opvoedingsmilieu én als een milieu bij uitstek waarin de opvoedingsverantwoordelijkheid van de ouders ondersteund moet worden vanuit de opvoedingsverantwoordelijkheid van ook de gemeenschap. Dit vergt de erkenning van begeleiding in het derde milieu als een belangrijke sociaal beleidsdoelstelling, refererend naar de erkenning van het recht op sociale en culturele ontplooiing als belangrijke dimensie in een menswaardig bestaan. Jeugdwerk is in dit licht niet te herleiden tot een vrijetijdsaanbod, het is tegelijk een basisvoorziening.

4.4.2. De brede school als ‘oplossing’?

Naar aanleiding van de voorstelling van het vorige jeugdwerkonderzoek toegespitst op de jeugdbeweging (De Pauw et al., 2010) werd nog maar eens benadrukt dat de brede school de oplossing is voor het gebrek aan diversiteit in en slagkracht van het jeugdwerk. Heel wat jeugdwerkers zien dit als een kans. Dat werd ook bevestigd door diverse sociaal werkers in het onderzoek.

Los van de vaststelling dat de brede school als concept een wel heel verscheiden invulling krijgt in de praktijk, blijft de eerste vraag op welke manier de opvoeding van jeugdigen wordt benaderd. Ook brede scholen kunnen zich vanuit een breed samenwerkingsverband heel eng focussen op het bevorderen, monitoren, beheersen, controleren, ... van de individuele, ideale ontwikkeling van kinderen. Op welke manier kan jeugdwerk daarin functioneren? Ongetwijfeld zal het jeugdwerk een vrij stevige positie verwerven en wel vanuit diverse functies: opvang, organisatie van de vrije tijd, en remediëring via informele leertechnieken.

Het jeugdwerk krijgt dan een identiteit die past in het kader van ‘social engineering’ en de nieuwe maakbaarheid. Zijn dat de competenties die we willen voorbehouden zien aan het werken met jeugd in de vrije tijd? Zullen we daarmee mattheüseffecten tegengaan? Ongetwijfeld voor een stukje wel. Zullen we structurele uitsluitingsmechanismen tegengaan? Ongetwijfeld zullen we een aantal individuen daar wel overheen tillen. Als we echter voortgaan op de mechanismen die het onderzoek blootlegt, dreigen we hoogstens nog-wat-meer-van-hetzelfde te zullen bieden.

4.4.3. Een sociaalpedagogische identiteit verwerf je nooit alleen

Jeugdwerk is niet autonoom in de zin van een eiland in de samenleving. Jeugdwerk moet van dat eiland af wil het ook haar maatschappelijke betekenis serieus nemen. De angst voor instrumentalisering is terecht, maar kan enkel gekeerd worden door het beklemtonen van de eigen finaliteit. De vrije tijd lijkt niet zo vrij. Zowel sociaal werkers als kinderen en ouders geven aan dat de vrije tijd volgestouwd wordt met maatschappelijke verwachtingen. Jeugdwerk is informeel leren, dat is niet hetzelfde als formele leerdoelstellingen nastreven op een informele manier.

Zowel sociaal werkers, ouders als kinderen benadrukken (zie ook Buyschaert et al., 2010) dat kinderen open bloeien door deel te nemen aan culturele activiteiten, door zich uit te leven via sport, door mee te gaan op een kamp, ... Ze komen in een andere omgeving, maken

kennis met andere kinderen, andere levenshoudingen, andere inzichten, ... Het maakt zelfs vaak ook hun ouders sterker eens ze die drempel hebben overwonnen.

Het creëren van mogelijkheden om sociale relaties uit te bouwen die keuzes beïnvloeden, waarden vormen, ervaringen mogelijk maken en betekenis geven, ... zonder dat de uitkomsten vooraf vast liggen (Bullock et al., 2010), kan gezien worden als sociaalpedagogische identiteit. Het is die *eigen finaliteit van het sociaalpedagogisch werk in het derde milieu* die zo vaak wordt (h)erkend door alle betrokkenen, maar die blijkbaar zo moeilijk los kan gedacht worden van toeleiding naar het bestaande aanbod. Zeker als het gaat over kinderen in armoede moeten we vaststellen dat het bestaande aanbod hen wel toegang biedt tot maatschappelijke hulpbronnen, maar niet voldoet aan de basisvoorwaarden op het vlak van begrijpbaarheid, beschikbaarheid en bruikbaarheid en hen dus niet de nodige handvatten biedt om zich te ontplooien.

Veel sociaal werkers (h)erkennen de kloof tussen aanbod en leefwereld, maar tonen zich vrij machteloos wanneer het erop aankomt om beleid en praktijk radicaal te herdenken. Het helpt ons wellicht om de competenties die kunnen verworven worden in het derde milieu ook een eigen gezicht te geven? Münchmeier (1991) heeft het over biografische, institutionele en politieke competenties.

- *Biografisch*: Doorheen sociale relaties worden waarden opgebouwd, keuzes beïnvloed en ervaringen worden mogelijk gemaakt en krijgen betekenis in de eigen levensloop en toekomstperspectieven, bepalend voor de identiteitsontwikkeling en het zelfbeeld.
- *Institutioneel*: Alle contexten waarin kinderen zich begeven hebben specifieke kenmerken met sociaal geconstrueerde regels en verwachtingen. Die bepalen het gewenste gedrag en dus ook de mogelijkheden om te leren en zich te ontwikkelen (zie ook Bullock, et al., 2010). Doorheen diverse recente onderzoeken met kinderen in armoede (zie ook Buysschaert et al., 2010; Laforce & Vandewiele, 2010) wordt het immense belang van de school geduid in de spiraal van maatschappelijke uitsluiting. Jeugdwerk (in brede zin als ‘sociaal pedagogisch werken met jeugd in het derde milieu’) kan bijdragen tot institutionele vaardigheden die kinderen helpen de werking (de grammatica) van de school te begrijpen, maar jeugdwerk heeft uiteraard ook een autonome betekenis (en ook meerwaarde t.o.v. de school) inzake het ondersteunen van democratisch burgerschap.
- *Politiek*: Evengoed heeft het jeugdwerk de missie om, samen met en mede vanuit het perspectief van kinderen en jongeren, de denkbeelden en aannames die onze samenleving mee bepalen te analyseren. Ook de toegang tot maatschappelijke hulpbronnen maakt deel uit van deze analyse. Uiteindelijk hoort ook het mobiliseren tot en het ondersteunen van maatschappelijke actie tot de sociaalpedagogische opdracht van jeugdwerk.

Elk van die competenties heeft duidelijk een individuele en een eerder collectieve component. Het groepsaspect is uiteindelijk –zo blijkt ook uit het onderzoek- een wezenlijk onderdeel van het jeugdwerk. Samen met de begeleiding is dat het aspect dat jeugdwerk, sport, cultuur, ... leuk maakt. Dat is ook vaak wat leren in de vrije tijd mogelijk maakt. Andere centrale aspecten die naar voor kwamen in dit onderzoek, maar ook behoren tot het standaardrepertorium van sociaalpedagogisch werken met jeugd zijn de klemtoon op: learning by doing, vrijwillige deelname, en begeleiders als mensen die luisteren, zelf leren, gezag aanwenden om leren mogelijk te maken, niet om te controleren.

4.5. Perspectieven voor de toekomst?

Het onderzoek heeft een aantal argumenten aangereikt om het doorstromings- en toelidingsdiscours te overstijgen en een actuele derde milieu benadering uit te bouwen vanuit sociaal pedagogisch perspectief. Jeugdwerk, sport, cultuur en andere actoren (wellicht kan bv. ook de buitenschoolse kinderopvang hier een belangrijke actor zijn), behoren dan tot een ruimer *structureel* netwerk van steunpunten in de leefwereld van kinderen en jongeren.

Een dergelijke basisvoorziening hoeft niet de vorm aan te nemen van een nieuwe werkvorm of een nieuwe sector of voorziening. Ze kan gedragen worden door de beroepskrachten die nu reeds werken met jeugd, door de beroepskrachten in andere ‘sectoren’ en disciplines, door een geheel van vrijwilligers die meedraaien op alle niveaus in de werking (en uiteindelijk ook door de lokale leefgemeenschap). Op die manier kan tegemoet gekomen worden aan het ‘gat in de opvoeding’ (zie deel III), zij het dat een leefwereldgerichte benadering altijd voorop zal moeten staan, willen we niet voortdurend nieuwe gaten maken. Onzekerheid behoort tot deze manier van werken, zeker vanuit aanbod en beleid gezien. Vanuit het perspectief van kinderen en jongeren is er meer zekerheid en veiligheid nodig.

Zowel om deze visie op jeugdwerk ingang te doen vinden als om ze vorm te geven zijn allianties nodig. Dat zien we op lokaal niveau groeien, vaak blijven ze echter vrij methodisch. We leren van elkaar, maar houden het beperkt tot ‘best practices’ op het niveau van individuele toeleiding en een nadruk op bereikbaarheid en betaalbaarheid. De allianties zullen dat niveau moeten overstijgen en focussen op de sociaalpedagogische verantwoordelijkheid van de samenleving. We vernoemden al de buitenschoolse kinderopvang. Andere bevoorrechte partners zijn hier duidelijk opbouwwerk, verenigingen waar armen het woord nemen, sociaal-cultureel werk, allochtone zelforganisaties, straathoekwerk, ...

Binnen dat ruimere kader zijn gerichte projecten zoals die ook nu worden opgezet uiteraard niet uitgesloten (op vlak van toegankelijkheid van arbeidsmarkt, onderwijs, hulpverlening, sport, cultuur, ...). Ook hier zijn gerichte, misschien meer tijdelijke, allianties aan de orde (vakbonden, studentenverenigingen, gebruikersorganisaties, ..., cf. recente Pinokkio actie van de KAJ). Constante vernieuwing is niet uit den boze, maar integendeel noodzakelijk. Uit het onderzoek blijkt wel een duidelijke nood aan een degelijk structureel kader dat de onzekerheid wegneemt over bestaansrecht en dat ook de druk afhoudt om altijd maar vernieuwend te moeten zijn. Dat is bijzonder vermoeiend. Sociaal werkers schrijven steeds maar nieuwe projecten uit om hun werking in stand te houden. Bovendien zit innovatie nog bijzonder zelden in de vraagstelling over, maar altijd in de vernieuwing van methodiek.

Het pleidooi voor een hernieuwde ‘vermaatschappelijking’ van het jeugdwerk betekent dus niet dat jeugdwerk het werk van andere socialisatie-instituties moet overnemen. Jeugdwerk moet competenties aanreiken die door die andere instituties minder worden aangereikt: biografische (zingeving en levensvragen), institutionele (hoe omgaan met instituties als de school) en politieke (hoe verandering bewerkstelligen in je omgeving) competenties. Voor veel kinderen en jongeren gebeurt dat in de jeugdbeweging, voor anderen gebeurt dat in het jeugdwelzijnswerk. Nog anderen worden aan hun lot overgelaten. Hier zijn nog veel inspanningen nodig. Niet vanuit een verdeelde verantwoordelijkheid (wiens doelgroep is het?), wel vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid (hoe geven we vorm aan jeugdbeleid zodanig dat alle kinderen en jongeren steunpunten vinden in hun leefwereld?). Dat vereist een grondige maatschappelijke analyse. De kernactoren van nu hebben de geschiedenis en de kracht om die basis te leggen samen met de lokale jeugddiensten, op voorwaarde dat die

lokale jeugddiensten een ondersteunende rol opnemen vanuit een sterk historisch bewustzijn en een nauw contact met de praktijk. De regierol die nu zo populair lijkt, volstaat niet. Zeker niet omdat ze vaak wordt opgenomen vanuit ontwerpgerichte doelstellingen. Er wordt dan niet vertrokken vanuit de werkelijkheid, maar vanuit de wenselijkheid en de vraag aan de praktijk om die wenselijke situatie werkelijk te maken. Als jeugdwerk niet start waar de jeugdigen zijn, maar wel waar wij willen dat ze zijn, dan worden degenen die het verst afstaan van die wenselijke situatie altijd het minst goed bediend.

4.6. Tot besluit

De bevindingen uit het onderzoek vergen veeleer een ‘herdenken’ van jeugdbeleid dan een ‘herorganiseren’ ervan (Roose, 2006). De rol van het bestaande landschap van jeugdwerk, cultuur en sportorganisaties is in die optiek van cruciaal belang. Ook daarvan getuigen vele verhalen van praktijkwerkers en ouders en kinderen. De introductie van een visie op ‘jeugdwerk’ in brede zin als sociaalpedagogisch werken met jeugd in de vrije tijd als een basisvoorziening lijkt ons een constructieve piste om het recht op ondersteuning van ontplooiingskansen voor iedereen waar te maken en hen minder afhankelijk te maken van het bestaande aanbod en conjunctuurwisselingen (zowel economisch als politiek).

De klassieke ‘jeugdwerkideologie’ sluit niet altijd goed aan bij deze gemeenschapsgerichte visie op ‘werken met jeugd’. Niet op Vlaams niveau, maar zeker ook niet op lokaal beleidsniveau (zie de situatie van veel werkingen maatschappelijk kwetsbare jeugd na de decentralisering).

Hier is zeker verder onderzoek gewenst

- Er is onderzoek nodig naar de gevolgen van de decentralisering op de situatie van de Werkingen Maatschappelijk Kwetsbare Jeugd. Leidt de decentralisering inderdaad (zoals een aantal respondenten suggereerden in Oostende en Leuven) tot een homogenisering van het werkveld, een uitdifferentiëren van de meest experimentele werkvormen met de moeilijkst bereikbare kinderen, jongeren en gezinnen?
- Sociaal pedagogisch werken in de vrije tijd is een weinig gebruikt concept vandaag (hoewel het opduikt in het decreet ‘Sport voor Allen’). Er is weinig zicht op hoe dit werkerrein gethematiseerd wordt in de opleidingen tot jeugdwerker (voor zover die er nog zijn) of sociaal-cultureel werker in Vlaanderen.
- De lokale jeugddienst kan een cruciale rol spelen in het uitbouwen van een netwerk van structurele steunpunten in de leefwereld van jeugdigen. De situatie, profilering en professionalisering van jeugddiensten is daar niet op uitgebouwd. Zijn er mogelijkheden op dat vlak? Wat denken jeugdconsulenten daar zelf van?

Dan zijn er tot slot de vele vragen die opgeroepen worden in dit onderzoek die ruim benoemd verwijzen naar de verhouding tussen technische professionaliteit en normatieve professionaliteit. De kennisbasis waarop sociaal werkers (opnieuw in brede zin) zich beroepen situeert zich vooral in die eerste vorm. Zullen we ooit de kennisbasis uitbouwen om ook die tweede vorm tastbaar te maken? Daarbij is het niet alleen de vraag of we ons als beleidsmakers ooit kunnen schikken naar een zekere chaos in het werkveld (diversiteit van het aanbod is belangrijker dan een gecoördineerd, geïntegreerd, sluitend, ... voorzieningenbeleid)? Het is ook de vraag of we als beleidsmakers en praktijkwerkers kunnen leven met een cultuur van verantwoording afleggen gebaseerd op wat we doen (en vooral

waarom) en niet louter op wat we bereiken? En: hoe leven we als sociaal werker met de onzekerheid, vervreemding, bedreiging, frustratie, ... die het permanente zoeken en bevragen van evidenties met zich brengt? Dat zijn vragen die moeten beantwoord worden vanuit de beleidspraktijk.

LITERATUUR

- Anciaux, B. (2001). Artistiek werk als hefboom voor een sterker sociaal weefsel. *Terzake*, 2: 3-4.
- Aubrey, C., Dahl, S. (2006). Children's Voices: the views of vulnerable children on their service providers and the relevance of services they receive. *British Journal of Social Work*, 36(1): 21-39.
- Bleeker, H., Mulderij, K.J. (1984). *Pedagogiek op je knieën. Aspecten van kwalitatief pedagogisch onderzoek*. Boom: Meppel.
- Bogdan, R., Biklen, S.K. (1998). *Qualitative Research for Education. An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bouverne-De Bie, M. (2005). Het OCMW en het recht op maatschappelijke dienstverlening, in J. Vranken, K. De Boyser & D. Dierckx (red.). *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2005*. Leuven: Acco, pp. 203-216.
- Bouverne-De Bie, M. (2007). Laat ons de geschiedenis meenemen. 30 jaar OCMW. *OCMW-visies*, 22, nov.-dec.: 8-13.
- Brumagne, E., Hamels, M. & Verdonck, I. (2009). *Pak een stoel en zet u erbij. Drempels in het verenigingsleven wegwerken*. Brussel: KAV.
- Bullock, K., Muschamp, Y., Ridge, T., & Wikeley, F. (2010). Educational relationships in out-of-school-time activities: are children in poverty missing out again? *Education, Citizenship and Social Justice*, 5(2): 103-116.
- Buyschaert, G., Dominicy, M. & Wautelet, F. (2010). *Dat denken we ervan. Jongeren geraakt door armoede spreken over hun leven*. Brussel/Meise: Unicef/Kind & Samenleving.
- Cantillon, B. (2010a). *Het armoedebeleid in Vlaanderen*, Bijdrage tot de studiedag "Armoede en Bijzondere Jeugdzorg", Brussel, Contactcomité Organisaties voor Jeugdzorg.
- Cantillon, B. (2010b), De paradox van de investeringsstaat: waarom is de armoede niet gedaald?, *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, (33): 4, 5-12.
- Claeys, A., Van Duffel, K., Schillemans, L., Bouverne-De Bie, M. & Wildemeersch, D. (2002), *Onderzoeksrapport 'Lokaal jeugdbeleid in ontwikkeling'*, Gent/Leuven: UGent en KULeuven.
- Clé, A. (2005). *Culturele, sportieve en sociale participatie. Het OCMW aan zet! Een praktijkgids*. Brussel: POD Maatschappelijke Integratie.
- Clé, A. & Mechbal, L. (2004), *Nieuwe sporen voor OCMW's. Een onderzoek naar aanleiding van de OCMW-subsidie voor culturele en sportieve participatie*. Samenvatting van het onderzoeksrapport met praktijkvoorbeelden. Brussel.
- Colley, H. & Hodkinson, P. (2001). Problems with Bridging the Gap: the reversal of structure and agency in addressing social exclusion. *Critical Social Policy*, 21(3): 335-359.
- Coussée, F. (2006). *De pedagogiek van het jeugdwerk*. Gent: Academia Press.
- Coussée, F., Roets, G., De Bie, M. (2009). Empowering the Powerful: Challenging hidden processes of marginalization in youth work policy and practice in Belgium. *Critical Social Policy*, 29(3): 421-442.
- Coussée, F. (2010). Jeugdwerk voor allen of allen naar het jeugdwerk? In: Bombaerts, G., Hillaert, W. & Coussée, F. (red.). *Curieuzeneuzenpastapot. Diversiteit en toegankelijkheid in het jeugdwerk* (126-151). Gent: Academia Press.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (2003). *The Landscape of Qualitative Research. Theories and Issues*. London: Sage Publications.
- De Pauw, P., Vermeersch, H., Coussée, F., Vettenburg, N. & Vanhoutte, M. (2010). *Jeugdbewegingen in Vlaanderen. Onderzoeksrapport*. Gent: UGent.

- de Winter, M., Kroneman, M. (1998). *Jeugdig gezinsbeleid: participatief jeugdonderzoek met vbo-jongeren naar visies van jongeren op gezin(sbeleid) en opvoeding*, beleidsrapport Ministerie van VWS.
- de Winter, M. (2000). *Beter maatschappelijk opvoeden; hoofdlijnen van een eigentijdse participatiepedagogiek*. Assen: Van Gorcum.
- de Winter, M. (2005). *Democratieopvoeding versus de code van de straat*. Utrecht: oratie Langeveldleerstoel Universiteit Utrecht.
- Didelez, G., De Pril, L. (2009). *Ik ben iemand/niemand*. Antwerpen: Manteau. <http://www.ikbeniemandniemand.be/content/leven-armoede>
- Fook, J. (2003). Critical social work: the current issues. *Qualitative Social Work*, 2(2), 123-130.
- Gousse, B. (2009). *Van over naar met. Een participatief proces met jongeren over hulpverlening in Leuven*. Leuven: Riso Vlaams-Brabant.
- Hubeau, B., Parmentier, S. (1991). Rechtshulp, in Interdepartementale Commissie Armoedebestrijding (red.). *Aanbevelingen voor het armoedebestrijdingsbeleid 1990-1991. Derde Verslag*. Brussel: Inbel, pp. 57-91.
- Hubeau, B., Parmentier, S. (2008). Sociale rechtshulp: algemene ontwikkeling. *Welzijnsgids*, Afl. 67, II.A.1.8: 1-21.
- Janssen, K. (2010). *Praktijkonderzoek – diversiteit in de jeugdsector*. Brussel: Steunpunt Jeugd.
- Janssens, I. (2001). Kunst en Democratie ondersteunt de sociaalartistieke praktijk. *Terzake*, 2: 9-14.
- Kesteloot, C. e.a. (2007). *Dynamische analyse van de buurten in moeilijkheden in de Belgische stadsgewesten*. Leuven/Brussel: ISEG/IGEAT/ICEDD.
- Laforce, M., Vandewiele, B. (2010). *Tussen nutteloze speelsheid en speelse nuttigheid*. Leuven: Leren Ondernemen.
- Lister, R. (2006). Children (but not women) First: New Labour, child welfare and gender. *Critical Social Policy*, 26(2), 315-335.
- MacDonald, R., Shildrick, T., Webster, C., Simpson, D. (2005). Growing Up in Poor Neighbourhoods: the significance of class and place in the extended transitions of socially excluded young adults. *Sociology*, 39(5): 873-891.
- Matarasso, F. (1997). *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts*. Stroud: Comedia.
- Merli, P. (2002). Evaluating the social impact of participation in arts activities A critical review of François Matarasso's Use or Ornament? *International Journal of Cultural Policy*, 2002 Vol. 8 (1), pp. 107-118.
- Mestrum, F. (2005). *De rattenvanger van Hameln. De Wereldbank, armoede en ontwikkeling*. Berchem: EPO.
- Mestrum, F. (2010). *Child Poverty: assessing its conceptualization and measurement. A critical perspective*. Lecture at the International Course "Children's Rights in a Globalized World: From Principles to Practice", 5-17 september 2010.
- Miles, M.B., Huberman, A.M. (1984). *Qualitative Data Analysis: a sourcebook of new methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Mishna, F., Antle, B.J., Regehr, C. (2004). Tapping the Perspectives of Children. Emerging ethical issues in qualitative research. *Qualitative Social Work*, 3(4): 449-468.
- Münchmeier, R. (1991). Pedagogiek van de jeugdruimten. Basisprincipes voor een sociaal-ruimtelijk georiënteerd jeugdwerk. In: Münchmeier, R. (e.a.). *Focus op de leefwereld van jongeren. Nieuwe ontwikkelingen en kwaliteit in het jeugdwerk*. Hasselt: Provinciebestuur Limburg.
- Nieuwenhuys, O. (2003). Ruimte voor de kinderen uit de arme gezinnen in een grote stad: ervaringen met participatorisch onderzoek. In: De Winter, M. en Kroneman, M. (red.). *Participatief Jeugdonderzoek. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek samen met kinderen en jongeren naar beleid voor de jeugd* (pp.145-165). Assen: Van Gorcum.
- Piessens, A. (2008). *De grammatica van het welzijnswerk*. Gent: Academia Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Rosanvallon, P. (1995). *La nouvelle question sociale. Repenser l'Etat-providence*. Paris: Editions du Seuil.
- Roose, R. (2006). *De bijzondere jeugdzorg als opvoeder*. Gent : Academia Press.

- Scheerder, J. (2007). Sport (in)actief. In: Vonck, E. (red.). *Het OCMW aan zet! Sport als niet alledaagse partner* (pp. 18-30). Brussel: Kunst en Democratie.
- Steunpunt Jeugd & JES (2010). *Identiteit van Leuvense buurtgerichte kinder- en jongerenwerkingen. Eindrapport*. Brussel: Steunpunt Jeugd.
- Theeboom, M., Van den Bergh, K., Daniëls, S. & Van Riet, I. (2005). *Een verkennend onderzoek naar buurtsport in Vlaanderen. Onderzoeksrapport*. Brussel: VUB.
- Thomas, N., O’Kane, C. (2006). Discovering What Children Think: connections between research and practice. *British Journal of Social Work*, 30(6): 819-835.
- Tubex, S., De Rynck, F. & Coussée, F. (2006). *De inspraak en participatie van kinderen, jongeren en het jeugdwerk in en aan het lokale beleid. Een onderzoeksproject in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Jeugd*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
- Van der Zande, I. (1989). Jongerenwerk: de harde kern van het jeugdbeleid. *Jeugd en Samenleving* 19 (2/3): 83-93.
- Van Geertsom, J. (2009). De kronkelweg naar werk. OCMW’s en sociaal-culturele participatie. In : Bultynck, M. (red.). *360° participatie*. Brussel: EPO.
- Van Regenmortel, T., Vandevelde, V. & Goethals, L. (1991). *Eenzame Zielen? Een onderzoek naar de sociaal-culturele participatie van kansarmen*. Leuven: HIVA.
- Van Robaeys, B., Vranken, J., Perrin, N. & Martiniello, M. (2007). *De kleur van armoede: armoede bij personen van buitenlandse herkomst*. Leuven: Acco.
- Vonck, E. & Résimont, N. (2008). *Rapport betreffende de vergelijkende onderzoeksopdracht inzake toelage aan de OCMW’s om de sociale, culturele en sportieve participatie en ontplooiing van hun cliënten te bevorderen. Onderzoek op vraag van POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie..* Brussel: Kunst en Democratie.
- Vos, I. (2003). *Cultuurparticipatie van maatschappelijk kwetsbare groepen*. Brussel: Kunst en Democratie – Cultuurnet Vlaanderen.
- Vranken, J. & Steenssens, K. (1996). *Naar het middelpunt van de armoede*. Leuven: Acco.
- Wyckmans, J. & Dierckx, D. (2009). *Verboden voor onbevoegden. Naar lokale netwerken voor meer participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport*. Leuven: Acco.